

T A R T A L O M

▶ 3	MARNO JÁNOS	
	Dudorászva, Piszkozat, Egy családi vihar	(versek)
▶ 6	MARKÓ BÉLA	
	Húsvéti fény, Bronzvilág	(versek)
▶ 9	HALMAI TAMÁS	
	Terapion kertje, Jótét, Emberek, Figyelem, Játszótársak, Terapion csodatétele	(versek)
▶ 11	TAMÁS DÉNES	
	A gyilkos fény	(regényrészlet)
▶ 15	VÖRÖS ISTVÁN	
	Eurüdiké-szonettek 21–26	(versek)
▶ 18	GÉCZI JÁNOS	
	bagdad café 1–4	(versek)
▶ 22	DEZSŐ KATA	
	Idegenek, Ingovány, Fű nő, Tarthatatlan	(versek)
▶ 25	NAGY ATTILA	
	Összetépni, tépelődni, Mi a jeu?, Maskara-ősz	(versek)
▶ 27	BÉRES TAMÁS	
	Amnézia	(elbeszélés)
▶ 31	NÓGRÁDI GÁBOR	
	Kínai versek: Otthon 1, Otthon 2, Gyermek 1, Gyermek 2, Egy marék, Nyomor	(versek)
▶ 33	CSONTOS JÁNOS	
	Cellulóz, Esztéká, Húszezer nap	(versek)
▶ 35	SZILÁGYI ANDRÁS	
	Enigma, Lebeg felettünk, Közénk ereszkedik, A fák kinyújtott karján, Koptat, Elfolyt festéken	(versek)
▶ 38	JUHÁSZ TIBOR	
	Cigánydomb, Kolerás, Csikágó	(novellák)
▶ 41	MAGYARI BARNA	
	A gén szaga, Köszönet kedvenc doktornőmnek, Rímkuvasz	(versek)
▶ 44	GYUKICS GÁBOR	
	háztetőn hajnalban, jelenidő behelyettesítve	(versek)
▶ 46	KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN	
	Hajnali kóc, Kegyelem, Lépésről lépésre	(versek)
▶ 48	BÁLINT TAMÁS	
	Szenyves	(versesregény-részlet)

		PAPÍRHAJÓ
▶ 51	ECSÉDI ORSOLYA	
	Költözködés, Egy próba, A semmitű, Közel-közel	(versek)
▶ 54	GREINER ÉVA	
	A vándorló öröm gyertyája	(próza)
▶ 56	SZEPESI DÓRA	
	„Ha egy írónak nincsen olvasója, akkor semmit nem ér.” – Szepesi Dóra beszélgetése Szélesi Sándorral	(interjú)
▶ 58	KELEMEN ATTILA	
	Ki ne szeretné, hogy a gyermekei ne értsenek vele egyet?	(kritika)
		MŰHELY
▶ 61	JANKOVICS JÓZSEF	
	A fellázadt Bethlen Miklós – Ami Önéletírásából és így történetírásunkból is kimaradt	(tanulmány)
▶ 73	GÖMÖRI GYÖRGY	
	Tengerre, magyar? II.	(esszé)
▶ 78	MACZÁK IBOLYA	
	Egymás hiányai – Szabó Magda Für Elise című regényének néhány aspektusáról	(tanulmány)
▶ 82	MARTIN GÁBOR	
	Apa és lánya. Az éjszakai élet krónikái – negyven év különbséggel	(esszé)
▶ 84	MARTIN WANDA	
	Lovers (esszé)	
		SZÍNHÁZ
▶ 87	POZSGAI ZSOLT	
	A Szellemúrnő	(színmű)
		FIGYELŐ
▶ 115	B. KISS MÁTYÁS	
	Háború van – Jászberényi Sándor: A lélek legszebb éjszakája	(kritika)
▶ 117	NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF	
	Nyilvánvaló – Szakács István Péter: Csempészárú	(kritika)
▶ 119	JÓNÁS ÁGNES	
	Válságmonológok – Egressy Zoltán: Júlialepké	(kritika)
▶ 121	MAJOR LÁSZLÓ	
	Annus aureus, avagy nem mind Arany... – Szörényi László: Arany János évében	(kritika)
▶ 123	HEGEDŰS IMRE JÁNOS	
	Szó, kép, írás – Banner Zoltán: Képirás-képolvasás – Az erdélyi magyar művészetről	(kritika)

Lapunk a következő internetcímen érhető el:
www.barkaonline.hu

MARNO JÁNOS ◀

Dudoránra
Fütyörénni a Paradicsomban,
vagy eludalni a potolban.
Dudorénni az Elő Harciában.
Szembéjea megvastagni, illetve
hiőtécsélt, mint a nalamabos,
És ha engedel a rútyécsélt, it
strou el, a kiedy Hamradővön.
Marno János

Dudorászva

Fütyörészni a Paradicsomban,
vagy dudálni a pokolban.
Dudorászni az éléskamrában.
Szemhéjam megvastagszik, illetve
kisörtésedik, mint a szalonnabőr.
És ha engedek a súlyának, itt
alszom el, a hideg kamrakövön.

Piszkozat

A szíve üres. A torkában dobog,
buborék gyanánt, mely kipukkad
s újrahólyagosodik, miközben ő
még sehol sem tart a piszkozatával.
Kórházi ágyon fekvé dolgozik,
mellette még egy ágy, azon aludt,
és éjszaka oda gurul majd át,
ismét visszaaludni. Az álom kút
a nyelvhez, de talán jobb, ha nem túl
mélyen merül bele, lévén ott már
csupa iszap minden, csupa ásvány,
fosszilis tömörület, továbbá gáz
és olaj. Ezekért folyik a földön
a vér a legtöbbet. Energia és
történelem, melyből újabb s újabb
erőforrások gyülemlelenek fel, mely
tőle mind idegen. Kocsit nem vezet,
és gyalogosan is vonszolja magát,
alvás közben démonai fojtogatják,
fél hatkor, hajnalban, arra riad,
hogy a torkában hallja a robajt.
Talpra vergődik s indul a fürdő-
szobába, gyógyvízzel kezdi, aztán
nekilát borotválkozni, játszva a
gondolattal, hogy valódi borbély-
borotvával elvághatná a torkát.

Egy családi vihar

villámlásokkal, dörgésekkel,
azonnali vagy késedelmes dörgésekkel,
csapadék azonban semmi.
A szélviharral röptetik magukat
a leleményes varjak, krákogva
zabálják a felkavart, alkonyi,
szabad szemmel alig kivehető
bogárrajzatot... „Vigyázz, szívem –
mondja magában az asszony, még
otthagyd a fogad!” A gyerekek,
nem kicsik már, de nem is nagyok,
izegnek, unatkoznak, a fiú
egy langyos lángosból csipeget, és
nem áll szóba a két lánnyal. „Apu
a halálán van” – gondolják külön-külön,
és mintha mégis egy tudattal. Vagy
tudattalannal. Ahogy ezt a varjaknál
nehéz, a bogaraknál pedig, egyelőre,
a tudomány mai állása szerint,
lehetetlen megítélni. Hacsak nem
válunk bogárrá némelykor, és nővérünk
vagy a hógunk jegyzeteli benyomásainkat.
Mikor a vihar elvonult már, és egy csepp
csapadékot nem hagyott maga után.

Húsvéti fény

A 75 éves Gálfalvi Györgynek

Rég nem volt eső,
összekötözött lábú bárányok
feje koppan a poros betonon,
bohócfülükkel felsöprik a mocskot,
néha felemelik a fejüket, szétnéznek,
lent vannak, messze tőlünk,
szertegurulnak a bárányszemek
a piaci asztalok alatt,
árusok nyüzsgönek, vásárlók válogatnak,
ki-ki a maga Izsákját
vagy inkább Jézusát, hiszen
még csütörtök van, de már készülnek,
kiválasztják, elviszik, levágják nekik,
öt-tíz centivel a beton fölött
némán ingatják gyapjas,
levesnek való fejüket, elfáradtak már,
taknyos orrcimpájuk sírósan nyílik-csukódik,
lélegzetről lélegzetre élnek,
néznek, szagolnak, hallgatóznak rémülten,
mindent éreznek, semmit sem tudnak.
Jézus-pótló bárányok,
itt csak beton, bakancsok, fény,
de sehol semmi vér.
Ugye nem voltunk bárányok?
Ugye nem tette senki a nyakunkra a lábát,
nem csúszott a tarkónk alá
egy színes női cipő hegye?
Ugye senki nem mókázott velünk,
nem rángatta meg tréfásan a fülünket,
mielőtt elvágta volna a torkunk?
Voltunk gyengék, voltunk erősek,
de nem hevertünk összekötözve a betonon,
néztünk, szagoltunk, hallgatóztunk,
és tudtunk mindent kezdettől fogva,
talán meg is haltunk, csak nem emlékszünk rá,
mert nem hallottuk a hátunk mögött a sortüzet,

amikor egy lángoló téli napon,
mint nagyra nőtt, elnyűtt kisdedek,
kétségbeesetten menekültünk
a pelyhes állú, reszkető,
kibiztosított hóhérok elől,
aztán visszafordultunk mégis.
Akit azonnal szíven lőnek,
hallja-e még a puskacsattanást?
Utána kellene néznem, hogy gyorsabb-e
vajon a golyó a hangnál,
a kés biztosan lassúbb a fénynél,
tehát látható, ahogy közeledik,
sem Jézusok, sem Júdasok nem voltunk,
évről évre újabb szemgolyók a porban,
így gyűl meg bennünk az idő,
aztán a kosárnyi bárányszem kiborul,
a fénysebességnél nincsen nagyobb sebesség,
mégis gyorsabb a mindenható kése,
nem láthatja meg soha senki,
csak ahogy napnyugtakor
a láthatáron szétterjed a pirosság.
Női cipője van Istennek,
kezét a tarkónk alá csúsztatja,
hosszan nézi az arcunk.

Bronzvilág

(Gyarmathy János marosvásárhelyi tárlatára)

Lehet-e felhőt gyúrni bronzból,
lehet-e vékony tűvel bronzhabot
rajzolni súlyos bronzlapokra,
s nehéz tegnaptól könnyű holnapot

teremteni, hogy ne pokolra
kerüljön majd a bűnös bronzvilág,
de felröptesse a magasba
hulló szirmát a száradó virág?

Hideg bronzból lehet-e égő,
remegő mellbimbót önteni,
s fent a mennyet megkarcolják-e
a katáng égszínkének körmei?

Lelkét egy bronzpohárba tölti,
s a teste végképp üresen marad,
gyertya a lángtól, láb a nyomtól
előbb-utóbb majd végleg elszakad,

ha nehezebb a levegőnél,
szállhat-e egyszer mégis felfelé,
s kié lesz a mázsás tükörkép?
Az ördögé tán? Vagy az emberé?

Egy lány a hintán leng örökre,
körös-körül már minden megfagyott,
ám benne izzik még a napfény,
ami a bronzfüggöny mögött ragyog.

Megroskadnak a bronzkirályok,
s szoborba zárva sok-sok hadvezér
küszködik a nehézkedéssel,
amíg a pokol fenekére ér,

de könnyű lesz bronzból a fátyol,
a csipke, a faág, a hegedű,
s egy bronzba vésett madárszárnyon
fel-felfénylik a mennyei derű.

Nem az anyagtól: a formától
függ csak a földi gravitáció,
emelkedik Krisztus bronzteste,
ez a halálon túli stáció.

Túl a halálon, s megkettőzve
mégis, mi véget ér, az életet,
rothad a hús, porlik a csont már,
s várja a bronz a végítéletet.

Terapion kertje

„Kell-e nagyobb világsztár,
mint egy kicsiny virágszál?”,
suttogta gyöngéden Terapion,
úgy elbűvölte a tavaszi gyom.

Jótét

Egy jótét napon nekilátott
szebb helyé tenni a világot;
és megfordított egy hanyatt
kapálózó kis bogarat.

Emberek

Hogy az emberek mindenfélék:
Terapion örül neki.
Kár, hogy a mások mindenféleségét
nem mindenféle ember szereti...

Figyelem

Az éghez egy halott madár
is közelebb van nála.
De Terapion nem figyel az égre,
csak a halott madárra.

Játszótársak

„Focizz velem”, mondta a fa.
Terapionnak elakadt szava.
Aztán estig fociztak. Nem katartikus?
A fa lett a kapus.
Terapion gyanút fog.

S ha nem hitetlenkedve
tette kezét a sebre
Tamás,
hanem hogy begyógyítaná?

Terapion csodatétele

Nem az a mágia,
ha választ kap imáira,
hanem hogy sok hiú szavából
imát varázsol...

A gyilkos fény

„Tanulni, tisztességesen, becsületesen viselkedni, és hitemet gyakorolni küldött ide édesanyám és édesapám.”

Tántorgó, de fegyelmezettnak tűnő betűkkel ezek a szavak vannak lekörmölve a biológiafüzet első oldalára, már többször futnak végig rajtuk a szemek a hátsó padban, mást úgysem lehet olvasni, a biológiatanár kint szambázik valahol a katedra környékén. „Leánkagyerem, Marius Urzică a gyűrűgyakorlatot el tudná végezni a fülbevalódon”, neveteti a lányokat, tompán, jellegtelenül szólnak a szavai, mintha ablak mögül ejtené ki őket, azonban a kitörő, csilingelő kacaj ennél sokkal élesebb, szilánkokra töri a délelőtti álmodozást. Még tíz óra sem lehet. A biológiaterem magas ablakain bágyadt fény szállingózik befelé, széthúzza és eltorzíva a terem vonalait. Mintha egy fürdőkád pereméről tekingetne kifelé, Flóra és Zita válla között. Mégis olvasni próbál a pad alatt. Camus Közönyét húzza ki a padból. Szürkés, kopott a borítója. A lábára helyezi, „Ma halt meg anyám. Vagy talán tegnap, nem is tudom pontosan.”, többször olvassa el az első két mondatot, de nem tudja tovább folytatni, megint felvihognak a lányok, táncolni kezdenek a betűk a szeme előtt. Inkább visszatolja a könyvet.

Úgysem érti. Rettenetesen felkavarja, de nem érti. Hiába olvasta el kétszer is az egészet. Hiába van tele napsütéssel, ilyen jeges, pusztító könyvet még nem olvasott. Igaz, már a *Karamazov testvérek* is túl soknak bizonyul számára, amikor Flóra a kezébe nyomja. Ő még Maroson veszi meg a könyvet, amikor még úgy lehetett klasszikusokhoz jutni, ha melléje valamilyen hitvány, a növények permetezéséről, a szilárd anyagok hajlíthatóságáról vagy éppen a Párt dicső tetteiről szóló kiadvány is bekerül a cekkerbe. Nem érti a könyvet, mégis végigszáguldozik rajta, azzal a falánksággal, ahogy az indiánregényeket, Jókai és Dumas könyveit falja. Ez is valahol egy közepesebb krimire hasonlít, csak a krimihez képest minden körülmény aránytalanul fel van nagyítva, el van torzítva benne. Nem is a gyilkosság, a gyilkos utáni nyomozás, ami megbabonázza benne, hanem „A nagy inkvizítor”, meg Ivánnak az ördöggel való találkozása. Ilyet még nem olvasott, pedig még hetedikben leemelte szülei polcáról a Háború és békét. Nem tudta végigolvasni, összefolytak a sorok, a nevek, a történetek benne. Mintha nem is történetet olvasott volna, hanem egy olyan tejfehér ködben botorkált, amin néha átcikázott egy-egy fentről érkező villámlás. Ilyen villámként érkezik a nagy inkvizítor története is. És hiába alig ért belőle valamit, megragadja a mélységnek az a különös áramlása, ami átfolyik a szövegen. A szövegben ott kavarognak azok a szavak, amelyek őt is már régóta foglalkoztatják: szabadság, kényszer, hit, hitetlenség. Csak éppen nem érti a helyzetet, amiben összeérnek, nem érti a „végtelen könyörtelen csendes mosolyával” megjelenő Megváltó és az „aszott arcú, beesett szemű, de szálegyenes” nagy inkvizítor egymásnak feszülését. Egy dologban azonban szinte biztos: a nagy inkvizítornak van igaza.

Már rég zavarja, hogy a jó és a rossz harcában mindig a jónak, a fölényesnek kell győzedelmeskednie. A regényekben, a filmekben, a történelemkönyvekben is ezt utálja a legjobban. Mert látja, hiába ködösítik, hiába hártják a véletlenre, a szerencsére, az ügyetlenségre, a felfuvalkodottságra, úgy rakják össze ezeket a műveket, hogy a rossz benne feltétlenül elbukhasson. Ezért önkéntelenül a rosszal kezd tartani, a rossznak kezd drukkolni, ahogy később titokban, sportközvetítésekkor, a románoknak a magyarokkal szemben. Még akkor is a rosszal tart, ha többszörre olvassa a könyvet, nézi a filmet. Mert hiába látja előre a bukást, a szükségszerű véget, ott van benne a remény, hátha most az egyszer nem fog bekövetkezni. Ezért keresi szinte mániákusan azokat a jeleket, amelyek megfordíthatnák a dolgok rendjét, keresi azokat a repedéseket, ahonnan más folyást vehetne a történet menete, de amikor ez csak nem történik meg, ahogy elkerülhetetlenné válik a bukás, úgy lesz egyre letörtebb, érdektele-

nebb. És minden egyes alkalommal csak erősödik benne a sejtés: ami jó, aminek győzedelmeskednie kell, az hazug.

Pedagógiaórán könnyebben lehet olvasni. A katedránál ülve, egész órán diktál a tanár az álmosító hangján. Megint elő lehet húzni Camust a padból. A könyvtárból lopta el a könyvet, Sartre Undorával együtt. Amióta Hajaska beavatta őket a könyvlopás rejtelmébe, azóta gyorsabban gyűlnek a könyveik. Pedig nem könnyű könyvet lopni. A félelem remegtetí a lábát, eszi a gyomrot, ahogy a könyvtárosnő felé lépked. Nem is félelem ez, a könyv nyomja a hasát, amit a nadrágja derékpántja alá csúsztatott be a magas könyvespolcok között, egy lapos, elnehezült téglát, ami bármikor kieshet, hiába támasztja meg a hasával; szerencsére eltakarja a hosszú télikabát. Mégis úgy érzi, mintha röntgenszemek vizslatnák a meztelen, kipirosodott bőrét, hogy átlátszó teljesen, és tudja, a könyvtárosnő csak azért nem leplezi le, mert nagyon szereti, most is kedvesen mosolyog rá, hiszen minden héten ott van a könyvtárban, mindig két-három könyvet vesz ki, ettől is nagyobb a szégyene, mert ilyenkor mindig becsúsztat egy könyvet a nadrágjába, van amikor kettőt, és így, mintha derékban megtört volna, mindig egy picit előregörnyedve hagyja el a könyvtárat.

Mert nem elégednek meg azokkal a könyvekkel, amit a könyvesboltból be tudnak szerezni. Pedig minden egyes frissen felbukkanó kiadványt megvásárolnak Flórával. Sőt, a szomszédos városba is átszippolnak könyvet venni, mert oda az Akadémiai Kiadó kiadványai is eljutnak Magyarországról, a régi filozófusok keményhátú, matt fekete, ólomszagú sorozata: Kant, Hegel, Locke, Descartes, Voltaire, La Mettrie, Feuerbach művei. Nem olvassák el a könyveket, alig lapozzák fel, teszik is félre, nem igazán értik, miről van szó bennük, de gyűjtik, halmozzák őket, lopják a könyvtárból, vagy éppen Kölyökkel lopatják el a könyvesboltból, aki bármit beszerez nekik, és csak az ár felét kell neki kifizetni. Kellenek a könyvek, minél több könyvet próbálnak összegyűjteni, mert valahol elhiszik azt, amit Flóra Cincirinek csúfolt magyartanárnője még az általánosban mondogatott, s ezért Flóra is gyakran ismételtet: az az ember ér valamit, akinek sok könyve van, és sokat olvas.

Nem csak ezt hiszi el. Látja is a könyveket. Igazi valójukban mutatkoznak meg előtte.

Hatalmas, ódon könyvtárba téved be. A könyvtár olvasótermében faasztalok között lépked előrefele. Üres a terem, senki nem olvas az asztalok mellett, csak csillogó porszemek kavarognak a levegőben, rajtuk ütközik meg a magasan elhelyezett, homályos, katedrálüvegéből készült ablakokon beszűrődő fény. És még ott vannak a beüvegezett ajtajú könyvespolcok, egészen a plafonig nyújtózkodnak véges-végig a terem két oldalán, polcaikon hézagmentesen bepakolt könyvekkel.

Csupa sugárzó testtel.

Mert az hamar kiderül: a fény nem kívülről, a katedrálüvegen keresztül szűrődik be a terembe. A könyvek világítanak. Mindegyiknek saját fénye van, mintha csupa-csupa földönkívüli téglatest, a 2001 Űrodüsszeia sok-sok fekete, monolit hasábjá bocsátaná ki magából a fényt. Nem vakító a sugárzás, nem bántja a szemet, de úgy is magához igézi a tekintetet, hogy csak néhány centiméterre hagyja el a könyvek felületét. Mindegyik könyvnek más a sugárzása. Vannak könyvek, amelyeken éppen csak pislálkol a fény, másokból egyenletesen árad kifelé, de vannak olyanok, amelyek telt sugarakkal villogódnak, mintha kicsiben maga a nap pántolódna köréjük. Nézi a könyveket, eltelik a rajtuk megülő telített fénnel, sőt azt is tudja, ha akarná, felnyithatná a könyveket, beléphetne sugárzásukba, és elindulhatna egy olyan úton, ami úgy ragadja magával, hogy rajta nincs megérkezés.

Később megismétlődik a jelenet. Csak éppen a vége lesz nagyon más. Mert a sugárzó könyvek között állva már fordulna is vissza, hogy elhagyja a könyvtárat, amikor észreveszi, van még rajta kívül valaki odabent. Messze elől, az első sor asztalának legszélén van leülve, de nem tesz semmit, nem olvas, csak ül ott mozdulatlanul, néz előrefelé. Nem tudja kivenni, ki az, de kíváncsi, ezért elindul előrefele. Ahogy közelébe ér, látja, egy nő az, hosszú haja kalácsfonatban van a tarkóján felfogva. Eléje kerül, ránéz az arcára. Az ilyen arcokat nevezik, jobb szó híján, kortalannak. Mintha egy reneszánsz festményről szállt volna le, kerekded arcán az idő hímporával. Nyugalom, kimértség árad belőle, a tekintetét valahol, rajta túl, a levegő óceánján nyugtatja. Rezzenéstelen arcán nem tükröződik semmi, mintha az örökkévalóság vásznára festették volna fel, ez az arc elég önmagának, de hirtelen, mintha a semmiből érkezne, könnyed remegés hullámszik át rajta, de az is lehet, csak az áttetsző levegő fodrozódik az arc előtt, mert maga az arc mozdulatlan marad, ő azonban megbabonázva követi a hullámszót,

nézi a fodrozódást, mert tudja, hogy az, amit ennek a kortalan arcú nőnek az arcán lát, az nem más, ugrik be egy lehetetlen kifejezés: maga a jelentés.

Hiába látja a jelentést a női arcon, ennek a könyvnek a mondatain mégsem leli fel. Pedig érti mind-egyik mondatot, nincs bennük semmi érthetetlen, kopogósan hullnak eléje. Csak éppen valami olyasmit rajzolnak körül, amihez nincs hozzáférése, ami távol van tőle. Vagy nem? „Meghalt az anyám.” – megint elolvassa az első mondatot a térdére csúsztatott könyvből. Halál, veszteség, ami mégsem az. Hogy lehet ez? Nem a közöny miatt, hiába sugallja ezt a könyv címe, ez az ember nem közönyös, közönyös ember nem tudja átélni az aranyszínű ég simogatását, nem tudja érzékelni a tarkójával, mily lágyan lüktet egy lány hasa. Miért nem fáj Meursaultnak az anyja halála? Próbálja megérteni, de neki nem halt meg az anyja. Csak a nagyapja koratavasszal. Első igazi halottja fiatal életének. Ezt a halált tépi most fel ez a mondat. Ezt a veszteséget, megmagyarázhatatlan rejtélyt, ami úgy lép be életébe, hogy szinte kiszakítja a világból. Mintha a világ és közéje valamilyen láthatatlan, sima anyag feszült volna ki, s a világot ezután csak ezen az anyagon keresztül lehetne érzékelni, kitapintani, szagolni. Úgy érzi, néhány pillanatig az időfolyó lassú mozgását is látja, ahogy ez a folyó vontatott mozgásával, mint bukdácsoló papírhajókat, tőle függetlenül sodortatja, a semmibe utaztatja azt, ami éppen megtörténik. A bűdös autóbusszal utazik haza a temetésre. Nem nézi meg a nagyapja holttestét. Nem mer ránézni arra, aki már nem él. Ott téblábol egy darabig a ház előtt, de miután érzi, hogy csak útban van, a hátsó udvarra megy, az istálló ajtaja mellé felhalmozott ganédomb mellé, aminek közelében egy almafa ágaskodik. És ott, a gané és gilisztaszagú levegőben, egyszercsak, mintha földhöz sújtaná, egészen a lábujjáig hatoló, komor öröm borítja be. Bűnös, a sejtjeiig hatoló ujjongó élvezete annak, hogy ő nem halott. Hogy él.

Én, én, én.

Egészen az ólomszínű éjig pulzál fel az öröm, de lehet, hogy éppen onnan ereszkedik le hozzá. Végigszalad a szürke, leszakadóban lévő, tömött felhőkön, az almafa kopasz ágai között remeg, de még a nedves, zsíros, csillogó földrögök közül is készül kicsirázni, kisarjadni. Szégyelli magát, próbálja visszafojtani az érzést magába, hisz úgy érzi, mindenkitől, mindentől elszakítja, sőt az addig mérhetetlennek érzett fájdalmit, gyászát is eltörli, de nem bír betelni vele. Mintha az ellenséges, megérthetetlen világ készülné rátámadni, és ez ellen kellett volna összegyűjtenie az összes erőforrásait, amelyek végül ebben az egyetlen, kicsapongó, torz érzésben sűrűsödnek össze: él, él és él.

És még ott van az a rengeteg felfénylés, napsütés a könyvben. Mintha egy árnyéktalan világba érkezett volna meg, ahol minden dolog, minden szöglet, minden hajlás oly tisztán válik ki, hogy szinte megsebzí a szemet. Vakító, pengeéles felfénylés, aminek a takarásában akár gyilkolni is lehet. Nem lehet, nincs ilyen. A legborzasztóbb dolgok nem tartódhatnak bele a fénybe. Nincs elég tudása, élete ahhoz, hogy megértse ezt. Hiszen mivel olvashatná mással a könyvet, mint rövidke, tartalmatlan életével. Nagyapja halálával, Etelka, Kati, Zsuzsa és Flóra iránt érzett szerelmével, a falu nálánál idősebb fiúitól elszenvedett megaláztatásaival, meg magányos sétéival a házuk melletti folyó védelmére emelt gát alatt. Igaz, ott még sok a fény.

A vakációban minden este arra szalad. Hatalmas kanyart vesz ott a folyó, s míg szaladni a gát mögött szokott, hogy ne lássák a falusiak, visszafele, szinte a mozdulatlanságig lelassítva lépteit, mindig a gáton sétál.

Szembe a naplementével.

Ezek a nyarak a legmagányosabbak számára. Nyáron nincs bentlakás, nincs Flóra, otthon ül a szülei lakásában, nem találkozik senkivel, olvas és zenét hallgat, dél körül pedig kibiciklizik úszni a közeli tóra, este meg szaladni a gát alá. Nem szalad sokat, de éppen eleget ahhoz, hogy a visszaúton a jóleső fáradtság fellazítsa, elernyessze a testét, a gondolatok szabadon tudnak ilyenkor csapongani, de a távlat is ígéretes, a folyón túl, végigkövetve a kanyarulatot, beláthatatlan termőföldek húzódnak, míg távol néhány magasabb domb túrja fel magát, hogy az egész látványt az alacsony, de mégis maszszív Bodoki-havas idevillanó kopasz teteje zárja le. De nem lent történnek a dolgok, hanem odafent. Ugyanis ott, minden este, a fénynek más és más árnyalatait, a fények és a felhők addig láthatatlan, mindig más együttállását kavarja ki neki az ég. Felhődombok, felhőhegységek, felhővárosok emelkednek ott, sárgában, narancssárgában, pirosban, kékben, szürkében, feketében, meg ezeknek a színeknek végtelen, kimondhatatlan árnyalataiban világítanak, villognak, sziporkáznak, ahhoz, hogy

minden este kiderüljön, nincs ott fent semmilyen domb, hegység, város, csak valamilyen érthetetlen nagyság pakolja szét odafent magát, húzza fel néhány elillanó perc erejéig saját egymásba oldódó, szín és alakváltó formavilágát. Nincs még egy ilyen erő a világban, ami csak az alakulásba és az eltűnésbe belekapaszkodva, az elmenőt felszíkraztatva, egyszerre ennyire szelíden, ugyanakkor mégis ennyire lehengerlően, felkavaróan tudna megmutatkozni. Talán még csak az őszi erdő, a lombokba költöző búcsúzás öltözik bele a színek hasonló orgiájába. De a fák közé be lehet sétálni, végig lehet andalogni az erdőn, ez a nagyság azonban fent van, elérhetetlen az embernek, és egyszerre mutatja fel azt, hogy mennyire otthonos, de ugyanakkor mennyire otthontalan, idegen ebben a világban. Mert ezt érzi, az otthonosságot és az idegenséget, mint aki éppen valahová a kettő közé állna be minden este itt, a folyóparton, belülről feltűzelve, áthévülve, lassan csendesülő zihálással a testében, ebbe a szétválasztottságba és szétszakítottságba, távol a falu zajától, távol mindentől, ami zavarja, ami nyugtalanítja, néhány kiszáradt fücsomón, lepergő homokbuckán, vakondtúráson lépkedve előrefele, rászegezve szemét az ég megfejthetetlen, sziporkázó repedéseire, elszíneződéseire.

De mit érezhet Meursault? Kiejthetetlen ez a név. Hol él ez az ember? Számára mintha még közelebb lennének a fények. Mintha mindig egy napsütötte csíkon lépegetne előre, a tűző nap fényével beborítva. Meg lehet kapaszkodni ebben a sávban? Lehet rajta létezni? Valamiért, valamikor elhitte az ember, hogyha egy olyan barlangban van, ahová betűz a fény, akkor léteznie kell egy igazibb világnak is a barlangon kívül. Pedig nincs külső világ. Nincs Isten. Csak egy velünk vándorló idegenség létezik, amittől az ember végső soron csak a fény árnyalataival, a fény erősségével, gyengeségével, hiányával marad. Amitől egy olyan világba kerül, ahol a fény méri ki, hogy mi van és mi nincs a világban. Attól függően, hogy éppen mire vetül. Csak ez a napsütötte sáv létezik, ahol forni kezd a világ húsa a fény érintésétől. Ehhez az érintéshez kell hűseges lenni. Ehhez ragaszkodik ez a napimádó, szerencsétlen, védtelen, és mégis a szabadság rettenetét magában hordozó ember, ezért nem tud hazudni, nem képes egyezkedni, megalkudni, mert tudja, a legártalmatlanabbnak vélt emberi játszma, apró hazugság, kétszínűség is kisiklatja, eltéríti a fényt. Tudja azt, hogy ahol hisz valamiben az ember, ott mindig be is csapja magát.

De hogy gyilkolni is lehet a fény takarásában?

Ezt nem tudja felfogni. Minden kicsúszik a megértése elől.

Egyáltalán: hogy takarhat a fény?

Legalább annyira furcsa és érthetetlen ez, mint egy nő arcán fodrozódó jelentés.

De aztán feltűnik a bentlakás előtere. Az éles jobbkanyart vevő, lefele vezető lépcső, a magas, rücskös törzsű fenyőfák alatt. Nem csak feltűnik, hanem minden porcikájában él, lüktet, villog, mint egy tisztára sikált fémlábas, olyan a hely, mert tavasz van idekint, itt mindig tavasz van, a fű is megindult a föld alól, ritkás szálaival már zöldbe öltöztette itt-ott a barnásan világító földgöngyöket. A drótkerítés és a drótkapu betöredezett betoncölöpjei élesen belevágnak a térbe, rajtuk túl a Patkó hepehupás, macskaköves felülete tűnik fel. Mert minden látszik a fentről idetűző, túlárado tavaszi napsütésben, minden árnyéktalanul megmutatkozik, és mégsem lehet megragadni semmit, leginkább a részletekből kiáradó hívás, szólítás érezhető, ezernyi nekiindulás remeg ezekben a dolgokban, amittől jön, hogy ő is nekiinduljon, a nyakába vegye a várost, lemenjen a Dzsungelbe, vagy beüljön a Metálba egy pohár vörösborra, dobogó, repdeső szívvel elinduljon a lányok közé, elinduljon a fiúkkal; nekiindulás van, a részletek azonban megragadhatatlanok, csak az egész van, mert hamarosan megsemmisül mindaz, amire ráközelít a tekintet, nem lehet odalépni semmi mellé, mert az először papírvékonyra finomodik, itt-ott kifakul, s már szívódik is fel, szertefoszlik a járda, megsemmisülnek a fenyőfák, a ritkás fűfoltok a barnás göngyökökön, eltűnnek a kerítés betonoszlopai, a tér macskakövei, csak a ragyogás marad helyettük, csak a ragyogás marad a bentlakás előtt, a teret teljesen kitöltő, pengeéles fény.

Mert a végén mindig a fény marad.

Amitől kifehéredik a kép.

„Mit olvas ön, Hamlet herceg?” – lép a pad mellé a magyartanár. A hangjában bujkáló ironia nem tudja eltüntetni a belőle áradó jóindulatot. Mégis megijed, hirtelen mozdulattal betolja a padba a könyvet. Nem válaszol. Csak lehunyja a szemét, szorosan lezárja, hátha így megszűnik a veszély, megszűnik a fény. De hiába csukja le a szemét, a fény ott marad vele. Nem lehet kitérni előle, olyan, mintha egy üres lappal nézne farkasszemet.

Eurüdiké-szonettek

21

Feltámadó egek és fehér holnapok,
úgy mégis, mi miatt nincs tavasz áprilisban?
A külvilágra nyíló ködös honlapok:
mi távoli jövő volt tegnap, máris itt van.

Máris itt van az elvadult tavasz, a hó,
meg az elmaradt siker szép esélye,
valami titkos változás jól látható,
a történelem felé megindult a vége.

A vég, a vég, a vég legyűri most
a kezdetet, fején tapos;
a végzetet átrendezi.

Nem mérhető egy év neki –
pár szám gurul elő: hatos, hatos,
hatos – s egy címerpajzsra felteszi.

22

Mi mind meglassulunk,
de gyorsulásnak mondjuk,
nem vagyunk a szavunk,
hogy szavak maradhassunk.

Hogy szavak: mondatok
helyett. Mondatok, hogyha
hallgatás kell, titok.
A beszéd alatt összefagyva

hullát találunk.
Kiolvad a múlt század.
S a bűn, a baj potyog, potyog,

ha nem láttál még hamis tudatot,
akkor felénk találhatsz,
s most mind valóban háborog.

23

Az azután van azután,
kik még nem élnek: vannak?
A túlvilági lét során
majd néha összefutnak

a még nem élők és akik
már régen meg is haltak?
Mint öltözőből távozik,
kit éppen vár a színpad,

csak azok nincsenek velük
akik élni rohantak?
A többi arról fecseg épp,

hogyan élni rossz, de néha szép,
a színpadról szavalnak.
Hogy itt is, ott is van helyük.

24

Hogy itt is, ott is van helyük
a túlvilági létben.
Bár hófoltos a blézerük,
és a hajuk időtlen,

a rossz hírük időtlen,
s ha egyetértenél velük,
csak rád néznek kimérten:
Beszélsz ugyan, de mégse értem.

Mert mégse érthető a lét
a jól nemlétezőknek.
Nekik az öröklét elég,

soha nem mérgezőnek.
Az élet mérgező nagyon,
s a halandóság oltalom.

25

A halandóság oltalom,
ha halandó vagy, mondhatom
a titkokat, ha jól tudom,
s ha nem vagy az, nem érdekel,

léttel küzdve mit érek el,
nemlétszagú fejem fölé
mit emelek, s hogy az kié,
kié a semmi? Senkié?

Vagy kívül már a birtokon,
a létezés se oltalom?
Nem védhető a túlvilág,

s a többi ritka furcsaság,
hol átvezet nemlét felé
vivő utunk. Mert van tovább.

26

Mert van tovább, mert van idébb.
Mert itt az ott, tudod te
azt, hogy az ok miért, kiért
okozza azt, amit se

megérteni, s nem érteni
se lehet lelkipurítás
elfojtása nélkül? Megás
a világ éteri

világágyásai között
egy lakható helyet nekünk
ördögnek öltözött

utolsó kételyünk.
Csak hívni nem szabad
magunkból árnyakat.

bagdad café

*Senki se Bagdad,
ha arra baktat,
hol Bagdad a bár.*

1.

Abból tudható, hogy létezik,
a műanyag, sárga tálban ott hever
a felében elrágott halgerinc.
Az jellemzi-e, ami reánk maradt,
avagy, amennyit elfogyasztott,
arról jelzés nincs.
A dolgok eltűnnek, miként
a mondat éléről a majd. A füle és talpa
csokoládészín, miképpen a sziámiaké?
Szenvtelen-e, közönyöse a napoknak,
a maradék alapján arról sem tudható semmi,
miként a hosszúnyelű evezőlápátok,
amelyeket a deszkafalra vízszintesen kötöttek fel.
Senki sem érti a históriáját a horizontnak,
avagy a tengernek.

A tákolmány harmadrészt bódé,
negyedben hodály.
A maradékban utánfutó a hatvanas évekből,
mely kerekeken áll ugyan, de acélbakok tartják
a föld felett hatvan centivel. Ez a hely,
ahol az egyetlen asztal alatt érzi jól magát
az egytömbű árnyék.
A rozsdás porban elhever, tapossák
bakancsos dokkmunkás-lábak, fapapucsok,
meztelen talpak s pórázon felvezetett ebek.
Ki ideül, bizonyos abban, valamelyik zugban,
pohárban, ránc részletében ott az öröklét. Szundít,
szomjazik, s mint pók, megszövi a
mondat az allegóriát, a mindent magába burkoló Egészt.

A tengerből, amely a vegytiszta természetesség,
innen semmi sem látható, a hangjából is,
mint törülőrongyból, ha alácsöpög a víz a lefolyóba,
távoli szörcsögést hallani.
Csakis a pulton, a csapnál hallható.

2.

Van, aki jobban elénekelné. Van,
aki jobb filmet forgat belőle. S van,
akinek ez a kuplé bejön.

A lócán Lara Fabian,
dalnok ő,
kiénekei az isteni hangokat.

Mellészól olykor, nem érti,
mitől, hogy ő a másolat.
Ha Isten van, miért lehet, hogy

mindenben csupán ő az egy,
miért nem tartozhat bárki az egybe,
ha az élete úgyis gallyra megy?

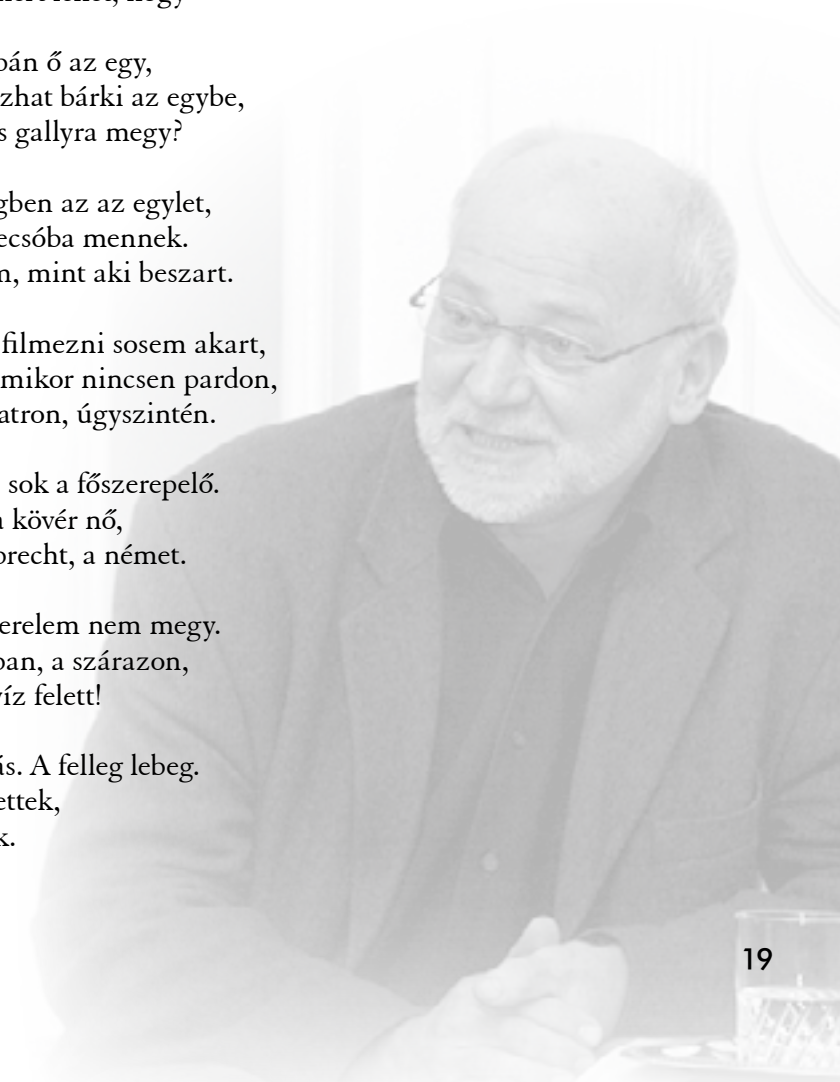
Ha a mindenségben az az egylet,
hogy az életek lecsóba mennek.
És ide ül mellém, mint aki beszart.

Percy Adlon, ki filmezni sosem akart,
huzakodva bár, mikor nincsen pardon,
a teremtsben patron, úgyszintén.

A megváltásban sok a főszerepelő.
Amott Jasmin, a kövér nő,
Marianne Sagebrecht, a német.

Zúg a szél. A szerelem nem megy.
A hajók a dokkban, a szárazon,
minden hajó a víz felett!

Naponta forgatás. A felleg lebeg.
A macskák hol ettek,
hol pedig éhesek.

3. (a film)

Nyúzott bőr az égbolt, vérfoltosnak
világítja meg a Nap. Hat ostorlámpa
fogja körül, hat itt felejtett óriás féllába.
A hajógyárról árnyékként csúszik,
hasad le a múlt,
és hever óriásplakátként, olajos
iszapban, mint talp alatt a letépett ruha.
A falragasz kiskamasz lánya a mellét takarja.
Két suháng az akácon keresztbe nőtt, egymáshoz feszül,
már nem harcolnak egymással,
de még abba nem hagyták,
figyelnek, majd zúznak, merev arcú nindzsák.

Elhagyott üzem, ihletetlen
és yachtkikötő. Ez is, az is.
Két oldala a könyvnek, egymásra hajthatók,
mi itt kezd történetet, annak átellenben a végződése.
Középen a gerinc hasadéka.
Akadt tere a betűknek, nevelő reményde,
van kifejlése: hüvelyéből magokként
kopogva hull, ami megtanult lenni
és magát befejezni. Együtt lebzsel
halcsont és ködkürt, egyezkednek
a hulladékon a csérek és a szemetes kukák.

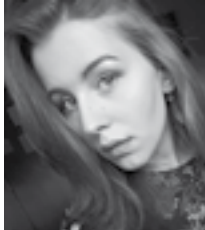
Csörlő leng, s az emelődaru
a magasba emeli a kormánylapátot.
Húsevő darázs ingázik a haltetem
és a tócsa között, s a húggal kevert vízre
inni mindegyre leszáll: hat helyen
horpad be a sárga tükör a hat lábfej alatt,
torzítja a képét a világnak, annak, amely a daráznak
csakis torzítva a valós.

A szőlőtőn némi szem érik,
magról kelt, tűri az aszályt,
és indával csusszan a résen át a
kajütbe, ahol az ór alszik éjjel,
bár huzatos, a tapéta lóg, de nem találják rá,
hogyan kilessék. Úgy vagyunk itt,
mint akiket megfigyelnek,
s kik egyben a megfigyelők.
Annyi dolog hever, amennyinek akad haszna
és esélye, hogy a másik nyereségét elorozza.

Marad elég a szélből,
és elég tárgy hever mindig a parton, hogy
testet adjanak a hajóroncsoknak.
A telepen hasadt gerendák, traverzek
és ingó bugáival a sóvirágok,
mind, ami kíváncsi s egyben tanú,
a nagy utazások miképpen foszlanak,
miként vitorlavásznak a rongyhalmokban, el.
Magatehetetlenül hever a gúlákban sok árboc
és a hajómotor olaja, mint barna máz, szárad és
nem feledi el a szagát.

4.

Aztán az úgy van, hogy beléd akad a szög,
amikor állsz fel az oldaláig visszabontott
bárka tövéből, az árnyékából a jelenének,
s a pulóveredbe akad, hátul,
hogyan vedd észre, ahogyan távolodsz,
rögzít magához, köldöksinórként,
peregve húz ki belőled szálat,
lebont, nem veszed észre, mégy,
s nem hogy végül nincs rajtad semmi,
belőled sem marad, az vagy, ami a semmi.

Idegenek

Emlékszem a hideg esőre, amibe
a kerti bútorok zárkóztak a napfény elől.

A verandát hányadosokká csonkolja az idő
és az anyag lényegének szilánkosra bomlása,
olyan a tér dinamikája ebben a folyamatban,
mint a végtelen magányra ítélt buszmegállóé.
Félnek benézni a gyerekek.

Nyílik a kapu, fél ötkor elevenség,
a fű nőni kezd, ugatás visszhangja köröz
az epicentrum fölött, majd a kerítésen fennakadt
szatyorzörgésre bejövő asszony illatát
dobálják egymásnak a friss rózsapalánták.

Idegenszagot hoznak az óvodából,
a férj bejelenti, hogy elhagyja a családot,
hangok nélkül is tudja mindenki,
hogy meg kell jegyezni az utolsó kivonulást.

A kaktusz évente egyszer, pont most virágzik.

A szentjánosok szeme vörös gőzben ég,
a fák szálanként fonják körül a családi képet,
a vacsora zaja mögé bújt asszony egy kiszáradt almafa alatt
most veti nyakába a kötelet.

Nem marad senki.
A kert emlékezik.

Ingovány

Ahogy a babák anyákat szülnek,
elkerülhetetlen jót és szépet mondani arról,
mennyre ösztönös a termékenység,
és mennyre kénszagú egy abortusz.

Az erdőhöz beszélni annyi,
mint hagyni a hangokat lecsapódni a bőrön,
és puha ujjal is megállni, hogy letöröljük őket.

Két hét napfénykúra és óránként egy ölelés
a természettől, mikor virágot sírnak a fák,
a kavicsok a meleg felé fordítják hátukat,
és a gonoszság elé is kismacskák szaladnak
a sehonnan növvő, sehova magasodó kapualjból.

Oda érek ma, ahonnan tegnap elindultam,
anyám csak egy szendvicset pakolt fel,
nem tudta, hogy túl gyorsan távolodik a cél,
ami miatt elfordulok a szülőháztól,
a nyüzsgést ugató kutyáktól, a süllyedő falutól.

A veszekedések szagát magammal viszem.

Délnek fordulok, és ha hideg és fagy lesz,
a világ legszélső matracán önmagam emlékébe
gabalyodva, összeégve találunk meg az unokák,
akiknek elfelejtettem jó anyákat szülni.

Fű nő

A szavak harapásnyoma
a nyelvünkön marad, némák inkább vagyunk,
mint tudattal felépülő szervek.

A testek után fű nő az anyák méhéből,
mert teremteni jöttünk, hogy legyen kijelölése
és tisztasága a halandóság határainak.

Meghalni hatályos, mert másról gondoskodunk
az átadott hellyel, a lejárt világképektől
is fontos időben megszabadulni.

Korunk kritikáit éljük, ez tart össze minket,
szegélyeinket az idő koptatja, a tér rációja,
a te habitusod örök, az enyémre vigyázni kell.

Későn tanultam meg,
hogy nem a haláltól,
hanem a születéstől kell félni.

Tarthatatlan

Lehajtott fejjel nézem ezt a medencét,
megtagadom a tájat, itt ismertem meg
minden kicsinyes lényegét a habszivacs tartású utaknak,
ahová féknyom vezetett
és csapott fedelű lámpafény.

Ha felesleget nem tűr már a tüdő,
a szív hozzákorcsosul,
egy mellkas osztja ketté
a meg nem ismerés tapasztalatát.

Kétfázisú relációs tulajdonság, ahogy
a felejtésre emlékezem.

Aki otthon akar lenni, az a családi házból
egyre többször és egyre több időre szökik el,
aztán kihámozza magát az ideából,
hogyan helye van a Földön,
amit joga van megtalálni.

A halál pillanatában merre fordul a fej?

Összetépni, tépelődni

Ráhangolódni arra, hogyan
hinni kellene azt, ami van?
Írni a verset százjézek szerint,
összetépni, és írni megint?

Összetépni és tépelődni,
s ha van kivel még – évelődni?
Becsukni sok-sok könyvet aztán...
A Semmi lapul a dolgok alján?

Hogy mi dobna fel még, nem tudom.
És attól tartok, azt is unom.
Különbékém bemárt és árt –
Tátongó tér, mely magába zárt.

Vadad, 2016.

Mi a jeu?

A *jeu* ma az,
hogyan nem játszom veled.
Nem simogatom ajkadat,
a melled és a feneked.
Nem kortyolok a kávédba sem,
nem kérem édes nyáladat –
csupán csak hosszan csókolom
az apró foltot a váll alatt.

A *jeu* ma az,
hogyan *el*vagyok,
és ősz jött észrevétlen.
Simogass: félek, rád fagyok,
s ha megszólalnék éppen:
futtasd ajkad a halk szavon,
gyakorold a csendem, Édes –
mert lesz még ilyen alkalom...

2016. november 12.

„Adni kellene az állatoknak valamit!” – mondta az öreg, majd komótosan felkelt az ágyból. Még alig pirkadt, hajnali öt lehetett. Felöltözött. A felesége addigra már konyhában készülődött. A kávé is elkészítette, letette a férjének az asztalra.

Minden reggel ezt kérdezte. Nem is érkezett válasz, csak egy mosoly az asszony részéről. Csak magának, a férje nem is láthatta, háttal állt neki és az edényeket pakolta a stelázsra. A férfi megitta a feketét. Erős volt, két cukorral, ahogy szerette. Felhúzta a csizmáját, kabátot vett, kucsmát.

„Ébresztem, ébresztem, ahogy kel a nap. Viheted.” – válaszolt az asszony, s a kávécsészéért nyúlt, betette a mosogatásra szánt lavórbá. – „Szármát főzünk ebédre, igyekezzetek, ne kelljen rátok várni.” – folytatta az asszony.

„Egyetek ne, oszt hízzatok, had legyen sonka tavaszra... Koca, ne!” – csapott oda az egyik állat farára, hogy engedje oda a többit is a vajúhoz.

„Jó reggel idősapám!” – suttogta. „De jó illata van, ettől a szappantól!” – huncutkodott.

Befogta a lovat a szekér elé, az nyugodtan tűrte, szinte még segített is neki. Felült a bakra, megigazította maga mellett a pokrócot, mintha a lányának készítené elő. Várt.

„Mehetünk?” – nézett rá a férfi.

Elindultak. Magának se mondta ki a férfi, de talán ezt a lányát, a középsőt szerette a legjobban, a többieknek nem hagyta, hogy így ízeskedjenek vele, de tőle még ez is jól esett. Erre gondolt, miközben magában morogva a fejét rázta, s közben megcsodálta a lányát, amilyen csinos volt. A másik kettő ott kukucskált az ablakban, egymáshoz bújva nézték, ahogy távolodik a kocsi.

Lassan haladtak, nem szóltak egymáshoz csak a tájat figyelték. Ilus néha-néha az apjára nézett, rámosolygott, majd a tájat figyelte, meg a lovat, ahogy szalad előttük, s óvatos lépteivel fel-felcsapja

Maskara-őszre omlanak
kisírt szeműek, szeretők,
egykori harsány nevetők
molekulákra bomlanak

még föld felett,
még testben épek,
míg elhúznak a nagyfenébe
csepegő, pocskék lányregények.

Mobil lezárva. Szájra kattan
az utolsó előtti vallomás.
Vallomás?! Divatjamúltan
ellézeng a szó, s ha más

markolná szét a szíved,
a lényeg mindig ugyanaz:
keserűbe vált az ínyed
s az ölelés is csak falaz...

2016. november 12.

a port a kocsira. Beértek a falu központjába. Megálltak a nagy malom mellett, ahol állt a régi magtárépület, abban volt az intéző irodája. Orosz katonai kocsik sorakoztak a malom mellett, ott volt a hadiszállásuk, ott állomásoztak.

„Egyre több az orosz a faluban” – morgolódott az apa.

„Háború van.” – szorította meg apja kezét Ilus.

„Ezt is túléljük, lányom, meglásd.” – biztatta. – „Gyere velem!”

„De a kocsi, meg a ló!” – fogta vissza az apját a lány.

„Megvár, megvár bennünket, nyugodtan légy!”

Beléptek a magtár épületébe. Két orosz katona jött le a lépcsőn velük szemben, az apa megállt, félreállt a falhoz, a lányát maga mögé húzta. Lehajtotta fejét.

„Добрый день!” – mondta a két katona egyszerre, miközben megnézték maguknak a két helybélit.

„Dobrigyen!” – mondta az apa.

A két katona kilépett az ajtón, de visszanéztek a lányra, röhögve mondtak még valamit.

„Gyere!” – fogta meg a lány kezét az apa és felmentek a lépcsőn. Az első emeleten, pont szemben volt az iroda, az ajtaja nyitva volt. Az apa kopogott a nagy, tömörfa ajtón, közben beléptek a helyiségbe. Porszag és dohos levegő áradt körbe a helyiségben. A terem papírokkal és dobozokkal teli, nagy ablakán vakítóan sütött be a délelőtti nap. A szoba jobb sarkában ült az intéző az asztalánál és nagyon vakarta a fejét. A haját teljesen összekuszálta, mérges volt, felborította a tintatartót is. Káromkodott. Felnézett a két alakra, akik most léptek be a helyiségbe. Kikerekedett a szeme.

„Feri, Ilonka! Gyertek beljebb!” – mondta és eléjük lépett.

A két férfi kezét fogott, az intéző megsimogatta Ilus vállát.

„Ej, de szép lyány lettél! Jó dógod van Ferikém, ennyi lyány mellett! A hétszázát!”

„Nem panaszkodom!” – válaszolta rá az apa.

„Elviszi az ördög már ezt a háborút!” – kiáltotta el magát az intéző, majd körülnézett és halkan folytatta. – „...régén a bárónak, aztán a kormányznak, aztán a németeknek, most az oroszoknak, vagy ki tudja, melyik királynak folyik el az összes pénzünk, Ferkó! Amink van, azt is szétsztják, most még csoda, hogy van valaki, aki túlélte ezt a háborút! Annyian nem jöttek vissza! Annyian!”

„Sokan, Jánosom. Sokan!” – vette le a kalapját.

„De hát, mi járatban, Ferikém?” – kérdezte az intéző.

A férfi rögtön válaszolt.

„A beszolgáltatás után ígérted, hogy kifizeted, amit a kvótán felül itt kellett hagyni.”

Az intéző megdörzsölte a szakállát és a lányra nézett, majd közelebb hajolt a férfihoz.

„Nem tudom az egészet kifizetni, az oroszok elvisznek mindent. Ma este egy újabb raj érkezik, azokat is etetni kell majd. Isten áldja a felszabadítókat” – nézett az égre a férfi, majd suttogva folytatta. – „A felét tudom adni, de úgysincs értéke a pengőnek. Ne, haragudj! De, készítettem nektek egy csomagot, amit az István majori magtárnál átvehetek, ha Csukós Jancsit keresitek, ma délután is ott lesz. Búza, krumpli meg egy kis kávé az asszonynak. A ruszkiktól menekítettem ki. Ennyit tudok tenni, lehet, hogy holnap ennyit se.” – megsimogatta a lány fejét.

„Jó ember vagy, Jancsi!” – fogott kezét vele az apa. – „Megyünk most, mert az asszonyok egyedül vannak otthon.”

„Menjete! Csókoltatom a többit is!” – mondta az intéző.

Az apa és a lány sietve mentek le a lépcsőn, Ilus még hátranézett. Az intéző komoran bámult maga elé, majd hátat fordított és az asztala felé ment. Kiléptek a házból, a kocsi felé tartottak. Nagy robajjal tízegynéhány katonai dzsip és egy teherautó fékezett és állt meg a téren. Néhány katona egyenesen a magtár felé ment, a többi katona leszállt a teherautóról.

Az apa felült a bakra, felsegítette a lányát is.

„Egyre többen lesznek ezek is. Elviszik az életünket is.” – morgolódott az apa.

„Lehet, hogy már elmenni készülnek ezek is...” – mondta a lány.

„Hogy mennének! Most jöttek! Megszállnak bennünket ezek is, mint a vírusok! De erre nincs gyógyszerünk, veszélyes kór a háború! Veszélyes! – ismételte meg az apa.

Elindultak a szekérrel a tanyájuk felé. A katonák oszlopba rendeződve sorakoztak fel a kis téren, közben a magtár első emeletéről kiabálást lehetett hallani, csörömpölést. Puskazajt. Kiabálást.

Az apa nagyot sóhajtott és nagyot csapott a ló felé az ostorral, az gyorsabban húzta a kocsit a tanya felé.

1944 őszén, azon a napon, hogy az öreg és lánya az intézőhöz ment a jussukért az orosz csapatok elérték Szentes térségét és felszabadították a környező településeket, egy közepes hadosztállyal a környező falvaknál is állomásokat alakítottak ki. Derekegyházára is jutott egy csapat, akik aztán folyamatosan járőröztek a tanyákon és házaknál. Élelmet és vizet kaptak, vagy elvették maguknak. Betörték a házakhoz, mindenhová benyitottak. A jobb családoknál még el is kellett szállásolni némelyiküket, amelyik nem a központi szállásukon kapott helyet.

Varga Ferenc tanyájánál két orosz tisztet szállásoltak el, akik inkább enni jártak oda, aludni inkább a központi állomáshelyen aludtak, volt, hogy napokig nem is látták őket. A család már azt hitte vissza se jöttek, a lányoknak már-már hiányoztak is. Aztán megjelentek, az asszony szó nélkül ebédet főzött nekik, addig az öreg szóval tartotta őket, a szüleitől még tudott tótul, majdhogynem mindent megértettek, az öreg tótul mondta a magáét, a két katona oroszul. Nagyokat bólogattak, nagyokat nevettek, nagyokat káromkodtak, szidták a háborút, meg azt, aki éppen eszükbe jutott. Az öreg mindig megkínálta a két tisztet a guggolós borából, meg a félretett pálinkájából. Az oroszok elfogadták. Minden alkalomra kellett maradjon egy kis félretett pálinka. Iván és Szergej barátok is voltak. A maguk nyersességével együtt jókedvűek voltak, meggyötörtek, de jókedvűek. Nem bántották a családot. Egy alkalommal összevitatkoztak a házigazdával a háborúról, akkor Iván úgy megütötte az öreget, hogy az ájultan esett össze, pár pillanat után feltápáskodott és úgy tett, mint akivel semmi nem történt. Folytatták tovább a beszélgetést. Aznap este a két tiszt ott aludt a tiszta szobában, másnap kikerekedett szemmel nézték, hogy mi az a nagy folt a házigazda szeme alatt. „Sto eta?” – kérdezte Iván. „Szvinnyá (a malac)!” – mondta legyintve az öreg és kifelé mutatott az ól felé. „Á!” – bólogatott a két orosz. Nem emlékeztek semmire. Vagy nem akartak. Senki sem akart emlékezni.

Aztán Iván és Szergej elmentek. Három nap telt el, amikor Iván megjött egy csapat katona élén. Beállítottak, hogy étel kell nekik. Nagyon meggyötörtek voltak. A háziasszony összeszedte, amit a kamrában talált és nekilátott krumpliból, répából és egy kis szalonnából valami egytálételfélét főzni egy tucat katonának. Addig a házigazda szóval tartotta a csapatot, a kocsiszínben ültette le őket, borral, pálinkával kínálta őket, kikapták a kezéből és üvegből ittak, úgy adták körbe az üveget. Iván és egy idősebb tiszt bement a házba az öreggel, úgy mentek, mintha már itthon lennének, ők mentek előre, tudták a járást, az öreg meg utánuk. Leültek, a házigazda pálinkát töltött a vendégeknek.

„Názdárovje!” – mondta az öreg.

„Názdárovje!” – mondták egyszerre.

Ittak még.

„Gye, Szergej?” – kérdezte az öreg Ivántól?

„Она умерла. танк раздавил.” (*Ona умерла. tank razdavit.*) „Konyec!” „Vége!” – mutatta Iván, és közben az ujját a saját torkához tette, mint a azt mutatná, hogy elvágta a nyakát.

Szergejt egy német tank gázolta el, miközben be akart mászni a tank belsejébe, hogy lelője, akik bent maradtak egy támadás után, de közben a tank megindult és berántotta a bakancsánál fogva. Rögtön szörnyethalt.

„Na Szergej!” – emelték a poharukat egyszerre.

„Szergejre!” – mondta az öreg is.

„Да здравствует Россия!” (*Da zdravstvuyet Rossiya!*) „Éljen Oroszország!” – kiáltotta egyszerre a két tiszt. Ekkor Iván felpattant, az öreg megijedt. Majd a másik tiszt is felállt. Vigyázzba vágta magukat, Iván elkezdte énekelni az orosz himnuszt. A házigazda is felállt, a felesége is odalépett a tűzhely mellől végighallgatta, ahogy a két orosz férfi mély, erős férfihangon elénekli az orosz himnuszt.

Kínai versek

Otthon 1

Most messze van Peking,
a császár udvara.
Félve, esőben ázva
vándoroltam haza.

Most messze van Peking,
messze a díj, siker.
De közel vagyok magamhoz,
s ahhoz, mi élni kell.

Most messze van Peking;
akár többé ne lássam!
Hajlongjon más mosollyal
a császár udvarában!

Otthon 2

Császárnő voltam otthon,
apámnak kis rigója,
anyámnak hallgatója,
de nem vagyok már senki,
hogyan megkapott a császár.

Gyermek 1

Falovacskával játszik,
és vágtat órahosszat.
Bár soha ne nyargalna
majd veszesebb csatákba!
Inkább vénecskén halna.
Inkább fájjon a háta.

Az udvarról hangos kiabálás hallatszott. A három férfi kilépett az udvarra, mögöttük az ajtóból leskelődött az asszony. A katona férfiak körbeálltak az udvaron és hangosan kiabáltak valakivel. Iván elkiáltotta magát. A katonák megfordultak a hang felé. Ahogy szétnyílt a tömeg, ott állt Feri legnagyobb lánya, Mária.

„Ehh!” – kiáltotta el magát Iván, majd a házigazda felé fordult. – „A lányaid?” – kérdezte

„A szomszéd tanyán vannak, segítenek.” – válaszolta.

„Ez?” – mutatott a lányra.

„Hazajött, egyedül.” – mondta egykedvűen az apa.

„Ehh!” – kiáltotta el magát Iván a katonákra, majd a kezével legyintett, hogy hagyják a lányt. Margit az ismerős katonára nézett, majd lesütötte a szemét.

Ekkor Ivánt arrébb lökte az idősebb tiszt. Ordított valamit neki, aztán a lány közelébe lépett, egész elébe állt, megsimogatta a lány haját, aki összehúzta magát. Az idős tiszt pofonnal válaszolt.

„красивый!” (*Krasivyy!*) „Szép!” – kiáltotta oroszul. A katonák röhögtek.

Az apa a lányhoz szaladt volna, de Iván megállította, lefogta. Az asszony lerogyott az ajtóban és sírni kezdett. Az idős tiszt elővette a fegyverét és a házigazdára fogta. Iván az apa tarkóját markolta és nem engedte, hogy mozduljon. „Nem!” – suttogta erősen.

„Megölöm!” – nyögte az apa.

Az idős tiszt lőtt egyet a levegőbe. „Szórakozzatok!” – kiáltotta el magát oroszul és legyintett a katonáknak, hogy vihetik a lányt. Megfogták és nagy röhögések közepette bevitték a csűrbe, az idős tiszt utánuk ment.

Hallani lehetett, ahogy a katonák nagyokat röhögnek, kiáltoznak, a lány ellenállt, sikoltozott, kiabált, a szüleit szólította. A ruháját szaggatták. Tárgyak borultak fel a csűrben, hallani lehetett, ahogy dulakodtak. Mint valami kakasharc közben, a katonák körbeállták az idős tisztet, aki lefogta a lányt és többször megpofozta, szaggatta a ruháját, a mellét fogdosta. A lány kapálózott, kiabált. A katonák lefogták ketten a karját, ketten a lábát, a többi éljenzett, kiabált.

Aztán elcsöndesedtek. A katonák elengedték a lányt, aki mozdulatlan maradt, szétszaggatott ruhában feküdt a földön, koszosan, porosan.

Az idős tiszt a földön térdelt, szemben a lánnyal, elengedte, hátranézett.

Iván állt a csűr ajtajánál, a tisztre szegezte a fegyverét. Ahogy meg akart fordulni a fegyveréért nyúlt, Iván lőtt egyszer, majd megint. Pont ugyanarra a pontra, az idős tiszt szívét találta el, az kiáltás vagy nyögés nélkül, némán zuhant a lányra. Margit csak szuszogott és ijedten nézett a fiatal tisztre. Ivánnak földbe gyökerezett a lába, a többi katona mozdulni se mert. Az apa és az anya egyszerre szaladtak oda a lányukhoz, arrébb lökték a halott orosz tisztet. Minden csupa vér és por volt. Az anya és a lánya zokogva mentek be a házba. Az apa felállt a halott mellől és Ivánra nézett, Iván üveges tekintete a semmibe meredt, karjai lógtak, majd kiesett a kezéből a pisztoly. Az apa odalépett hozzá és megölelte. Sírva mondta a katonának: „Köszönöm!”. Iván nem mozdult, csak nagyokat sóhajtott. Most kezdett magához térni. Eltolta magától a házigazdát, a katonákra nézett.

„Vigyétek a kocsira!” – kiáltotta oroszul. – „Hozzátok!” – mutatott a halott tisztre. A fiatal katonák megfogták az öreg tiszt holttestét és kivitték a teherautó platójára tették.

„Eszünk!” – kiáltotta el magát Iván. A házigazda a döbbenettől mozdulni sem tudott. „Hozd az ételt!” – förmedt rá Iván. Ferenc a házba szaladt, pár perc után poharakkal tért vissza, kiosztotta a pálinkáspoharakat, mindenkinek pálinkát töltött. Néma csend volt az udvaron. A katonák leültek a csűr melletti szalmabálákra, a háziasszony kiosztotta a fém tányérokat. A házigazda tartotta a kondért, az asszony mindenkinek mert a sűrű ételből. A katonák egy-egy bőlintással megköszönték. Egy nagy karéj kenyeret is kaptak, ma hajnalban sült, friss puha volt. Megették az ételt. Letették a földre a tányérokat, az asszony összeszedte. A házigazda poharakat hozott ki, borral kínálta meg a katonákat. Megitták.

Iván intett a katonáknak, hogy menjenek. Felültek a platóra, egy fiatalabb meg Iván a fülkébe. Egy szó nélkül indultak el a falu felé. Az asszony és a gazda az udvaron állva figyelték, ahogy távolodik a teherutó és sűrű porfelhőt húz maga után. Iván nem nézett rájuk, nem nézett vissza. A katonák némán nézték az udvaron álló két alakot, ahogy eltűnnek a porfelhőben, majd a tanya is látóhatáron kívülre került, ahogy a teherautót elnyelte az őszi szórt napsütésben ragyogó vérvörös és rozsdabarna színekben vibráló sűrű erdő.

Gyermek 2

Cseresznyefa virága,
gügyögő kicsi gyermek
ropogós szép gyümölcsök
ágaimon teremnek.

Fagyban, viharban állok,
nap éget, féreg enne,
kínlódom érte holtig,
s nem enyém a cseresznye.

Egy marék

Az asszony vágya: egy marék rizs reggel,
egy marék délben és marékkal este.
Nem is magának, nem is az urának,
csak a kisfiának, csak a kislányának.
Reá gondolk csirkét eszegetve.

Nyomor

Szegényen élnek, s nem a pénz hiányzik.
Enniük sincs mit, s nem a pénz hiányzik.
Putrikban laknak, s nem a pénz hiányzik.
Az egészség az asszony minden vágya,
s a párja.

Cellulóz

Csak a lélek, mi hű marad:
a matéria pusztá póz.
Szájöblödben a műanyag,
fogaid közt a cellulóz.

Hírmondó sincs a régi sejtből:
csak az érzés, mi áttelel.
Mint krumpliszsák, az élet eldől –
égi sáfárnak nem felel.

S majd a lélek is szerteszáll:
semmi-gőz lesz a minden-bírá, s
hóka visszfény a létezés.

Tengertúl-kápónk terpeszáll,
ám hajtókáján ott az Írás:
ez a bérünk (és nem kevés).

Esztéká

Duzzatag dug-nyirokcsomók
előlegeznek nyaktilót

Lenge lélek bár elragad
benn a szerkezet már rohad

Tavalyelőtti széria
kifutó masinéria

Sorsa az ekrazit s trotil
bontásra érett oldmobil

Túlpartra magam átviszem
garanciális szervízen

Birkózni tusig van birok
csak aztán győzze a nyirok

Húszezer nap

És eljő a nap a húszezredik
és lesz nektár és nassolgatni lótusz
és egy tömb marad habár eltelik
és minden egyéb prémium és bónusz

És eljött a nap a húszezredik
és mondták nevelsz burjánzó halált
és bónusz-élted nasztalan telik
és végtelen nektár-terápiád

Martin Gábor 5

SZILÁGYI ANDRÁS ◀

Enigma

Festem magamat, saját mindenkit.

ámulok azon, amit látok, semmi lett a minden,
mégsem dobom le magamról a testet, a kabátot.
újra festem. de a valóságnak, mintha remegne
a lába, szorong, magában is beszél, közelről nézem
s nézek, nézek riadt arcába. felnagyítva mégis
minden más, mint gyermekkoromban a fogcsikorgatás,
akkor érzéseimben azt hittem, elégek, a farkasok elől
menekültem így Anyám öléhez!

ámulok azon, amit látok, mióta felnőttem, az emberek
közül egyre több a motyogó, rajtunk a hamis gondolat
lett az elrejtett rabló, s hiába alszanak bennem a gyermekévek,
újra és újra menekülnék Anyám öléhez! hirtelen ébrednek.
farkas már nincsen, de a kép él, üzen, ott, az égi
határon földdel tapaszt Isten. ott, testem csontváza
ázott vályog, tördelt szalma, vesszőkosárba. már
varázslat az, amit látok, s én, csak az üres képet festem,
s már ledobom magamról a testet, a kabátot.

Lebeg felettünk

csak egy rossz ecsethúzás
az elvesztő távlat színe rajtam.
nincs más keresett út
csak egy villanás
s magába roskadt
törvény az egész.
de hiába tudod
befejezetlen a kép...
festék tónusa mélyül
s lebeg felettünk
idegen közelség.

Közénk ereszkedik

Mint Apolló, bőrödre festem
 ezt a verset, a tekinteted fehérben lapoz,
 nekem mindez kevés, a kép vásznán
 téged rajzol a kéz, s mikor a szín
 hullámain átkenem a tested,
 engem a hús ölel, vonagló vágyad
 önkívülete, a szorítása lassan enged,
 mint a szenvedély ritmusából
 kiugrott versed, ezért van, hogy
 újra írom, újra fested.

A fák kinyújtott karján

A fák kinyújtott karján
 levedlett kígyóbőre,
 festék alatt a semmi
 s még hígul az indulat
 az arany metszés
 arányait felissza,
 csak a létből kiázott
 gondolat tart vissza,
 a tavasz zöldjei.

Koptat

Koptat engem a táj,
 útjaimon az égi bárány vére
 hullatja áldozat csendjét.
 De az árkaiban fulladt lámpafény
 éles bárdja az éjszakában kiált.

Elfolyt festéken

Itt már jártam valaha,
 ezért festem át, másolt
 nekem a valóság.
 elfolyt festéken ez
 csupán vétek, viharos szél
 szakította éveinket.

Zdenka, Te új arcot akartál,
 egy szálkásan kigyúrt testet,
 a bőrömrre tetovált ördögöt,
 amit szurokkal kentek.
 Egymáson még a paplan,
 amibe a színeidet beleizzadtam,
 de a vérző csíknál lejjebb,
 elfolytam élni benned.

Martin Wanda Szerető

Cigánydomb

A gimnázium elterülő, hosszúkás épülete mellett található a főiskolai kollégium. Ormótlan, furcsa betontömeg, amely formatervezett vonalaival hanyagul próbál belesimulni a tájba. A kocsi-felhajtókat már felvetette a fű, a Pécskő fái már belógatják ágaikat a legszélső szobák ablakán, de az épület ezek miatt még inkább kirí a környezetéből. Mintha úgy tervezték volna, hogy legmagasabb csúcaival kitörjön a burjánzó természet kötelékeiből, éleivel metssze fel az őt behálózni próbáló indák csápjait, és ne hagyjon kétséget afelől, hogy kapui nyitva állnak a jövő nemzedékei előtt. A létesítmény ma már üres, bár tavaly lakott még benne néhány gyerek, ágyi poloskáról, penészről panaszkodtak, meg arról a kellemetlen csöndről, amelyet az üres szobák árasztottak magukból.

Van valami furcsa abban, hogy Salgótarján legelитеbb középiskolája a hajdani Cigánydombra, a város közepére épült. Az épületek fölél halmozódott viskók látványa nem volt túl bizalomgerjesztő. Mert milyen hely lehet az, ahol közszemlére teszik a szegénységet? Ahol a távoli utazó a centrumban sétálgatva részeg óbégatásokra lesz figyelmes, idegen nyelvet hall, és a hulló levelek dacára félmeztelenül rohángáló gyerekeket lát? Milyen város az, amely nem eltűri, hanem felemeli a nyomort, és még csak eltakarni sem próbálja szegényét?

Az itt lakók maguknak építették fel a házaikat. Ellopott szerszámokkal, összeillesztett ásókkal vagy a körmeikkel kaparták ki a putrik alját. Az erdőben szedett gombát, vadgyümölcsöt ették, vályogot vetettek, a közeli meddőhányóba jártak szénért, mert a csillék még használható széndarabokat is idehordtak. Külön erre a célra használt vastag zsákokba pakolták a fekete köveket, kezeiket befogta a szénpor, hátukat szúrta, vállukat feltörte a zsák, a szén egy részét pénzzé tették hazafelé menet. A viskókból egyre több lett, mintha az ideözönlők tisztában lettek volna a helykihasználás szabályaival, mérnöki pontossággal ragasztották egymás mellé a házaikat, mígnem a modern idők követelményeit szem előtt tartó várostervezés, először mintha csak a különbséget akarná érzékeltetni a vele szemben felhúzott lakóteleppel, lerombolta a bódéhalmot.

Már csak az itt születettek emlékeznek e helyre. Sokan csak hallottak róla, látták a kalyibák tömegeét, de nem jártak a köztük kanyargó saras utcákon. Az öregebbek közül soknak volt személyes tapasztalata az itteniekkel. Elmondásuk szerint dolgos emberek voltak, jó kedélyűek, de azért sötétedés után a városlakók nem szívesen kószáltak erre, hacsak nem a szükség vezette őket, isteni menyecskek laktak itt, és sokuk ingyen dolgozott, nem hivatásból csinálták.

A cigánydombi festő nevét kevesen tudják, de hallomásból mindenki ismerte. *Állítólag világhírű volt, egyszer találkoztam is vele, okos ember hírében állott, kellemes hangja volt,* emlékszik vissza egy nyolcvanas évei közepén járó férfi. *Csak egy képét láttam, nem tudom a címét, egészen meghökkentő színeket használt, furcsa lényekkel volt tele a vászon, egy égő ablak, egy átszúrt tenyér, és egy gomba is volt még a képen, nem értettem, hogy mit is látok, olyan babonás volt az egész. Balázs Jánosnak szobra is van az újjáépült városközpontban, bizonyára nagy ember lehetett.*

A diákok semmit sem tudnak a Cigánydombról. Közömbösen nézik a fogatlan mosolyokat, amelyeket egy névtelen fényképész örökített meg. Hitetlenkedve hallgatják az oktatót, aki a múlt-ról mesél nekik, aki végighallgatja a kicsengetés előtti percekben azt a pár viccet, ami a képekről a gyerekek eszébe jutott, és miközben ők tízórazni kezdenek, a főiskolai kollégium csöndes ablakait nézi.

Kolerás

Jobbról erdővel, balról téglá-, fa- és vályogházakkal határolt terület, ahová az utolsó ház után egy útnak kihagyott, télen-nyáron saras földrészen lehet bejutni. A legenda szerint a sárban rühesek dagonyáznak, azt tartják, hogy itt még olyan emberek élnek, akik babonából lószart és pókhálót tesznek a sebekre. Ez a hely a nevét is a szóbeszédnek köszönheti. Indok kellett a városiaknak arra, hogy elpaterolják innen a szegényeket, ezért halálos betegségekről kezdtek beszélni. A kolera híre gyorsan elterjedt, bár egyetlen esetet sem diagnosztizáltak. A város nem terjeszkedett tovább, a Kolerásként megnevezett barakkcsoportot a már meglévő autóúthoz nem köti aszfalt, csak ez a sártenger van, amely szimbolikusan elzárja az itt élőket Salgótarján többi részétől.

A barakkok szomorú, de távolról nézve idillikus látványt nyújtanak. Mintha az itteniek harmóniában élnének a természettel, a faanyag bizonyára innen származhat, az erdőből, a háttérben talán az építkezésekhez helyeselnek a szélben ingó fák, talán csak a törzsek között bujkáló őrület rázza a lombokat. Aki az utca elejéről tekint erre, és hosszú ideig csak onnan szemléli a házakat, az könnyen úgy járhat, mint az a két hosszú hajú fiatal, akik azt hitték, hogy ha idejönnek, akkor kiköltözhetnek a társadalomból. Még aznap értük jött a család, és hajuknál fogva vonszolták őket vissza a biztonságba. Azok a művészek festhetnek ilyen képeket, akik valamiféle civilizáció-előttiséget látnak a természetben, akik nem fektetnek nagy hangsúlyt a részletekre, és ha megpróbálják is ábrázolni a mindent elborító szemetet, akkor is csak színes virágok nyílnak a képeiken.

Szürke pontok rohángálnak a sárban, öten vagy hatan lehetnek, kutyaugatás hangját hozza a szél. Innen nem látni, hogy mivel játszanak, lehet, hogy verekszenek, morgások, nyüsztések hallatszanak, valamilyen színes rongyot ráncigálnak, az egyik feladja, bemenekül az erdőbe, ketten utánaszaladnak. Egyszer csak felemelkedik az egyik a még mindig marakodó kutyák közül, két lábra áll, és a kunyhók felé indul. A dulakodók közül kiválik még valaki, ő is felemelkedik, kiabál, hirtelen merevvé válnak a szürke pontok, téged kezdenek vizsgálni, majd, akár az emberek, a házak felé rohannak ők is.

Ha egy kicsivel közelebb mész, süllyedni kezd a lábad, észrevétlenül, mintha a puha föld nem bírná el a súlyodat. Aztán cuppogni kezdenek a lépéseid, talpad fekete vizet passzíroz a talajból, ami felcsap, és bűzölgő foltokat hagy a lábad szárán. Félni kezdesz, hogy téged is elnyel ez a pár négyzetméterre nyomorított tenger, hogy elborítanak az iszapos hullámok, és fertőző csápok meg kacsok tekerednek a bokádra. Bele sem mersz gondolni, hogy miféle élőlények élhetnek itt, hátrálni kezdesz, a cuppogó hangot nem cipőd talpa, hanem az alsó sötétség ragadozóinak tátogása adja, már a betonon jársz, de úgy érzed, hogy az is süllyed, hogy a víz képlékennyé tette az út alatti földet, és hamarosan egyre több ház fog eltűnni innen, sietsz, és már nem kételkedsz abban, hogy ezt a helyet valóban el kell tüntetni a föld színéről.

Csikágó

A felszaggatott kakashinták és a rozsdás mászókak nem látszanak a Budapesti útról. A játszótér előtt szalagkorlátos házak, balról a Gorkij lakótelep, jobbról pedig a volt üvegyár épülete takarja el ezt a gyerekektől mindig üres placcot, ami apró betonszigetként nyújtózik nem messze a fővárosba vezető, forgalmas útvonaltól. Távolabb, a távolsági buszjáratok megállója mögé egy bevásárlóközpont építettek. Mögötte egy rendezvényház van, amit a környék legforgalmasabb MÉH-telepe követ. Aztán egy elhagyatott garázssor következik, hajléktalanok, drogosok tanyáznak arra, sokan laknak ezekben a rozoga lyukakban, valaki még pálinkafőzdet is üzemeltet az egyikben, télen odajárnak a nincstelenek melegedni. Ezt a környéket nevezik Csikágónak. A szó fel is van írva az egyik tömb oldalára, nagy, kacsaringós, fekete betűkkel. E felirat útjelző-táblaként emelkedik ki a körülötte lévő szövegek közül. Telefonszámok, életigazságok, obszcén szavak és alakok vannak mellette, de túl halványak ahhoz, hogy távolról feltűnjenek, elég, ha az erre járó csak azt látja, hogy hová érkezik.

Nem tudni, hogy ki és mikor írta fel a falra a hely nevét. A névválasztást talán a nyugati filmek inspirálták, talán csak ironizálni, gúnyolódni akartak, amikor a jólétet és a gazdagságot jelképező Amerika egyik városnevével illeték ezt a területet. Valószínűleg már a Csigákó-felirat előtt is így utaltak erre a bitumenmezsgyére, ahol csapatokba verődve állnak az emberek a sarkokon, szotyoláznak, zenét hallgatnak, és néha megvernek valakit a járőrelők közül. A buszmegállótól a lakótelepig, a rendezvényháztól a MÉH-ig nyolc-tízfős bandák strázsálnak, tizenévesek, bár a korukat nem egyszerű megállapítani, hiszen őszülnek, de az állukon még csak most serken a szakáll, némelyiknek még a hónalja sem szőrös, mégis ráncosak, mint egy öregember. Púposak is, de nem valami rendellenesség következtében, ha rájuk nézel, akkor a végzettségük jut az eszedbe, és nem gondolsz születési komplikációkra, rossz testtartásra, csak az időre, amely visszafordíthatatlanul halad előre a maga útján. A legveszélyesebbek a játszótéren tanyáznak, ők vannak a legtöbben, csakis férfiak, olajfoltos farmert, piros kockás favágóinget hordanak, munkavédelmi bakancsukkal rugdossák a fémről készült játékokat, és naphosszat hallgatják, hogyan peng az acélbetét. Nem tudni, hogy miből élnek, hiszen mindennap itt vannak, nem csinálnak semmit, csak cigarettáznak, és néha belenéznek egy arra totyogó nyugdíjas szatyrába.

Régen rendezett körülmények között zajlott itt az élet. A Gorkij megépülésével és a gyár bezárásával szaporodtak meg a bűnök. A lakótelep nem a gyár dolgozóinak épült, az itt lakók bent dolgoznak a centrumban, de köztük és a szalagkorlátos házak lakói között jó kapcsolat alakult ki. Ma már nem járnak össze az emberek, a panelekből nem szívesen mozdulnak ki, magukra zárják az ajtót, de háromszor is kimerészkednek az éjszaka, hogy megnézzék, a lépcsőház biztosan zárva van-e. A bevásárlóközpont olyan konkurenciát jelentett, amellyel nem bírtak versenyezni a kisboltok. Ám a csődbement kisvállalkozók után sem lett nagyobb forgalma a csak Marketként emlegetett áruháznak. Több biztonsági őr kellett, hiszen akik eddig hitelbe vagy ajándékba is kaptak élelmiszert a kisboltokban, most lopáshoz folyamodtak. A távolsági busz megállója az egyedüli semleges terület Csikágóban. Itt nem állnak bandák, a várakozókkal nem kötekedik senki, a Budapesti út túl forgalmas ahhoz, hogy molesztálják a nőket vagy kiraboljanak valakit. Óránként jár a pesti busz, sietősen felszállnak rá az emberek. A sofőr néha letessékel valakit a járműről, most egy középkorú nőt lökdös át a megálló korlátján, majd, mint aki jó munkát végzett, leporolja a tenyerét, és visszaszáll a buszba.

Martin Wanda szeretők 4

A gén szaga

olyan hideg nyirkos a gén szaga
akár a kint felejtett éjszaka
s ahogy a lét vértől csontig kerget
szó-reflektor pásztázza a kertet

az érv olajos csöve megrepedt
tisztálkodni kéne de nem lehet
koszos eszmék kétes ammóniák
homlokom mögött habzik a világ

ez az utazás formál alakít
csönd-taxi visz magamtól magamig
itt belül mozog minden épület
hányadik kerület a szédület

a végzet szobra stabilan áll még
s folyton ránk vetül a földi árnyék
bőrünkön a múlás nagy térzene
hol a halál tapsol mondd érzéd-e

Köszönet kedvenc doktornőmnek

Dr. Nagy Helgának

szendergett bennem jó pár
emberi tett mozdulat
tudatomba a stroke
vert óriási lyukat

bal oldalam nem tette
amit az ész parancsol
pár hét alatt teljesen
„odavoltam” magamtól

aztán egyszer megindult
végre bennem valami
elkezdtem az áhított
úton végre haladni

gyógyulásom csokrában
ön volt a lelki virág
s mosolyával mutatott
az ép lét felé irányt

Rímkuvasz

ötvenkét éves rímkuvasz
kinézel rajtam s megugatsz
fura
kutya

habzik az idő percekét
glóbuszt fürdet a képzelet
s habot
tapos

van hogy elszakad egy kis drót
csóktól kapok vakációt
nyál-net
szünet

kutatom az éden nyomát
vajon hol élhetek tovább
magány
talány

valóság próbál álmokat
a bajra sok a változat
zűr e
fülke

jól elvagyok a semmivel
a kevés egész nem figyel
sok a
soha

lehet lábam lesz a kezem
ha magamhoz megérkezem
szolga
torna

néha egy korszak vagyok én
bennem hallgat a táj s a fény
néma
éra

kanálnak mindig ott a szó
a csönd kiporciózható
van mit
adni

öl a díler ha nincs hasis
már a végtelen is hamis
sír a
líra

Martin Wanda Szerető 2

háztetőn hajnalban

akit rég láttál
arról azt hiheted
megállt vele az idő

pedig festett arca
immár
rücskös fal
foga drótkerítés
csontjai szálkás fémdarabok
erei porló kábelek

látszanak hártya-bőre alatt

szemei vasgolyók
arcának éle zsineg
szája mosolygós rúzscsík

mellkasa bár még emelkedik
ösztönből vesz mély levegőt
mielőtt végleg visszatér
oda ahova
megkeresni őt
gyakran elmegyek

jelenidő behelyettesítve

a múlt
visszavonuláskor
itt hagy emlékeztetőnek
egy ismeretlen
nyelvet

kicsit kórházzagú
kicsit temető-dohos
az a huzalba tekert hajtincs
melyben
a nyelv-tekercs
miniatűr képletét
feltekerte

ez is olyan
ami tudósokra
nem bízható

inkább azon az mp4-en
ki tudja mit hallgató
kamasz

értelmezheti

Martin Wanda 6

Hajnali kóc

jóvátenni
az ördögöt lóvá tenni
ez maradt, hajnali kóc
a bohóc forgolódó fején –
árulást is eláruló –

a kacagásban mennyi indulat
és ottmarad
a rázkódó has mélyén
lepedék, szétmart, vasnehéz –
rozsdaszag –

jóvá tenni
álmodod vissza
magad a házba, kapuba –
most nem teszem, most –
nem ugyanaz, nem ugyanaz –

szemhéjban mély tavak
szájszájban tűnt szavak –
a tekintet –
mintha ott se –
és átsuhan –
és fennakad –

Kegyelem

(H. Gy.-nek)

Fél kegyelmet,
tudja, Nasztaszja Filippovna,
azok kaphatnak csak, akik hajlandóak
álom és ébrenlét határán a fejtéseken dolgozni.
Meztelenül a szobányában
kristályok és lélekfelületek kísérleti terepén
hasítani feltevéseket,
és mint cserzendő bőrt, a kapu és küszöb közötti
fénycsík szárítókötélre vetni.

Álmodott sebek álmodott sós
áldott-áldatlan nyalogatása, ebbe fül
többnyire a határtévesztés, a tárna mély,
és az alábukó meg-sem-történtté
inkarnálhatja
bálványainak tízezer éves, szabály szerinti elkoptatását.

A laboratóriumban hajnalt desztillálnak,
szippantás – fecskendőbe, a legminimálisabb adag –,
szúrás – csak mint rózsatüske az imára kulcsolt ujjakba –,
szisszenés,
és egyetlen másodpercre a nézésed
látásba villan, s a kép
oltárként perzselődik sejtelveid fölé.

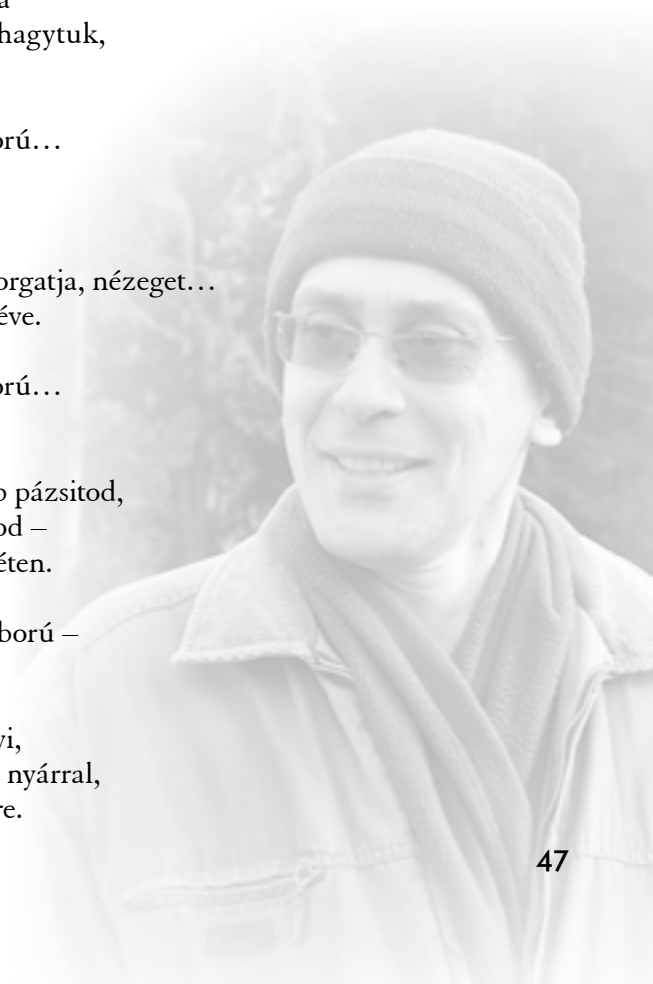
Lépésről lépésre

Milyen furcsa, hogy nincs már háború...
Hetven év. Lazulnak
az eresztékek,
a résekben ékek. Konyha és kisháló
között az ajtót mindig kitámasztva hagytuk,
járjon a levegő. Komfortérzet.

Milyen furcsa, hogy nincs már háború...
Lehet, aki túlélte,
ma is borzong a tarkója közepén.
A pöttöm, sárgamellényes cinke
– mindig meglepődöm – jön, fejét forgatja, nézeget...
Pedig nem tettem oda diót már két éve.

Milyen furcsa, hogy nincs már háború...
A nyeselekben benn-
szorul a gőzök feszültsége.
– Vagy széthagyod, és nem lesz szép pázsitod,
vagy kupacokba halmozva rothasztod –
magyarázta nagyapám a lekaszált réten.

– Milyen furcsa, hogy nincs már háború –
dünnyögte legvégül.
Szebben, őszintebben?
Az ősz idejének szentsége csak annyi,
hogy nem végez barbár hóhérként a nyárral,
hanem elbúcsúztatja, lépésről lépésre.

Szennyes

– részlet –

II. fejezet

*Cseppeket és vérfoltokat, éber révedezésben
töltött évszakokat vonszolt a folyó az idővel.*

Szünni nem képes a sok csapadék, bőlére eresztve ömlik az égből, lent a pataknak a kertek alatt a csúszós és meredek mart áll még ellen, ameddig bírja. E véges rabságban kanyarogva a sárlé is zabolátlanul egyre csak hömpölyög, és az alig száz háznyi szakasról hordja az összeszedett-lovasított holmikat, a szemetet. Nincsen közvetlenül a vész útvonalán a falucska és a századnyi kis hajlék nagyrészt lakva van – mit a hasonszőrű helyek egyre apróbb hányada élt meg, szellemfalvakat, egykor szebb korokat látott, letarolt térségeket inkább hátrahagy a história. Míg ehelyütt ugyanakkor – pont az egyetlen mellékutca utolsoelőtti házáról lévén szó, zöld udvarral és néhány fával – lassan még bővülni is készül a létszám.

Tőszomszédaik akkora lázban, akár a két hőnök, hisz a gyerekzsivaj éppen eléggé hajdani emlék itt a határban, a vérfrissítés híre is pezsgést keltett forma az alszegi részeken. Összefogott mind, ki valamennyire él s mozog, és bizonyos: hazatértük méltóképp megtisztelnék, ha nem lenne elázva minden. Ahogy maga már a szülés sem folya le könnyen, az anyaföldhöz imígy hasonulva most Ágnes is megszenvedte a hétvégét, az idő pedig állt, amíg ömlik, zajlik az élet, az ég és egyéb a körötti burookban. Hol nehezebben, hol lassabban, mert a világra nem túl szívesen és nem sietve kívánczik egy ily terhes örökséget vagy sorsot felmutató lény.

A Bulcsú nevet adták végül a kiscsemetének egy rövidebb habozást követően az ősök – anélkül, hogy az elnevezésnek mélyebb ismeretével rendelkeztek volna az eredetére vonatkozóan, amely későbbi jelentősége hatalmas: vért kibocsátó lenne a fáma szerinti jelentés.

Még hetekig zuhogott, miután hazatértek a kórház áporodott levegőjű épületének özönvíz korabeli falai közül. Otthon az udvaron a sár ért nyakig, az ajtóig is csak alig, a Misi által összerakott pallón juthattak el – Ágnes az újszülöttel. A kertet, a kis veteményt, a gyümölcsfakadást már teljesen elverhette a jég, de a napsugaraknak híján az sem szökken szárbá, esetlegesen mi még zölden ha marad. Csapzott a kutájuk, az ólból ki se merészkedik – a szükség megnőtt a reményre, jöllehet abból mostanság nemigen jut semmennyi.

Ámbár mintha egy szikla, szilárd Ágneske, de olybá tűnik, mégis megtöri szépen lassan a sok szomorúság.

Anno veszélyeztetve volt terhessége alatt is és nem javították a szülést követő, kiemelten depresszív érzéseit a zivatarteli szürke fellegek. Őszintén próbált igyekezni a párja, küzdve, hogy állandóan mellette lehessen.

Megkóstolta sokadszor az élet a kettejük állóképességét, mégis a hátralevő események nem várt fordulatokkal emelték nagyra a tétet: egykettőre felismerték, hogy a kisfiu vére pontosan úgy folyt, mint a ház melletti megáradt víztömeg. Orvosaik hemofília-féle gyanúval kezdtek el vizsgálni, s amíg igazolni is fogja a genetikai teszt vagy egyéb analíziseredmény, hogy épp mennyire ordas farkas néz a szemükbe, a sztori durva viszontagságokon át visz keresztül.

Messzire látszik, fejletlen Bulcsú, a fejére és testére tekintve derül ki, mily satnya a gyermek, pillanatig sem volt kétséges azonban, ezt Ágnes és Misi nem veszi még tudomásul. Erősek és összetartanak, ámbár nem kezelik könnyen, valahányszor eddig ilyen helyzetben voltak – rengeteg ékes példa akadt, melyek egybekovácsolták kötelékük, szemlélítve, hogyan reagálnak –, senki nem számít egyre viszont: a diagnózis folyamán alapján fényre jut, Ágnes és párja között testvéri viszony van.

Martin Gábor 6

Költözködés

Tiszta öröm.
Költözködöm.
Beletöltöm
pár bőröndbe
összes cuccom,
összekötöm,
aztán futás,
költözködés.
Reggel gond az
öltözködés,
sosincs mibe,
folyton kevés
a bugyi, meg
a zokni, megy
a szenvedés,
mit vegyek fel.
Hát ezért kell
bőröndöt, és
isten vélem.
Bár úgy vélem,
öt bőrönd sem
bírja el azt
ami itt volt,
telet, tavaszt,
stócba pakolt
poros mosolyt,
szívszakadást,
nagy rohanást,
téli álmot,
ezért bár ott
minden tisztább,
minden nagyobb,
minden klappol,
minden ragyog,
járólaptól
kilincsrézig,
az öt bőrönd
tíznek érzik.

Egy próba

Annyi mindenben csalódtál már.
Tudom, milyen. De ebben nem fogsz.
Hidd el, ebben aztán tényleg nem.
Mindegy, hiszel benne vagy nyafogsz,
vagy elképzelni sem sikerül,
ebben megvan, amit keresel.
De tényleg. Csak tegyél egy próbát.
Nem piszkál, neheztel, felesel.
Támasz kell? Ebben megtalálod.
Hogyhogy miben? Mondom, ebben. Ne
viccelj, nem tudod, mi az az eb?
Hát kutya, mégis mi más lenne?

A semmítő

A semmítő ha az erdőben mászkál
minden zöldet hipózik és felvizez
int hogy semmi és minden semmi lesz
a végtelent félbeszakítja száznál

a semmítő ha a városban baktat
föld alá bújnak a trolibuszok
hideg orrával fülekbe szuszog
pállott parízerízt ad szép szavaknak

csak ásít és a kedd köddé válik
senkik lesznek az összes akárkik
a szív krepp-papír és a park műfüves

arra gondol hogy semmi és tényleg
búcsút mondhatsz árnyéknak és fénynek
a semmítő belül teljesen üres

Közel-közel

Ha mondjuk megszületsz egy messzi-messzi
galaxis legnyomottabb helyszínén,
a portól hártya nő a nap szívéen,
a holdak árnya kezd a koszba veszni,

egy szép nap arra ébredsz, hogy veled van
az erő, de annyi más a dolgod,
szürke por hagy szürke porban foltot,
sötét, világos, egyaránt gyanús tan,

és híre megy, hogy hallatlan eset,
te nem a droidokat keresed,
de mit tehetsz, rád nem hasonlít egy se,

próbálsz reggel és próbálsz este,
próbálsz tovább, és észre sem veszed,
holnap már vagy teszed vagy nem teszed.

Martin Wanda Szeretői 3

► GREINER ÉVA

A vándorló öröm gyertyája

Karácsony előtt egy sötét reggelen Sára odasomfordált az asztalomhoz, és egy hosszúkás, kék selyempapírba, ezüst szalaggal átkötött kis csomagot csempészett rá.

Ott voltam a közelben, nem lehetett nem észrevenni ezt a jelenetet. Meglepődve, ugyanakkor örömmel kérdeztem:

– Sára, mi ez? Csak nem ajándék?

A kislány zavartan, piros arccal bólintott, és figyelte a hatást.

Az osztályban csak néhány gyerek lézengett, még bőven volt idő a becsöngetésig.

Szép lassan, komótosan fejtegettem ki a selyempapírból az ajándékot. Egy finom mézillatú gyertya került elő belőle. Kiderült, hogy Sára maga készítette egy gyertyaműhelyben.

Mindjárt előkerült a szekrényből egy üveggyertyatartó, pillanatokon belül ott tündökölt az íróasztal sarkán, s a gyertya illata betöltötte az egész termet. A gyerekek is észrevették, Sára pedig diadalittasan aratta a babért.

Azt ígértem nekik, hogy majd a karácsonyi ünnepségen fogjuk meggyújtani.

A nagyszünetben a tanári szobában nem titkolt dicsekvéssel számoltam be Sára ajándékaról, amit elismerő bólogatások kísérték. Másnap reggel, amikor beléptem az osztályba, első pillantásom az íróasztal sarkára esett. Nagy megdöbbenéssel vettem tudomásul, hogy a gyertya eltűnt. Mindenütt kerestem, a földön, az asztal alatt, hátha leesett, a polcokon, talán a takarítónő rakta át, hogy nagyobb biztonságban legyen.

Nem. A gyertya nem volt sehol. Egyszerűen eltűnt.

Ekkor elkezdtem találgatni, mi történhetett. Lehet, hogy elfelejtettem bezárni az ajtót, valaki erre járt, akinek úgy megtetszett a gyertya, hogy nem tudott ellenállni, és rögtön elvitte. Ami viszont furcsa, a tartót itthagya, neki csak a gyertya kellett.

Amikor Sára megérkezett, nem szóltam semmit, mert attól tartottam, szomorú lesz. Meg reménykedtem is, hogy hátha előkerül még.

Aznap a kávészünetben hangos csevegés folyt. A mellettem ülő logopédus mesélte nagy hévvel, hogy Sára egy gyönyörű szép mézgyertyával ajándékozta meg. Egy egész remekmű, amit a kislány sajátkezűleg készített neki.

Visszafogottan hallgattam a logopédus örömét, mert engem nagyon bántott, hogy én úgy póruljártam a kedves ajándékkal.

Harmadnap a gyógytornász kopogott be az osztályba, és Sára után érdeklődött, mert a kislány az óra után, se szó se beszéd egy kis csomagot hagyott a kezelőágyon, és nem tudja, hogy ott felejtette, vagy neki szánta.

– Hogy néz ki az a csomag? – kérdeztem.

– Keskeny, hosszúkás és selyempapírba van csomagolva.

– Nem nyitottad ki? Úgy gondolom, gyertya van benne.

– Ezt honnan veszed? – kérdezte meglepődve.

– Mert én is azt kaptam, csak sajnos az enyém eltűnt. Kérlek, ne beszélj neki erről, nehogy rossz néven vegye.

– Érdekes... érdekes, amit mondasz, mert ma reggel azzal rontott be Márta, a logopédus, hogy ebben az iskolában újabban lopnak. Tegnap Sárától egy szép mézgyertyát kapott ajándékba, s ma reggelre nyoma veszett.

– Az övé is? – fakadt ki belőlem. – Azt hiszem, tudom már mi történt...

Aznap volt életismeret-óra, ez az egyik legkedveltebb tantárgyunk. Ilyenkor beszélgetünk életről, halálról, múltból, jövőről, fogyatékoságról, barátságról, szerelemről... mikor mi az aktuális, és mit kívánnak a tanítványaim.

Kört alakítva helyet foglaltunk, bejelentettem, hogy nem a megadott téma kerül sorra, hanem egy egészen más dolog, amit javaslok.

Az osztály pisszenés nélkül meredt rám, és érdeklődéssel várta, hogy mi az a fontos, az a rendkívüli, ami nem várthat magára, amiről rögtön beszélnünk kell.

– A téma címe: „Egy rejtélyes történet”.

Ezt kis mosoly fogadta, volt aki azt hitte, krimit fogok mesélni.

– Volt egyszer egy leány – kezdtem –, aki karácsonyra szeretett volna meglepetést, örömet szerezni azoknak, akik foglalkoznak vele. Elhatározta, hogy elmegy a gyertyakészítő műhelybe, és saját maga fog ajándékot készíteni. De egy ilyen alkotás rengeteg időt, egy egész délutánt vesz igénybe. Ezt sajnos nem tudta a leány. Viszont senkit sem akart kihagyni az örömszerzésből. Így azt találta ki, hogy mind a három embernek ugyanazt a darabot fogja ajándékozni, mert az ajándékozásban úgys az örömszerzés pillanata a legfontosabb.

Amikor ideértem a mesében, Sára eltakarta a szemét, és hangos zokogásba tört ki.

– Légy szíves, engedd, hogy folytassam – kértem őt.

– Így történhetett, hogy amikor a megajándékozottak örültek és megköszönték a figyelmességet, az ajándékozó később, mielőtt hazament volna, visszalopózott az osztályba, és visszavette a gyertyát. Csak új papírba kellett csomagolnia, és vihette a következő embernek.

A történetet heves vita követte, és senki sem ítélte el a tettet, sőt, inkább mindenkitől sajnálatot váltott ki.

Közben elérkezett a várva várt nap, a bensőséges, szép karácsonyi ünnepség.

Az aulában a gyerekek és a felnőttek körbeállták az óriási fenyőfát. Én Sára mellett álltam, vállára tettem a kezem, és odasúgtam neki:

– Látod, ott, a fenyőfa alatt, milyen erőteljes, lobogó lánggal ég a vándorló öröm gyertyája...

Martin Wanda 4

► SZEPESI DÓRA

„Ha egy írónak nincsen olvasója, akkor semmit nem ér.”

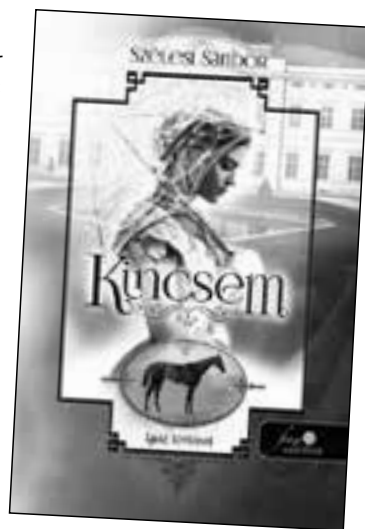
Szepesi Dóra beszélgetése Szélesi Sándorral

– *Tavasszal jelent meg legújabb regénye, Kincsem címmel. Az 1800-as évek végén játszódó történelmi regény lapjain egy különleges szerelem és egy legyőzhetetlen ló históriája elevenedik meg.*

A könyvet olvasva úgy éreztem, hogy szinte belém költözött az a kor. A rajongók is ezért szeretik, szívesen elolvassák többször, elmennek Tápiószentmártonba megnézni a Kincsem Parkot. A regény a Könyvmolyképző Kiadó Aranypöttyös sorozatában jelent meg, a fiatal korosztálynak ajánlják. Én is úgy gondolom, hogy ha ezt a könyvet elolvassa valaki, annyira megfogja, hogy elkezd érdekelni a kor. Sok vita van a kötelező olvasmányokról. A vita tárgya az, hogy mennyire nehéz egy száz évvel ezelőtti író világába beleélni magát a mai olvasónak. Egyrészt mondják, hogy ezzel megutáltatják az olvasást, másrészt meg azt, hogy ez kell, mert a kultúra alapja. Mi a véleménye erről?

– Amikor kutattam, én is rengeteg akkori művet olvastam, ami erről a korról, az emberekről, a bálokról, a korabeli életről szól. Tanulmányoztam a lovas beszámolókat, vadásztörténeteket, színházkritikákat. És igen, valljuk be, egy 130–140 évvel ezelőtti született könyv elég nehézkes tud lenni. Még nekem is... Azért mondom ezt, mert íróként az ember egy kicsit máshogy olvas: nemcsak a sztorit figyeli, hanem próbálja a szavakat felszívni, a szókincsvé tenni. Tehát van egy másfajta olvasási attitűdje az embernek, nemcsak a szórakozás vagy a könyv elfogyasztása, megismerése, élvezete.

Nagyon sokszor gondolok arra egy-egy régi regény felett ülve, hogy megérdemelné ez a könyv a modernizálást, a nyelvi frissítést. Becsületesen bevallom, hogy 10–15 évvel ezelőtti szentségtörésnek éreztem, ha valaki hozzányúlt egy írónak a már kész és befejezett történetéhez. A lelkeket még most is karcogatja az a gondolat, hogy a fordító egy idegen nyelvre történő fordításnál egy kicsit egyszerűsíti, vagy átdolgozza a könyvet, de már azért kezdem elfogadni, hogy néha szükség van erre. Valljuk be, az íróknak elég nagy az egója, de tulajdonképpen az olvasókért vagyunk, nekik írunk. Ha egy írónak nincsen olvasója, akkor semmit nem ér. Kell a befogadó, akihez beszélsz. Ahogy a színésznek kell a néző, az írónak kell az olvasó. Ilyen szempontból az olvasó ennek a képletnek egy nagyon fontos része, tehát figyelemmel kell lennünk az olvasási szokásokra, divatokra, még a trendekre, sőt arra is, hogy a nyelvünk, a kultúránk is változik. Ezért aztán már nem tartom szentségtörésnek, hogy ha valaki azt mondja, fogjuk meg Jókaitól az *Egy magyar nábobot*, és dolgozzuk át úgy, hogy a mai olvasókat is megtalálja. Azért ezt mondtam, mert legutóbb ebbe törött bele a bicskám, nekiálltam olvasni, de egyszerűen képtelen voltam a végére jutni.

– *Ön is készít átdolgozásokat?*

– Néha felvillan bennem, hogy haj, de jó lenne megcsinálni! Mondok egy szentségtörő példát. A *Jumurdzsák gyűrűje* című könyv írásakor merült fel bennem, hogy az *Egri csillagok* modernizált változatát is el kellene készíteni. De valljuk be, hogy hatalmas feladat egy másik író művét átdolgozni. Szegről-végről ismerned kell a művet, bele kell ásnod magadat nem csak a történetbe, de le, egészen mondatszintig. A szerző szándékát és szellemiségét szem előtt tartva modernizálni a formát, megtalálni a határt, ahol a módosított szöveg még hordozza az eredeti tartalmat. Az átdolgozás egy olyan mértékű munka, amire nekem egyáltalán nincs most időm.

– *Még nehezebb, mint egy eredetit írni?*

– Így van.

– *Nógrádi Gergely írt regényátiratokat, először fura volt számomra, de ma úgy gondolom, kellene ilyenekkel foglalkozni.*

– Kellene bizony. Azért is kéne, visszatérve az eredeti kérdéshez, hogy a magyar irodalomnak ezeket az alkotásait közel hozzuk a fiatalabbakhoz és a diákokhoz. Valljuk be, kötelező olvasmányként *A kőszívű ember fiai* a padlóra küldi a gyerekeket. Mint ahogy mindenkit padlóra küld a *Légy jó mindhalálig*. De nemcsak ez... Emlékszem, amikor a fiam a harmadikos olvasókönyvét megkapta, és kinyitottam. Az első történet, amire a tekintetem esett, *A kisgömböc* című mese volt. Ismerjük: a padlásra felakasztott disznósajt felfalja a családot. Azon gondolkodtam, nem csoda, hogy nem szeretted meg a tankönyv az olvasást a gyerekekkel. Miközben az én fiam *Harry Pottert* néz, gyűri a számítógépes játékokat, a kisgömböcről kell olvasson? Egy ilyen kulturális közegben felnőtt városi fiú? Ehhez jön még, hogy a mesében megcsillagozott tájnyelvi szavak, amelyeket a lap alján megmagyaráznak, még nekem is ismeretlenek. Nehogy már egy gyerek azzal szenvedjen, hogy nyolcvan évvel ezelőtti tájnyelvi szavakat böngész egy olyan mesében, amiből csak azt nem érti, hogy mi az a disznósajt, mi az a kisgömböc, és életében nem volt padlás!... Semmi közös nincs a mesében és a gyerekekben, naná, hogy nem fog olvasni, és ha nem fog olvasni, akkor hogyan tanul később?

Egyébként olvasnak a gyerekek, leginkább az interneten, csak éppen mást, nem könyveket. Muszáj lenne tehát jó könyveket a kezükbe adni. Időközben felnőtt a fiam, tizenhat éves lett, és nyári olvasmányként a magyartanárától két kötetet kapott az osztály, az egyik a *Harry Potter* volt, a másik meg az én *Csillagfényszövedék* című regényem. Szóval azért vannak magyartanárok, akik próbálkoznak, és a határokat feszegetik, illetve pontosan látják, hogy a gyerekeknek mire van szükségük ahhoz, hogy megszeressék az olvasást. Csak ezt korábban, mindjárt a legelején, alsóban kéne elkezdni és olyan mesékkel, olyan történetekkel, olyan oktatási módszerrel, amely berántja a gyereket a könyvek mesevilágába, megmozgatja a fantáziáját, és odatapasztja az írott szóhoz. Jaj, de szépen hangzik ez így elméletben! A gyakorlatban nyilván sokkal nehezebb dolguk van a tanároknak.

► KELEMEN ATTILA

Ki ne szeretné, hogy a gyermekei ne értsenek vele egyet?

A *Filóka* egy olyan játék, amihez nincs magyarázat. A szabályzat nincs „benne a dobozban”. A sorozat állandó szerzőjének előszava széplelkű és tetszetős, talán pont azért, hogy elkerülje a választ arra a gyakorlatias kérdéssorra, hogy tudniillik:

- Mi is ez a megtevesztésig gyerekönyvnek látszó konstrukció?
- Mit is kell vele csinálni egész pontosan?
- Mit várhatunk tőle, ha jól csináljuk vele az illető dolgot?
- Egyedül kell olvasni vagy csoportban? Ha csoportban, akkor barátokkal vagy családban?

A könyv formátuma lehetővé teszi a közös vagy egyéni olvasást, a klasszikus „kiolvasást” vagy a felmerülő kérdések kapcsán való könyv asszisztálta szülőkkkel való átbeszélést. Egy tíz éves gyerek 40–45 perc alatt végzi ki, de hosszas beszélgetéseket inspirálhat, ha van hol, van mikor és van kivel.

Persze a filozófia komoly dolog. Annyira nagyon komoly, hogy mintegy önmagáért űzzük, így sok mindent kezdeni vele nem lehet. Mindeközben rengeteg dolgot lehet kezdeni a filozófiával úgy mellékesen, érintőlegesen. Az egyik tanítvány azt kérdezi a rabbittól, hogy szabad-e pipázni a Talmud olvasása közben, mire a rabbi azt feleli, hogy nem szabad. A másik tanítvány kérdése, hogy szabad-e pipázás közben a Talmudot olvasni, mire a rabbi azt feleli: természetesen. Valahogy így áll a dolog a filozófiával. Mert aligha van nárcisztikusabb terület a filozófiánál, amelynek tekintélyes korpuszának nem kis része csak és kizárólag magamagával, saját izgatató határaival és nyilván saját nagyszerűségével foglalatoskodik. Másrészt egy alapos *filozófiai fitness* számtalan területen könnyebbé teszi a praxist.

A filozófia hagyatéka hatalmas. A filozófia egyértelmű azzal, hogy színvonalas kérdések kellenek ahhoz, hogy színvonalas válaszokat kaphassunk. Vagy, ha tetszik, azzal, hogy színvonalas, ám hibás kérdésektől remélhetünk csak igazán remek, értékes, sőt zseniálisan hibás, ám inspiráló válaszokat. A filozófia területe a legkevésbé sem ingoványos, hanem nagyon is masszív, ám, szó mi szó, szilánkos, meredélyes, töredezett. És ennek tájnak feltétlen szerelmesei vannak. Ilyen ennek a sorozatnak a szerzője, Oscar Brenifier, a *Filóka* szerzője, aki tematikákba szerkesztette a gyerekek vegytiszta filozófiai kérdéseit.

A filozófia szeret kérdezni, radikálisan kérdezni, és minthogy az éppen utolsó utáni utolsó kérdéseket is kész feltenni, termékeny készenlétben tartja az elmét. Ez a lényegéből adódik. A *Filóka* sorozat nagyszerűsége, hogy mintát ad abból, hogy kérdezni akkor is egyféle örömet ad, ha a kér-

déseket nem követik instant válaszok. A gyerekek kérdeznek, a szülők pedig gyakran elvéreznek a kérdések hallatán. A *Filóka* nem megkerüli ezt a játékot (ha nagy leszel majd megérted, késő van már, majd holnap, kérdezd inkább az apádat/anyádat, mert ő olyan nagyon okos), hanem frontálisan belegázol ezekbe a kérdésekbe. És ezen a ponton érdemes kicsit elidőzni a kötetek struktúrájánál.

Minden kötet címe egy általánosabb kérdés. Így: *Ki vagyok én?*, *A jó és a rossz az vajon mi?*, *Az élet az vajon mi?* Aztán ezek a kérdések alkérdésekre vannak osztva – ezek lesznek a fejezetek. Például: *Szabad-e ennivalót lopni?*, *Másokkal mindig kedvesnek kell lenni?*, *Mindig szót kell fogadnod a szüleidnek?*, *Mindig mindent őszintén ki kell mondanod?*, *Teheted mindig azt, amit akarsz?*, *Kell-e másoknak segíteni?* A következő lépés, hogy minden fejezet válaszokat tartalmaz a kérdésekre, így: *Nem, mert lopni csúnya dolog vagy; Igen, ha nekem kevesebb van, mint a többieknek* stb. Viszont ezek a válaszok nem maradnak érintetlen evidenciák, mert további kérdések árnyalják ezeket. Például az *Igen, ha nekem kevesebb van* válasz után a következő kérdések jönnek: *Ha van ennivalód, miért akarnál többet?*, *Lehet-e mindig mindenkinek mindentől ugyanannyi?*, *Miért kellene, hogy mindig mindenkinek mindentől ugyanannyi legyen?* A sok kérdés után a fejezetek végén egy bekezdésnyi összefoglaló esszé ügyel arra, hogy a gyerekekről le legyen véve a felesleges feszültség, de a kérdések mégis éberek maradjanak. Ezek a rövid szövegek többnyire jól hangoltak egy kisiskolás számára. Például a *Mitől lehet boldog az életed?* fejezet levezető szövege egészen remek:

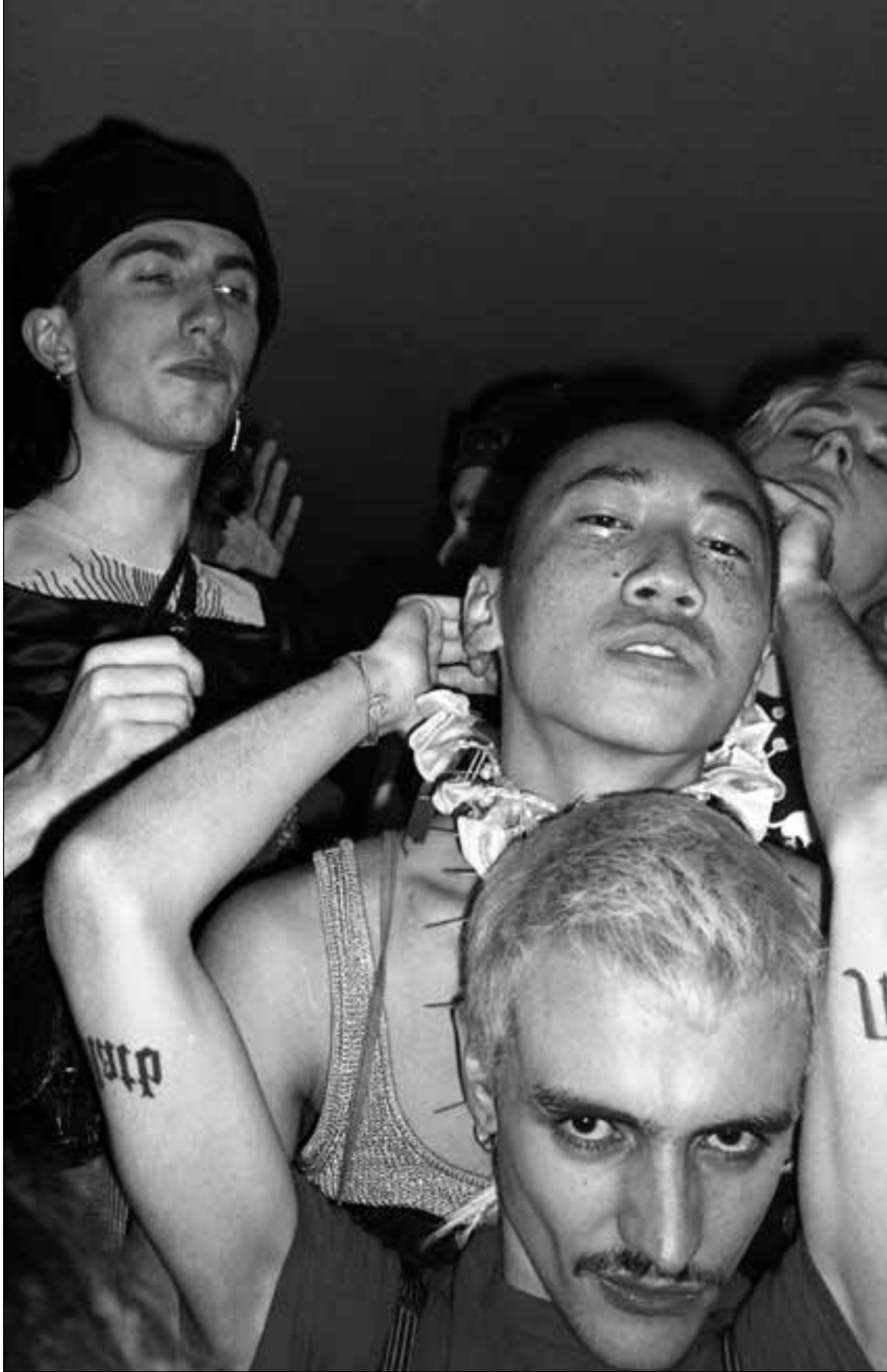
Minden ember boldog akar lenni. A boldogság nagy cél, mindenki el akarja érni. Van, aki az elismeréstől várja, van, aki a sikereitől. Vannak, akik úgy számolnak, majd a barátság, a béke vagy a szabadság hozza el. De egyáltalán érdemes keresni? És csak úgy rá lehet találni? És vajon tényleg létezik a boldogság? Nem lehet, hogy többfajta boldogság van: annyi, ahány ember?

Bizonyos kajánsággal kerestem az *Élet, az vajon mi?* kötetben a halálról szóló részt. Mert a halál, mint tudjuk, nem csuriburi. A fejezet címe: *Miért halunk meg?* Az első válasz: *Mert, ha nem lenne vége az életnek, halálra unnánk magunkat.* Ha kicsinyes merevséggel ragaszkodunk a eszmetörténet választípusaihoz, szerzőnk itt nagyon eredeti gondolkodóként lép porondra. Ezidőtájt ez a legszellemesebb válasz, amit erre a felvetésre hallottam. Úgy sejtem Madame de Pompadour szalonjában hangzott el hasonló, egyszerű.

A szövegek szerzője ugyanaz, az illusztrációk viszont más-más munkái. Mindnyájan a francia illusztrációs iskola remekei. Az *Élet, az vajon mi?* kötetet például Jérôme Ruillier illusztrálta. Ezek nem annyira kedveske rajzok, mint a többi kötetben fellelhetők, viszont a legerősebbek a fogalmak és a viszonyok vizualizációjában. A megoldások tiszták, szemléletesek, olykor meglepőek.

Kik ne vásárolják meg gyerekeiknek a *Filókát*? Kerüljék ezeket a köteteket azok a szülők, akik tiszta és körülhatárolt válaszokkal rendelkeznek a világ dolgairól, és semmit nem tartanak természetesebbnek, hogy gyermekeik is ezeket a válaszokat osszák. Ha viszont a szülők eszménye, hogy olyan önálló, felszabadultan gondolkodni tudó progenitúrákat neveljenek, akik akár szüleikkel is hajlandók polemizálni (és ugyan ki ne szeretné, hogy a gyermekei ne értsenek vele egyet?), akkor nevelési eszménye és a *Filóka* lapozása harmóniában van. Szabadok: ide. Követők: oda.

Martin Wanda BORÍTÓ 2

A fellázadt Bethlen Miklós*

Ami Önéletírásából és így történetírásunkból is kimaradt

Vagy nem tudott, vagy nem is akart beleke-
rülni, vagy csak rejtett, már az utókor által sem
érezelt utalásban búvik tovább. Nem tudott, ha
később történt még a szerző életében, már az ön-
életírás lezárása után, s eleve nem is akart, ha a
mű szerzője szándékosan *elhallgatta*: szemérem-
ből, mint Bethlen, aki kijelentése szerint nem írt
az ágyasházában történekről. De kimaradhat-
tak említések minden olyan okból következőleg,
amelyek valamilyenképpen a cenzúrával kapcso-
latosak: szégyenből, öncenzúrából, a cenzúráról
való félelemtől, ami legfőként politikai okokból
esett meg, különösképpen akkor, ha az önélet-
rajz börtönben születik, mint történt az Beth-
len Miklós esetében is. Hogy ne rontsa szerzője
életesélyeit. Családi természetű öncenzúrával is
találkozhatunk, ha művelője az utókort tartot-
ta szeme előtt, miszerint leszármazottainak ne
kelljen szégyenkezniük saját kortársaik előtt őse-
ik tettei miatt. S a tágabb nyilvánosságú utókor
előtt pedig jó hírverésre vigyázva, hogy kellemes
arckép/önarckép maradjon róla. Mint hősről
esetében is működött ez a tapintat: ne mondja az
egész ország és a valahai olvasó, hogy ő volt Er-
dély „leglatrabb embere”.

Egyéb források alig állnak rendelkezésünkre,
amelyek arról tanúskodnának, hogy tudatosan
rengeteget elhallgatott volna előlünk, hiszen tud-
va tudjuk, hogy nincs totális önéletírás, hatalmas
mennységű emlékek, gondolatnak, eseménynek
kell kényszerűen kihullnia az emberi tudatból. A
bethleni önéletírás azonban azt az illúziót kelti,
hogy szinte élete minden fontos eseménye, fájdalom,

gondja-baja megőrződött, tettek, amelyeket
elkövetett, utak, amelyeket bejárt, mint ahogy
tanulmányai során végigjárta Nyugat-Európát,
tárgyalásait, kancellári küzdelmeit az ország ér-
dekében, családja életét megszervező és irányító
szerepét. De szóba kerülnek saját külső és belső
tulajdonságai, gazdasági és kereskedelmi vállalko-
zásai, iskola- és vallásgyarapító és védő szolgálatai
is. Megemlékezik a késő Apafi-korszak és a füg-
getlenségét egyre jobban elvesztő Erdély közéleté-
ről, az azt átformálni kívánó *politikai tervezetéről*,
jellemrajzot ad kortársai személyiségeiről és csele-
kedeteiről. A két hatalmas túlerő, a török Porta és a
Habsburg-ház politikája és háborúi között őrlődő
Erdély siralmas sorsáról.

Végig abban a meggyőződésben és hitben
írta művét, hogy az igazságot örökíti olvasóira.
A színtiszta valóságot hagyományozza a mara-
dékra. Egyedüli tanúként az Istent hívja bizony-
sággul, hiszen Ő mindent tud és lát; Ő sújtson
le rá, ha hazugságon éri. (Ugyanezt állította az
ugyancsak önéletíró II. Rákóczi Ferenc is, és még
számosan.)

Írói módszerével azonban felkínált olvasói,
főként a szakavatott történészek számára egy jel-
legzetes, követelőző olvasói stratégiát: vajon mi-
lyen őszinte az a szerző, aki alkotásában annyi
szerencsétlenségéről, igazságtalanul ellene fordult
kortársak, főleg a ravasz Apafi-kancellár Teleki
Mihály gonoszságáról, meg nem értéséről, szán-
dékos károkozásáról, árulásáról, gyűlölködéséről
számol be, s magát a legtöbb ügyben jóindulatú-
nak és ártatlanul szenvedőnek állítja be? Aki el-
len kortársai mégis többször „ligát”, összeesküvést
szerveztek, jóllehet maga pedig az országos ügyek
el döntésekor élen járva, gyakran egyedül maradt

* Bethlen Miklós e szövege elhangzott az ELTE Bethlen
Miklós halálának 300. évfordulója alkalmából rendezett
konferenciáján, 2016 októberében Budapesten.)

véleményével, s bár neki volt igaza (ami szerinte általában be is teljesedett), a többiek viszont mind csak saját érdekük képviselőit tartották szem előtt, s csak másod-harmadsorban az országét. Néha ugyan bevallja, hogy egy-két vagyonszerzési alkalmon ő is kapva kapott, ám önjellemzésének ingája erősen a pozitív irányba lendül ki.

Vajon nem lehet, hogy mégis neki volt igaza? Ki tudja megítélni s eldönteni, mennyire szubjektív az a kép, amelyet önmagáról festett Bethlen? S mennyire lehet *hiteles* az a történelmi beszámoló, melyet az erdélyi köztörténeti eseményekről, politikai, vallási és kulturális fejleményekről és küzdelmekről hagyományozott ránk? – tették fel a kérdést Bethlen mindenkor olvasói, a 19. és 20. és most már a 21. évszázad történészei, irodalomtörténészei. De keresték a választ a műalkotás létrejöttének és elbeszélsmódjának alkotáslélektani jellemzőit kutató pszichológusok is.

Ugyanennek a problémának eredtem nyomába közel fél évszázaddal (!) ezelőtt szegedi egyetemi tanáraink (a szerencsére még ma is élő Kovács Sándor Iván és Keserű Bálint) ösztönzésére magam is. Részben a történelmi hitelesség, megbízhatóság kérdése izgatott, hogy történeti „tény”-ként értékelhetők-e az öreg rab kancellár eseményeket-történeteket megörökítő *közlései*, mivel nemegyszer hamisításokkal, a tények szándékos vagy ösztönös elferdítésével és erősen szubjektív értékítélettel „vádolták” laikusok és szakemberek egyaránt. Másrészt azt szerettem volna megtudni, a szerző hogyan, milyen szépirodalmi és retorikai eszközökkel *beszélte el*, mai szóval narrálta el élete folyását, mennyivel több az általa nyújtott szöveg az egyszerű, ilyen-olyan értékű történeti forrásnál. Hogy a Németh László által felfedezett „szépírói szigetek”, anekdoták, „sztorik” esztétikai megformáltsága mivel járul ahhoz a befogadói élményhez, amely alapján valóban szépírói bravúrokat hozott létre az agg politikus. Tanárainkkal abban megegyeztünk, hogy olyan *egykorú* dokumentumokat, kontrollanyagot kell keresni, melyeknek az önéletírással és egyéb Bethlen-szövegekkel való egybevetése alapján meg tudjuk állapítani, hogy egy eseményről, történelemről, hírről, szándékról, műről, egyes emberekről stb. mi volt a véleménye azok jelen idejében, s mit állított róluk fél évszázaddal később. Ehhez meg kellett vizsgálni azokat a korabeli dokumentumokat, amelyek tartalmaztak Bethlen Miklósról vonatkozó közléseket, illetve Bethlen saját egyidejűségben keletkezett min-

den hozzáférhető saját kezű, vagy másolatban fennmaradt dokumentumait szembevetni az *Önéletírással*. A legalkalmasabbnak, a legmegfelelőbb módszernek természetesen Bethlen leveleinek felkutatása bizonyult. Egy-két évtizedes kutatás után összegyűlt anyag alapján valóban olyan összefüggések váltak láthatóvá a más-más időpontban keletkezett dokumentumok és az önéletírás között, amelyek jelentős számban igazolták, hogy Bethlen Miklós bizonyos dolgokban ugyanúgy nyilatkozott ötven év távlatából, mint az események-történetek idején. Vagyis erős kongruencia figyelhető meg gondolkodásának, szellemi működésének különböző területein és véleményalkotásának állandó összetevőin, jellemének és jellemzéseinek stabilitásában. E vélekedésemre a több mint 700 levelet és számos egyéb okiratot közlő levélkiadásunk tapasztalata és az azóta eltelt idő alatt újabban előkerült dokumentumok alapján továbbra is fenntartom. (Vö. *Bethlen Miklós levelei*, I–II, Budapest, 1987.) A levelek hozzásegítettek az önéletírás értelmezéséhez, az önéletírás pedig megvilágította a levelek sötét foltjait.

Ez volt a múlt. Akkori irodalomelméleti tudásunkból ennyire futotta. Hol volt akkor még Bahtyin, Paul de Man, Michel Foucault, Riffaterre, Philippe Lejeune, Stephen Greenblatt s magyar követők, Thomka Beáta, Z. Varga Zoltán, Takáts József, és elsősorban Bethlen Miklós kiváló monográfiája, Tóth Zsombor? A mikrotörténet-írás, a hermeneutika, a kultúrantropológia. Legfeljebb a close reading technikájához tudtunk folyamodni.

Kőbaltával kezdtünk homloklebeny-műtétet végezni, s porölyfogóval láttunk a lélekhamozáshoz!

Mára már mi is megtanultunk, hogy más-ként kell mindenféle önéletírást olvasni, mint mi azt számosan tettük, naivan, ártatlanul és gyanútlan. Hogy ugyanolyan *fiktív* szöveggel van dolgunk, mint bármely *regény* vagy bármely más irodalmi mű esetében. S mi még azt hittük, sikerült valami „objektivitást” belecsempészni ellenőrző munkáinkba, saját szubjektivitásunk gátjaival már tisztában voltunk ugyan, de ott még nem tartottunk, hogy a sajátos matéria attól még nem lesz tárgyyszerűbb, ha e ténnyel tisztában vagyunk is.

Ma már azt is tudjuk, hogy a műben a saját maga által megjelenített Én sem azonos a szerzővel: „... az emlékirat szerzője identitását tekintve nem nyilvánítható teljesen azonosnak az általa

a szövegben, narratív eljárások segítségével retorikailag megkreált Én-nel, a szöveget jellemző realitás, a valóságosság, hitelesség ellenére sem. Személy(ek) helyett már csak a megfoghatatlan narrátori hanggal szembesülünk.” „A személyek helyére egy elbeszélő hang került, a »ki beszél« kérdésre nincs pontos válasz, sem a beszélő, sem az elbeszélő, sem a történetbeli alak nem azonosítható.” (Thomka Beátát idézi Tóth Zsombor *A koronatanú: Bethlen Miklós* című monográfiájában, Debrecen, 2007, 39.)

A nem is a legújabb kutatások alapján ma már természetszerűleg kérdőjeleződik meg a műnek a valósághoz fűződő hagyományosan gondolt viszonya is. A referencialitása. Hogy mennyire ismerhető meg a leírt szöveg alapján. Azaz a valóságot sem lehet teljességében, történeti, totális vagy objektív „igazságában” megragadni, itt is a szerző és a befogadó közé áll a rekonstrukció művelete: az olvasó a nyelvi formába öntött elbeszélői valósággal, vagyis ezúttal is *fiktív* feldolgozással találkozhat, amely tartalmazhat ugyan valójában megtörtént eseményről „viszonylag pontos” elbeszélést, de a teljes igazságot nincs módja megismertetni az olvasóval; csak az ún. narratív igazságot, az elbeszélés folyamán és révén rekonstruált valóságot.

Hasonló eredményekre jutunk, ha a szerző Én-reprezentációját, önmegjelenítését, énképe megrajzolását (*self fashioning*) vizsgáljuk a szövegben. Tehát azt a szövegben megjelenő identitást, amelyet társadalmi helyzete, műveltsége, az uralkodó mentalitások, különféle sztereotípiák, normák, minták, modellek általi meghatározottságában kialakított magának és magáról, és a világról. Azonban ez a végeredmény függ az író „énontológiájától”, a létezésről vallott metafizikai elképzeléseitől is, hogy annak alapján élete és írása egyes szakaszaiban éppen milyen életstratégiát kialakítva és követve jutott el önéletírása tervének megfogalmazásakor, egy adott időpontban milyen céloknak rendelte alá tollát. (Hankiss Ágnes) (Hétköznapi lefordítva, gondoljunk csak a különféle álláshelyekre benyújtott CV-k stratégia-függő szövegeltéréseire.)

Bethlen Miklós Én-képe az önéletírásában és *Imádságoskönyvében*, politikai tervezeteiben, memorandumokban és levelezésében is állandósult: a családjáért, egyházáért és hazájáért küzdő, mélyen vallásos politikus hazafié, aki minden élethelyzetében e triász érdekében, viszonyai javításáért, kultúrája felemeléséért küzdő, a kortársai által

meg nem értett, szellemi kapacitásban viszont azok fölé emelkedő személyiség jegyeit sugalmazza. Ugyanez a koncepció jelen van *Önéletírásának* előzményében, a *Sudores et cruces comitis Nicolai Bethlen* című latin nyelvű iratában is, amelyet bécsi rabságának kezdetén (1708) a vezető udvari köröknek készült beadni, hogy ártatlanságát bizonyítsa előttük. Lássák, hogy valójában ki is ő, mit tett országa helyzetének javítására, s milyen vádakat értek ellen dolgozott volna, hanem éppen ő volt az, aki a legtöbbet és legeredményesebben munkálkodott Erdély és a bécsi udvar viszonyának rendezésén. Ám ellenfelei ármánykodása, s különösképpen Bussy de Rabutin császári generális nagyon is kimutatott ellenszenvre sodorta őt abba a helyzetbe, hogy megírja 1704-ben – ugyancsak latin nyelven – azt a politikai tervezetét, mely, mint címe is jelzi, *Columba Noe...*, magyarul és röviden *Olajágot hozó Noé galambja...*, a békét hozná el, véglegesen megoldaná Erdély és a Habsburg-ház viszonyát. Tervezete azonban nem a békét hozta el, hanem Bethlen halálos ítéletét. Végül elállt szándékától, s nem adta be a minisztereknek a *Sudores et cruces...* középvaskos méretű szövegét, azt hiszem, bölcsen tette, aligha lehetett olyan jóakarója az udvarban ekkor már, aki elolvasta volna terjedelmes magamentségét. Inkább külön kérvényeket küldött I. Lipót császárnak, Eleonora Magdalena Theresia császárnénak és a minisztereknek. (Meglehetősen eredménytelenül.)

Bethlen Miklós írásos életműve ránk maradt részének egyik fele önelemző, vallomások jellegű, hasonlóan fő művéhez. *Imádságoskönyve* valójában harmadik önéletírás-variánsa, új műfajban előadva. Imákban. Nem más ez, mint közösségi, egyben emelkedett szakrális egyéni gyónás, ahol mint egy 17. századi pszichológus fordul önmaga testi-lelki identitásához. Felsorolván kora Erdélye és saját maga összes hibáit és bűneit, hogy miért jutott mind hazája, mind maga arra a tragikus végű sorsra, amelyre jutott. A pusztulás partjára. Önmagával szemben kegyetlen élvezeteket végez, vídiakemény, éles pengével tárja fel Isten előtt gyarlóságát, gyenge jellemét, önmaga és kortársai ellen elkövetett bűneit, amelyek már önéletírásába nem fértek bele, itt most a gyónás szentsége által megtisztulásra várva, a legőszintébben, magát bűnös porszemmé alázva, mély önváddal vall Istennek, nem engedvén magának semmi szemérmes elhallgatást. Hiszen a Legfőbb Úrhoz beszél, aki előtt csak pőrén áll-

hat, még azt is felfedvén, hogy a sok csapás feletti elkeseredésében és felfuvalkodottságában néha bizony a legsúlyosabb bűnig, az *ateizmus* is eljutott lelkében. A már-már mazochizmushoz eljutó bűnkatalógusai a barokk mondatépítmény kérdésekkel, felkiáltásokkal, tobzódó felsorolásokkal történő felcifrálásával ritka példájú, fel-emelő és felkavaró olvasmányélmény, mely még igazi felfedezésre vár, ugyanakkor ebben a fentebb stílusban is megismétli, megerősíti, megvilágosítja az *Önéletírás*ban mondottakat. (Szövege megjelent *Önéletírásának* 1955-ös és 1980-as kiadásában, mindkettőt V. Windisch Éva rendezte sajtó alá.) Már-már olyan súlyos elkövetett bűnököt vall be önmagáról, hogy majdnem felérnek egyik legádázabb ellenfele, a szász Harteneck (vastagnyakú) Szász János (többszörös gyilkos, méregkeverő és parázna) Bethlen-jellemzéséhez: képmutató, mint egy spanyol; kapzsi, akár egy belga; aljas eszközök keverékének használatában savoyai; szavaival megtévesztő, mint a francia; hasonló a szabadosságot kedvelő lengyelhez; mindent együttvéve annyira természetellenes, mint a Minotaurusz. (Egyéb róla alkotott szász vélekedések ugyanitt: Bándi András, *Bethlen Miklós jellemzése a szász forrásokban, Irodalomtörténeti Közlemények*, 2016/3, 365–372.)

Mint fentebb említettük, Bethlen írásművészetének jelentős része, a szubjektum önfeltáró gesztusa a nagyközönség előtt jószerével csak önéletírása révén ismert. Jórészt nem is lehetett róla tudomása, mert nem volt mind kiadva, vagy csak napjainkban vált ismertté, mint az éppen itt közölt különlegesen nagyjelentőségű Bethlen-szöveg. Ám a közel ennyire rá jellemző és roppant fontos politikai-országirányítási tervezetei, emlékiratai, beadványai, kérvényei, melyeket egyenesen a császárhoz vagy a főbb udvari tisztviselőkhez intézett, saját metaforájával élve, Erdély hajójának kormányzása érdekében, szintén nem mellékes termékei szellemi műhelyének. Valójában korabeli politikai-társadalmi *publicisztika* ez, s egyben fő művéhez hasonlóan alapvető forrása is Erdély köztörténetének.

Ő, aki apja, a történetíró Bethlen János mellett tanulta meg a szakmát pályafutása kezdetén, apja, a kancellár hatása alatt Erdély török orientációja érdekében tevékenykedett, s mint ilyen kapcsolódott be 1666-ban a Wesselényi-összeesküvés török és francia kapcsolatainak alakításába. Hamar felismervén azonban a magyarországiak „fejtelten lábságát”, döntésképtelenségét,

kiábrándulva otthagytta mozgalmukat meg a török orientációt egyaránt.

Ahogy egyre előbbre jutott a társadalmi ranglétrán, egyre jobban belelátott az erdélyi „politikacsinálás” együgyű rejtelmibe, ráébredt, hogy Erdély helye és a jövő számára való megőrzése csak a kereszténység pártján képzelhető el. Azt is jól érezte, hogy ezt önerőből nem érhetik el, sem hazája hadereje és gazdasága, sem a külpolitikai viszonyok nem teszik lehetővé. De csínján kellett bánni a Habsburg-hatalommal is, mert ha az éppen Erdélyben és vidékén tartózkodó császári csapatok gondolnak egyet, s túlerejüknel fogva hirtelen megszállják Erdélyt – amihez persze a töröknek is lett volna néhány keresetlen katonája –, az ország képtelen megvédeni a hazát. Ami azt jelenti, hogy jelentékenyen belepusztul, arról nem is beszélve, hogy Bécs a győztes fegyver jogán értelemszerűen leigázhatja az országot. És a protestáns hitsorsosok, a hollandok, Anglia, egy-két német-római választófejedelem – amelyekkel egyébként Bethlen levelezési kapcsolatban volt – túl távol vannak ahhoz, hogy ténylegesen, fizikailag segítségükre siethessenek. Jó esetben diplomáciai támogatásukban lehet reménykedni. A császár jóindulatát csak 1686-ban lehetett először érezni, amikor olyan diplomát/államszerződést ajánlott fel Erdélynek (az ún. Haller-féle diploma), amellyel az ország viszonylagos semlegessége, önálló államisága megtartható, igaz, már az elköteleződést jelentő császári protektorátus alatt. Amit azonban, az ország veszére, az erdélyi tanácsurak – az egy Bethlen Miklós kivételével – egyhangúlag elutasítottak.

Az ekkor még „csak” tanácsúr ezzel mérhetetlenül elégedetlen volt, felismerte a történelmi pillanatot, hogy megtegye első lépését Erdély és Bécs viszonyának rendezésére. Az idő már sürgető lévén, mert Teleki Mihály 1687-ben megkötötte Lotaringiai Károly herceggel az ún. balázsfalvi szerződést, amely hatalmas hadiadót rótt ki ugyan Erdélyre, és komoly császári erőt engedett téli szállásra Erdélybe, viszont függetlenséget ígért ennek fejében az országnak. Az erdélyi vezetők egy része örömmel elfogadta ezt a megoldást, azonban Bethlen előre látta ennek veszélyét. Sejtése hamar be is igazolódott, miután az Eperjesen kegyetlenül, eszeveszetten gyilkoló Antonio Caraffa tábornokot rendelték Erdélybe, aki eddigi határozottságával nyúlt az itteni ügyek kezeléséhez is, s a balázsfalvi egyezmény helyett sokkal keményebb feltételekkel egy a füg-

getlenség látszatát sem biztosító tervezetet íratott az erdélyi fejedelmi tanáccsal. Bethlen ezúttal is tiltakozással élt, s bár aláírásának ott kellett lennie a szerződésen, Caraffa, ismervén Bethlen véleményét, kizárta őt a szavazásból.

Ez idő tájt, 1688 elején sietve tollat ragadott és írásba is fektette elképzelését, amelyet *Moribunda Transylvania ad pedes Sacratissimi Imperatoris projecta* (A Legszebbesebb Császár lába elé borult haldokló Erdélyország) címmel egy magas rangú császári hadvezetővel el is juttatott a császár-király, I. Lipót kezébe. Munkájában ragaszkodik az 1686-os, sajnálatosan elutasított Haller-féle diploma legfőbb pontjaihoz, s kijelenti, hogy Erdélyt nem külső beavatkozással, rendkívüli eszközök alkalmazásával kell megsegíteni, hanem a fennálló viszonyokat kell megjobbitani, a rossz vezetési gyakorlatot kell leváltani igazsággal. Maradjon meg a szabad fejedelmválasztás, az egyensúlyteremtő reformer beavatkozásokat a hazai törvények alapján kell végrehajtani. Maradjon meg a vallásszabadság, a vagyonbiztonság, az állam átalakítása a jó és az igazság jegyében menjen végbe. A katonai terhek (nagy hadiadó, az országot tönkretevő katonai szabadság, a szegénységet megroppantó beszállásokkal járó kegyetlenkedések és a mérhetetlen kínokkal járó hadiszállítások) szűnjenek meg. Mindezek pedig „Szezséges Felségtek szárnyai oltalmában menjenek végbe, lehetőleg a leghamarabban.”

Látható, hogy a tervezetíró még hangsúlyosan ragaszkodik a reformváltozásokhoz s országa egyfajta autonómiájához, a saját berendezkedése szerinti uralkodáshoz, de már egyértelműen I. Lipót császár-király védőszárnyai alatt, vagyis nyilvánosan kimondva a török-szövetség felmondását és a császári oltalom kérését.

A tervezet, mint szerzője csalódottan elismerte, a falra hányt borsó eredményességével járt. De ő állhatatos volt, a kudarc sem vette el vállalkozási kedvét országa sorsának stabilizálásától. (Szövegét kiadtuk Szörényi Lászlóval, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2016, 2, 315–335.)

1690-ben azonban eljött az ő pillanata, ez az év az ő éve volt. Csatában elesett riválisa, Teleki Mihály, elhunyt Apafi fejedelem, az országot megszerezni akaró Thököly már meg is választotta magát fejedelemnek. Bethlen úgy látta, hogy hazája végveszélybe sülyedt. Elhatározta, ha vezető társai nem küldik, akkor magánemberként is szerencsét próbál a császári udvarban. Ott

éppen jó időben volt jó helyen – ami éles esztét, problémaérzékenységet és tettekretevényt biznyítja. A külföldről több irányból is szorongatott császárnál immár személyes bécsi tárgyalásokon sikerült elérnie az ún. *Diploma Leopoldinum* kibocsátását, amellyel néhány évre meggátolta Erdély káoszba sülyedését, és megalapozta Erdély és a Habsburg-ház együttélésének normáit. Ez volt Bethlen Miklós államférfiúi, diplomáciai tevékenységének legértékesebb vállalkozása, amely néhány évre konkrétan, hosszabb időre pedig távlatosan, precedensértékű hivatkozási alapként biztosította, illetve biztosíthatta volna – ha Bécs nem korrumpálja – Erdély helyét és szerepét mint a Birodalom jeles önálló jogokkal bíró új tartományát.

Még meg sem száradt az aranypor a *Diploma Leopoldinum* iniciáléján, amikor Bethlen 1691 májusában újfent tollat ragadott, műfajt is váltott, ezúttal egy *nyílt levéllel* fordult Franz Ulrich Kinskyhez, az udvar erdélyi ügyek kezelésével megbízott miniszteréhez. Nyilván azért választotta ezt a nálunk a korban ritka műfajt és formát, hogy mondandója könnyen eljuthasson a kollektív célszemélyhez, Erdély és Magyarország nemességéhez, illetve a Thököly Imréhez csatlakozott, árulónak számító hívekhez. Ehhez, mivel Habsburg-érdekeket is érint, nyilván ki kellett kérnie Kinsky engedélyét, akiről egyébként Bethlen mint szíves pártfogójáról emlékezik meg. A protektor ezúttal azonban bekeményített, s bár egyetértett a szöveg velejével, de a levél közzétételét mégsem javasolta. (Azóta sem jutott el korabeli, sem mai olvasóhoz, míg Szörényi Lászlóval, az ő fordításában ki nem adtuk, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2013, 6, 692–721. *Bethlen Miklós ismeretlen „nyílt levele” Franz Ulrich Kinskyhez (1691).*)

A mű legfontosabb politikai üzenete: megindokolni a *Diploma Leopoldinum* szükségességét és helyességét, újra megróni az erdélyieket azért, hogy 1686-ban nem fogadtak el egy ennél sokkal jobbnak ígérkező diplomát, mert akkor most nem kellene azzal törődni, hogy „milyen legyen a politikai irányítás jövőendő rendszere”. Ahogy a töröktől való elszakadás jogos volt, mivel Erdély a magyar korona egyik legszebb koronaékszere volt, most is jogosan került a koronát viselő magyar királyi fő uralma alá, aki ekkor már az 1687-ben megkoronázott I. József volt. Természetesen még valójában Lipót kormányozott tovább. Bethlen felrója ugyan a beszállásolt német katonák

súlyos pusztításait, s felszólít azok kivizsgálására és büntetésére, valószínűleg ezért is nem jelenhetett meg, de ugyanakkor elmarasztalja a magyar tisztviselőket és biztosokat hanyag, hozzá nem értő és korrupt ügyintézésükkel, amellyel szintén azt a szegénységet sújtották, mint a tekintet nélkül és kegyetlenül prédáló német katonák. S azt kéri a császártól, hogy küldjön ki vizsgálóbizottságot azzal a feladattal, hogy kivizsgálja mindkét fél javára és épülésére a túlkapásokat. Bethlen itt is fő feladatának tartja, csakúgy, mint a diploma kicsikarásakor, hogy a Thököly hadába állt és az országot elhagyott, menekülő vezérüket külföldre kísérő erdélyi nemeseket bátorítsa, és büntetés nélkül hazatérhessenek, s mi több, az elkönfiskált vagy eltulajdonított javaikat is visszakaphassák. Hát, szerzőnk ezzel a dolgozatával is úgy járt, mint előzővel, a *Moribundával*, mert arra még azt üzenté I. Lipót, hogy tetszett neki; ez azonban még az igazi címzetekhez sem juthatott el. Azok jelentősebb része előbb-utóbb hazatért, tehát Bethlen üzenete más, titkosabb levelezési csatornákon mindenképpen megszólíthatta az érintetteket.

Az erdélyi főkancellár 1702. július végétől december közepéig Bécsben tartózkodott, igaz, ezúttal nem országos követként, hanem magánemberként, de így is országos feladatot vállalván magára, mint önéletírásában megjegyzi útja célját: „Látván édes hazámnak utolsó testi-lelki veszedelmére való botorkázását, orvosolni” akarta azt. Mint kancellárját a császárt is fogadta, s politikai és magánügyekben is tárgyaltak, Bethlen, betöltve 60. életévét, el akart búcsúzni hivatalától, és személyesen a császártól is. Az ifjú királlyal, I. Józseffel is találkozhatott, egy panegirist is írt és nyomtatott dicséretére (*Corona Muralis*). Az apának búcsúzóul beadott egy memorandumot *Penetralia Transylvaniae* címmel. Ennek szövegét nem ismerjük még ma sem, csak annyi adattal rendelkezünk róla, amennyit önéletírásában is feltárt. „A *Penetralia* mellett szóval, féltérde esvén sokat könyörgöttem a császárnak”, hogy küldjön egy rendkívüli nagy miniszteri bizottságot, de nem arra, hogy ott lakjon, hanem hogy egy szabad országgyűlést hívjon össze, és ott nem nyilvánosan, hanem mindenkitől külön-külön tudakozódjon minden szükséges tudnivalóról, és „ezt ne csak a tartományiaktól – legelső kezelfogható adalék arról, hogy Erdélyt tartományként említi! –, hanem a németektől is”, és ne csak a nemesektől, hanem a megyékbe kiküldve biz-

tosokat, a szegénységtől is, biztosítván őket, hogy szabadon panaszkodhatnak, s így tájékozódván a helyzetről, sürgősen menjen fel az udvarba, és számoljon be neki a tapasztaltakról. S a haza üdvére tegyék meg a megteendőket, jobbítsák meg a javítandókat, s „szűnjenek meg Erdélyben azok a borzalmas sanyargatások, és tudja meg [a nép], hogy a király atyja, és valóban van diplomája.” A császár megnyugtató, már-már Ferenc József-i elégedettségű válaszában „Mindent tüzetesen átolvasok; addig is titoktartásomról és oltalmamról légy meggyőződve” kívül semmi jele az uralkodói kegynek és közbeavatkozásának. Vagyis generálisa folytathatja rémuralmát Erdély felett, s az ország gazdasági kiszípolozása mellett a katonaság rablógazdálkodása is háborítatlanul folyhat tovább. Tehát a *Penetralia* is csak az oktalannul háborgó, minden káknál csomót kereső erdélyi kancellár képét erősítette meg az udvarban. Eredménye ennek sem volt, hacsak azt nem tartjuk súlyos következménynek, hogy udvarbeli helyettese, az alkancellár Kálnoki Sámuel őt lejáratozó ármánykodásai miatt Bethlen Miklós főkancellárt már nem is hívják meg, mint korábban szokták bécsi tartózkodásai során, az Erdélyt illető udvari tanácskozásokra.

Sérelmének levezetésére még 1702 második felében újabb beadványt intéz a császárhoz vagy a királyhoz, *Arcanum Politicum Transylvaniae* címmel, vagyis varázsszert/csodaszert ajánl az erdélyi beteg politikai viszonyok orvoslására. Ezúttal, mint eddig és majd ezután is, ismét a beteg vagy éppen már haldokló Erdély gyógyításának metaforájával él. Most az az újeletű gond mozdította pennáját, hogy az ország korábbi egysége megbomlott, a három nemzet uniója és a négy bevett vallás egyensúlya, amelyen eddig az ország belső békéje nyugodott, már a múlté. Ennek szerző okát abban látja, hogy az Apó Péter katolikus kincstárnok köré szerveződött egyháziakból álló kör, magát katolikus státusnak (rendnek) nevezvén, pecsétet csináltatott magának, s vezető szerepre tör a bevett vallások között a protestáns többségű Erdélyben. Erővel elfoglalták a híres enyedi protestáns kollégium kertjét és a borbándi templomot. Ez nemcsak a kálvinista érdekeket, de Bethlen Miklóst mint kollégiumi főgondnokot hivatalában is sértette.

A Kollonich Lipót bécsi érsek által feltüzelt és támogatott, erősen rekatolizáló mozgalmat azért is nehezményezi Bethlen, mert Erdély irányításába nagyobb súllyal avatkoznak be a katolikusok,

mint azt Lipót első diplomájának első változata biztosította. Igaz, az 1693-ban kiadott *Resolutio Alvinczianának* a Diploma Leopoldinumot a katolikus érdekek irányába módosító szövege ezt lehetővé tette és ösztönözte is, miáltal felülírta a felekezeteket addig illető jogokat. Márpedig ez az erdélyi belügyekbe történő súlyos beavatkozás! A Habsburg-politika valóban érzékeny helyre ütött: a bécsi jezsuiták irányításával a görögkeleti egyházat kiszervezte az unióból; a lutheránusokat pedig Rabutin tábornok készséges informátora, a fertelmes bűnei miatt kivégzett szebeni polgármester és királybíró, Szász János, Bethlen egyik legnagyobb ellensége, a szász érdekképviselő vezetője szakította ki az Erdély biztonságát szolgáló vallási unióból, mely az országot is jelentősen meggyengítve darabokra hullott. A viadalból távlatosan is a katolikus „státus” került ki győztesen. Bethlen egészséges állapotokat remélő és ígérő csodagyógyszere ezúttal sem érte el a kellő hatást.

Az 1704-es esztendő ugyancsak sorsfordító időket hozott el Bethlen Miklós számára. Ez az év, amelynek február 20-ára elkészült azzal a politikai tervzetével, amelyről már esett szó, a *Columba Noe...*, vagyis az *Olajágot viselő Noé galambja...* című, hatalmas barokk alcímmel ellátott retorikai építménye, amelyre a válasz is barokk kompozíció: halálra ítéltetése még ugyan ezen év nyarán. Úgy érzi, véglegesen megoldja Erdély és Bécs viszonyát. A szöveg ajánlatának lényege, hogy Erdély tulajdonképpen maradjon – ez az ő félévszázados álma – semleges állam a török és a Habsburg-érdekszféra között, függetlenként; csak megfelelő adót fizessen mindkettőjüknek, legyen meg továbbra is a négy bevett vallás szabadsága; az erdélyi törvények szerint ítélkezzenek; a birtokok maradjanak meg jogos tulajdonosuk kezén. A semlegesség garanciája pedig a fejedelem személye legyen, aki származáson előkelő német családból, s Habsburg-családból főherceg kisasszonyt véve feleségül, uralkodjék békében a nép felett. Bethlen Miklós tehát nem akart mást elérni, mint ahogy meg is nevezi tervzetében, visszaállítani a számára ideális fejedelem, Bethlen Gábor államrendezkedését, kivéve a szabad fejedelemválasztást. Bethlen e tervzetével az ekkor folyó kuruc–labanc béketárgyalásokba kívánt egy külső, új ötlettel beleszólni, s ezért címezte küldeményét az angol és holland békeközvetítőknek, amivel csak tovább rontotta saját esélyeit – erről a fővádoló, Rabutin

gondoskodott –, hogy ha javítani akart, akkor szándékát miért nem a császárnak hozta tudomására. Ez lett az ő tragikus vétké, mely bukása egyik fő okának bizonyult. I. Lipót császár az 1699-es karlócai békét követő határrendezés után – melynek tárgyalásaiban Bethlen maga is részt vett – már véglegesen birtokon belül érezte magát, eszébe sem jutott lemondani egy valójában és gyakorlatilag már a Birodalomba olvasztott tartományról. Az idős, a tényleges hatalomból is lassan kiszorított kancellár nem vette észre jó szándékú, transzsilván fogantatású elmeművének anakronizmusát; a körülötte kialakult nemzetközi helyzet Európát átható változását, hazájának a király személyében a Magyar Királyság mellé csatolásával egyúttal annak sorsára is juttatván, valósággal azonban a Német-Római Birodalomba történt bekebelezését. (A röpirat modern kiadása: *Magyar gondolkodók, 17. század*, sajtó alá rendezte Tarnóc Márton, Bp., 1979, 283–295.)

Pedig Bethlen tragikus vétségét még saját kora gondolkodója, a történetírásban kollégája, Cserei Mihály is pontosan látta: „A szegény Bethlen Miklós is megesik Szebenben, amint örökké halottam, senki nem elég okos magának, és a bölcs ember, mikor megbotlik, mindenkor nagyobb esik, mint az együgyű. Szintén úgy jára ő is, noha Erdélyben senki ésszel, elmével vele nem ért, és a római császár első ministerei között is tekintetben lehetett volna az ő nagy bölcsességiért, nagy bolondságot cselekedék, egy projectumot íra, hogy Erdélyben minemű directió állíttassék, az austriai házból legyen ugyan az erdélyi fejedelemnek felesége, de a töröknek is adózzék. Több olyan haszontalanságok vadnak írásában, melyet egy csekély elméjű ember is könnyen megcsúfolhatna.” (Cserei Mihály, *Erdély története*, sajtó alá rendezte Bánkúti Imre, Budapest, 1983, 344.)

Az ember sohasem lehet mércéje önnön munkájának: Bethlen Miklós élete legfontosabb alkotásának tartotta, ihletett megszállottságáról, alkotáslélektani pszichodinamikájáról beszédes leírást is ad: „Amaz boldogtalan projectummal, mely miatt itt rothadok, jaj, mint járák, én édes Istenem! De te tudod, micsoda instinctusból írák, én édes istenem! azt tudám, hogy teljes életemben soha a te dücsöségedre és a közönséges és maga a király javára annál jobb munkát nem írtam.” [...] Bevallja, hogy ugyan számított arra, hogy ha kiderül az ő szerzősége és magának, valamint utódainak valami dicsőségére válnék,

akkor azt megtiszteltetésnek venné, de nem a hírnévért vitte végbe munkáját, „... de te tudod, Isten! hogy az én indítóokaim nem azok valának, hanem a te háznak kiváltképpen, és azután az én édes nemzetségemnek, hazámnak békessége s megmaradása, és mindezekben a te dücsőséged.” (*Imádságoskönyv*, 1955, II, 165.) Perbeli vallomásaiban is azzal védekezik, hogy írását hazája és vallása érdekében készítette, „De hiszi Istent, hogy bizony nem büntetést, hanem praemiumot és consolatiót várna és vár is őfelségétől.” (Wesselényi István, *Sanyarú világ, Napló*, I. 1703–1705. Közzéteszi Magyar András, Bukarest, 1983, 117.) Voltak, akik rossz szemmel nézték Bethlennek azon törekvését, hogy a Béccsel való szoros szövetségben vélte megtalálni Erdély jövőjének ideális megoldását. Pekri Lőrinc kuruc katona, majd Rákóczi-generális egy levelében azt írja a Rabutin által Szebenbe szorított erdélyi vezetőknek: „Azonban azt is hallja, hogy Bethlen Miklóst megöleti a generál, amelynél jobb dolgot soha sem cselekedhetik, mert örökké olyan németes volt.” (*Wesselényi-napló*, i. m., I. 186.)

Amikor kierőszakolt perében meghozzák a halálos ítéletet, akkor egy másik dimenzióját villantva ügyének, így kiált fel: „Reformata religio, temiattad halok meg, Úr Jézus Christus, teéretted halok meg.” Utalván arra, hogy a református vallás védelme miatt volt szálka a katolikusok szemében. Bármennyire szerette volna is őt Rabutin kivégeztetni, a császár közbeavatkozott érdekében, de hosszú éveket töltött Szebenben, útban Bécs felé Eszéken, majd Bécsben, ahol aztán szabadságát visszanyerte, de hazáját és családját már nem láthatta újra.

Az 1704-es évnek, és Bethlen Miklós „közírói” munkásságának van még egy nagyon fontos eseménye, amelyet még eddig nem tudott felhasználni egyik tudományszak sem; sem Bethlen életrajzát, sem Erdély történetét illetően. Nem volt erre képes, mert a szöveget nem ismerte, még helyesebben mondva, nem ismerte fel. Bár többen is forgatták kezükben. S ez az, ami Bethlen önéletírásából kimaradt. Talán nem is minden szándék nélkül.

Valóban hihetetlen történet. A *Columba Noét* kerek négy hónapja befejezte, amikor június 19-én éjfél körül rátörnek szállásán Rabutin fogdomegjei azzal a váddal, hogy „circa foedera”, vagyis az államszövetséggel kapcsolatosan egy írást juttatott idegen kezekhez. Ettől kezdve szoros őrizet alatt tartják még négy évig, amikor is út-

nak indítják Bécsbe. Ám arról nem nagyon szól a fáma, hogy abban a levélcsoomagban, amelyet a Bécsbe induló, de a generális által visszatartott Pano István görög kereskedőtől Rabutin lefoglalt, és a leveleket szokása szerint felszakította, találtak „...egynéhány paquet leveleket, akiben olyan is volt, azmint hallottam, hogy megírta volna ugyan Bethlen Miklós uram, hogy a generál miképpen égetteti és pusztíttatja az országot. [...] De midőn azon Pano nevű görögnek megindulását a general halasztotta volna, Bethlen Miklós uram vissza akarta venni leveleit és solide is urgeálta Teleki Sándor uram által, és fenyegetőzéssel is urgeálván visszaadását. A generál pedig meghagyta volt neki, hogy senki levelét vissza ne adja. Erre nézve ő megmondván a generálnak, mint urgeálja [Bethlen Miklós] a levelek visszaadását, kire nézve suspiciálódván a generál, a leveleket elvötte, és felszaggatván úgy látták meg ezt a munkát és úgy fogták annak utána meg.” (*Wesselényi-napló*, i. m., 167.) Ezt az időben visszatekintve augusztus elsején róttá feljegyzései közé a naplóíró, Bánffy György gubernátor veje. Aki sok mindenbe belelátott, sok hírt gyűjtött 1500 kéziratoldalnya diáriumaiba.

Valószínű, hogy Rabutin igazában emiatt az alább olvasható Bethlen-irat miatt dühödött fel, és akarta mindenképpen kivégeztetni íróját. Akinek neve nyilván nem szerepelt a kézíraton, s nyilván nem is az ő kézírásával készült, hanem idegen kéz írása volt. De a tartalmából, stílusából, tényleges adataiból, s főleg abból, hogy egyes számban beszél a Lipót-féle diploma megszerzéséről, a császárral folytatott magántárgyalásairól, illetve azokról a számadatokról, amelyekről Erdélyben a kancelláron kívül senkinek sem volt ilyen pontos értesülése, feltétlenül őrá kellett, hogy terelje a generális gyanúját.

Bethlen e kiáltványában a legmesszebb ment el, ameddig erdélyi ember csak elmegetett a korban, a sokat tűrő reformerből hirtelen lázadó lett! Hatalmas indulattal, nagy hévvel írt memorandumában ott sistereg a haldokló Erdély minden bújja, bánata, igazi halálsikoly ez, az utolsó pillanatban. Erre mutat az is, hogy szövegében még utal a június 13-án Győr mellett nagy labanc kegyetlenkedéssel véget ért csatára, s egy hét múlva már az ő ablakán zörögnek a letartóztatására törtek. E műve más példányát saját szolgálai révén eljuttathatta Bécsbe, vagy egyenesen a császár és II. Rákóczi Ferenc közti fegyverszüneti tárgyalásra Gyöngyösre, az azt vezető Széchényi Pál ka-

locsai érsek kezébe. A mindent tudó Wesselényi István erről is értesült. Ha a császár máshonnan nem szerzett volna tudomást Bethlen művéről, akkor éppen az érsektől infomálódhatott: arról is nemtetszéssel értesült őfelsége „...hogy akik még itt megmaradtak az őfelsége hűségében, azok is igen severe tractáltattanak, az országban széllyel olyan égetéseket és öldökléseket követtetett volna a generál, amelyek őfelsége akaratjából a generál nem cselekedett és nem is cselekedhetett volna, melyeket több excessusokkal együtt a kalocsai érsek által sub titulo *Gemitus Transylvaniae* adtanak bé őfelségének.” (*Wesselényi-napló*, i. m., I. 197.) Ez a cím egyértelműen utal Bethlen alkotására: a *Jam jam expirantis Transylvaniae gemitusra*. De ennek a fantasztikus szellemi energiával megírt első magyar „trónfosztásnak”, a Habsburg-házzal való teljes szakításnak, a Rákóczi-párthoz történt nyílt átállás-bejelentésnek is az lett a szomorú vége, hogy, legyen bármilyen kínos Rabutinnek is és I. Lipótnak is, könnyen napirendre tértek felette, eljelentéktelenítették és elhallgatták. Közös volt az érdekük. Erről is pontosan beszámol a naplószerző Wesselényi: „Ugyan most vacsorakor mondá az úr [Bánffy György gubernátor], querelákat, [melyeket] sub titulo *Gemitus Transylvaniae* a kalocsai érsek által beadtanak volt a kurucok, onnan felyül [Bécsből] leküldötték, de senki nem vötte, valahova lött.” Kézen-közon elsikkadt. Mintha nem is lett volna. Lehet, hogy a kurucok vagy az ő nevükben a kalocsai érsek nyújtotta be a szöveget, de az nem a kurucok szerzeménye, mint azt az eddigi szakirodalom gondolta, hanem egyértelműen Bethlen Miklósé. Nem véletlen, hogy Bethlen Miklós *Önéletírásának* az a példánya őrizte meg számunkra, amelyik a kalocsai érsek könyvtárában maradt fenn! A korban még tudták, hogy ki volt a tényleges szerző. De tudta azt a szebeni minden titkok tudója, Wesselényi István is, hiszen le is másolta naplójába, a szerző nevének említése nélkül. Nem merte leírni, nehogy a kancellárt vagy önmagát bajba keverje. S a szakma csak azért nem tudott mégsem hozzájutni, mert a **Wjellemének???** a feje tetejéről a talpára állító szöveget helytakarékoság okán kihagyta a nyomtatott kiadásból, jó 30 évvel meghosszabbítva a mű tetszhalálát a napló-sírban. (*Wesselényi-napló*, i. m., I. 687–688.)

És, bármily furcsa, később ez az elhallgatás volt az érdeke Bethlen Miklósnak is, hogy Rabutin hosszú véres karmai ne nyúljanak utá-

na, ne ejthessenek még több sebet rajta. Azért nem emlékezett meg e művéről *Önéletírásában*, hogy utódait ne tudják azzal vádolni, hogy akarta Erdélyországot játszani a császára ellen lázadó katolikus kuruc fejedelem kezére. Hogy később ők lakoljanak érte.

De az író, aki az igazságot keresi, nem lehet elhallgattatni akkor sem, ha elhallgat valamit; beszél a műve. Lapozzuk fel Bethlen Miklós *Önéletírása* II. kötetének 137–138. oldalát, ahol rálelünk *A már-már a lelkét kilehelő Erdély halálsikolya* égjő falvaira, lángoló városaira és hamvába hamvadt székely székeire. (Bethlen Miklós *Önéletírása*, 1955-ös kiadás)

Ha végigtekintünk Bethlen Miklós műveinek során, s ha tisztában vagyunk is fő műve fiktív voltával, a megkonstruált étellel, amelyet elénk tárt, akkor tegyük oda mellé az itt sorjázó korántsem annyira fiktív politikai munkásságát és a leveleit. Melyek segítségével az önéletírásában megkonstruált Én-kép vonásai megerősíthetők, vagy halványíthatók. De az összkép a haza és a vallás üdvéért, az erdélyi emberi élet megjobbításáért folyton gondolkodó hazafit idézi. Egy igaz ember ethoszát.

A már-már a lelkét kilehelő Erdély halálsikolya

A királyi szó pecsétje alatt kibocsátott Diplomában egyetlen pont sincsen, amelyet vagy az Udvari Tanács, a Kancellária, vagy a Haditanács, de legesleginkább a Kamara és a neki alárendelt szervek ne változtattak volna meg, ne sértettek volna meg, és ennek bizonyítására, noha sokszor és még annál is többször felszólaltunk Őfelségénél, éveken keresztül, úgy, hogy erre igen nagy erőfeszítést áldoztam, mégis, sürgetésünk ellenére sem értünk el semmit, ezért a Diplomából három pontot fogok kiemelni, a többi ezúttal félretéve, amelyek által talán a legesleginkább nyög a súlyos terhektől Erdély, mégpedig:

1. A Diploma szerint Erdély köteles fizetni a háború idején minden évben 400 000 rajnai forintot hozzájárulás gyanánt, a saját hadserege biztonságára, béke esetén pedig 75 000 rajnai forintot, amit hogyha pontosabban összeszámolunk, az 1687. esztendőől, amikor a német betette a lábát hazánkba, egészen a béke idejéig, azaz 1698-ig, minimum 25 millió, azt a 400 000 forintos hozzájárulást különbözőképpen, különféle ürügyek alatt átkeresztelt elnevezéssel, és így a jelen pillá-

natig a különböző címen kizsarolt pénzek felmenek 9 millióra, ez összesen kitesz 34 milliót, ami nagyon sok egy olyan tartománytól, amely szinte mindennemű pénzügyi bevétel nélkül szűkölködik. Hogyha ezt a pontos vizsgálódást tovább folytatjuk, akkor a kinyomozandó ügyállás hasonlóképpen igaznak bizonyul. Negyven milliót tesz ki az az összeg, amit a szerencsétlen Erdély a megállapított summán felül kifizetett, vagy ki kellett volna fizetnie; ha ténylegesen összevetjük a török uralom alatt az egész keresztyénség ellenségének évente leadózott kötelező adóval, azt az összeget, amit évente Ófelségének rendesen kifizettünk, még azt is felülmúlja 3 millió 600 ezer rajnai forinttal, és ez egyébként nem volt rendes megállapodás szerinti dolog, ahogy ezt már mondtam, és ha ezt még összeadjuk a mindezek felül kizsarolt összeggel, s azt az összeget összevetjük a török portától megkövetelt szegységteljes adóval, akkor annyira rúg, hogy a töröknek ezt 333 évig kellett volna fizetnünk.

Ó, szegény! Akkor, amikor reméltük, hogy egy keresztyén fejedelem irgalmasságát élvezhetjük egy királyi szóval megerősített szerződésben, valamint bízhatunk a hazai jog szilárd megtartásában, azt kellett tapasztalnunk, hogy mindennek az ellenkezője történik.

2. Továbbá óvakodtak attól a Diplomában, nehogy véletlenül is említés történjék egy Erdélyben felállítandó kamaráról, ezt a pontot erőszakkal megsértették, mégpedig hat éven át a Palm-féle¹ párt által Erdélyben és az ugyanott felállított Bizottság által, amelyek minden hazai törvény ellen cselekedtek, és az utóbbinak tevékenységét minden irat igazolja.

3. Továbbá pedig semmiféle hadak bevonulása nem engedélyeztetik semmiféle indok alapján Erdélybe, se keresztyén fejedelemé, sem a török birodalomé, hacsak nem engedélyezi Ófelsége teljhatalmú megbízottja, a fenséges Lotharingiai Herceg² révén, hogy a mi országunk az évszázadokon fennállott fejedelemség formájában megmaradjon, minden kiváltságában, mind ami a fejedelemre, mind ami az országra vonatkozik, és amelyet teljhatalmú megbízottja révén Ó Szent Felsége Diplomájával megerősített. De ó, jaj!

1 Johann David Palm, udvari tanácsos, kamarai titkár, erdélyi működéséről lásd Bethlen Miklós levelezését.

2 Károly Lipót, Lotharingiai herceg (1643–1690), a török elleni hadműveletek vezetője. 1687-ben vonult be Erdélybe, ahol a balázsfalvi egyezménybe foglaltakkal gyakorlatilag bejelentette Erdélynek a birodalomhoz való csatlakoztatását. De az egyezményt az idő felülírta.

Nem sokkal később nyomorult hazánk mindennek az ellenkezőjét tapasztalta, amikor befogadta a katonaságot.

Nincs annak semmiféle emléke, hogy Erdély önként vetette magát alá, de annak sem, hogy a hadsereget és annak betegség által megfertőzött és éhségtől meggyötört tagjait, akik szinte már meztelenek voltak és nyomorultak, atyai öleléssel fogadta kebelére.

Arra sem emlékeznek, hogy olyan hadsereg érkezett, amely nagyobb volt, mint a kikötött létszám, úgyhogy ők különböző jogcímenek hatalmas összegeket zsaroltak ki, azáltal, hogy az erdélyi kincstár 16 regimentet tartott és szállásolt el téli szálláson, Ausztriába pedig jónéhány hordónyi pénzt hurcoltak ki.

Továbbá semmiféle említése sincsen annak a több száz köbölnyi búzának és zabnak, amelyet fölhalmoztak a raktárakban, és azon a címen vittek el, hogy majd megfizetik, ám mind a mai napig tartoznak az árával.

Semmit sem mondanak azokról az alkalmakról és eszközökről sem, amelyekkel Erdély hozzájárult az országon kívüli hadviseléshez. Mi van a munícióval? Mi van mindazzal a hadi felszereléssel, amelyet a kialakított költségeken kívül követeltek? Hol vannak a hadszállítási költségek? Hol vannak azok a költségek, amelyek az Erdély belsejéből messzebb történt szállításokat illetik, ilyen helységek: Lippa,³ Lugos,⁴ Karánsebes,⁵ Mehádia,⁶ Orsova,⁷ Palánka,⁸ Bocsár,⁹ Sidovár,¹⁰ Nova [?], Arad,¹¹ Szeged, Várad,¹² Gyula, Belényes,¹³ Halmágy¹⁴ stb. Hol van mindaz a költség, amit építésekre követeltek, azon felül, amiben megállapodtunk? És hol van a kegyes emlékeztető fejedelemnek és az ország előkelőinek a tekintélye? Amelyet ugyanis a garázdálkodó katonaság tüstént, napról napra elkezdett megcsonkítani? Hol van a Diploma megerősítése? Amelyet nem korábban, mint négy [tizennégy!] éve, azaz 1690-ben bocsátottak ki,¹⁵ és amelyet so-

3 Lipova, RO

4 Lugoj, RO

5 Caransebeș, RO

6 Mehadia, RO

7 Orșova, RO

8 Bačka Palanka, SRB

9 Bociar, RO

10 Jdioara, RO

11 Arad, RO

12 Oradea, RO

13 Beiuș, RO

14 Hălmeag, RO

15 Szövegromlás? Másolói hiba? Esetleg már egy jóval ko-

hasem birtokolhattunk volna, hacsak be nem üt az országba Thököly?

Ez a Diploma, melyet nem is annyira Ófelségének kell tulajdonítanunk, hanem inkább az előbb említett Thökölynek. De meg kell mondanunk, hogy Ófelsége keresztyén és kegyes fejedelem, de azt sem szabad elhallgatnunk, hogy sosem volt a mi pártfogónk, mivelhogy amit Ófelsége nekünk megígért, akár nyilvánosan, akár magánemberként, azt részleteiben soha nem tartotta be, és tette ezt akár őfelsége, akár alárendeltjei, végső soron nem elégítették ki bennünket. És ki nem elégítettén, biztatván ugyan Ófelsége minisztériumai, hogy kérvényeket adjunk be, azonban nem segítettek bennünket, a múltban sem és most sem, és így e helyett azt voltunk kénytelenek tapasztalni, hogy hasonló trükkök révén szándékosan fosztogatják továbbra is vagyunkat és minden birtokunkat. Hogy százezer dolgot más módokon is kizsaroltak tőlünk, és úgy ítéljük, hogy ami még hátra van és a minket érintő végrehajtásra céloz, az együttesen a mi tönkretételünkre és elpusztításunkra törekszik. Hol itt a keresztyénség? Hol a lelkiismeret? Beszélnek-e úgy nemcsak a fejedelemségek, hanem a királyságok is, hogy meghallgathatja a gyóntatójuk? Hol van annak a sok ezer németnek az emlékezete, akit az erdélyi kincstárból mesterségesen kizsarolt pénzből gazdagítottak meg; valóban megérdemelte volna Erdély, hogy Ófelsége őt, mivelhogy a keresztyénség védőbástyája volt az ő felfogása szerint is, az ő irányítása alatt álljon, és ne bízza őt mások gondjára. Amikor Magyarországon kihirdették a nemzeti fölkelést, Erdélyt arra szólították fel, hogy védelmezze magát, akkor felajánlottak a Tábornoknak [Rabutin]¹⁶ 25 ezer insurgenst, akikkel a hazát megvédhetné a betörésektől. Ezt a felajánlást a tábornok teljességgel visszautasította, mondván azt, ha Erdély adna neki 100 000 forintot, akkor ő az egész tartományt megszabadítja az összes becsapástól és minden elkövetkezendő bajtól. És íme: amikor az aláírt kiutalás után megkaphatta volna a teljes összeget, akkor nekikezdett annak,

rábban elkezdett szöveg véletlenül megmaradt emléke?

16 Jean Louis, Rabutin de Bussy (1642–1717), francia származású császári tábornagy, 1696 és 1708 között volt Erdély főhadparancsnoka. Bethlen Miklóst a guberniummal erőszakkal halálra íteltette, de a császári akarat a kivégzést megtiltotta, és Bethlen négy év szebeni raboskodás után, 1708-ban Bécsben fogolyként, majd házi őrizetben, aztán annak is feloldásával szabadon élt haláláig, 1716-ig, de Bécsben nem hagyhatta el.

hogy különböző végrehajtásokkal ki is csikarja ezt, a beszédre semmi haladékat nem enged, megszegve ígérteit, végül pedig a háborúról mit sem gondolva, parancsot adott, hogy mégis ragadjanak fegyvert, de csak kis számban. Azokat, akiket az előbb említett végrehajtás már nagyon elkésérített, azokat táborban helyezi el, de német katonák nélkül, és ők, mivel nem értek fel egy egész nemzeti hadsereggel, különböző helyeken vereséget is szenvedtek. Közülük a legfőbb foglyok át is álltak a nagyságos fejedelem, Rákóczi alá. A Tábornok viszont mit sem törődve az ő sorsukkal, hanem elrendeli, hogy ezeknek minden javát, ingóságait és ingatlanjaikat, kúriáikat és falvaikat égessék el, és a Rendek pedig – minden hazai törvénnyel ellenkező módon – ítéljék el őket. Ó, fájdalom! Ó nemcsak javaikat, hanem lelküket is, mivelhogy erőszakos és őrjengő, el akarja veszíteni, midőn azon mesterkedik, hogy erőszakosan elítélje őket. Hogy ezen mozzanat mellett ne hallgatással menjek el, az alul írott helységeket égette fel:

Borberek¹⁷ és Alvinc¹⁸ híres mezővárosokat,

Torockó¹⁹ mezővárosát, amely a Torockai család birtoka, négy faluval együtt

Zalatna²⁰ mezővárosát, öt faluval együtt, ez a királyi kincstáré

Győr várát, négy faluval együtt²¹

Folt²² várát, négy faluval

Enyed²³ városát, amely igen híres helység, várával, kollégiumával és templomaival együtt, ahol is mindenkit, aki futva nem tudta életét megmenteni, tűzzel-vassal kiirtott²⁴

17 Vurpăr, RO

18 Vințu de Jos, RO

19 Rimetea, RO

20 Zlatna, RO

21 A Győr melletti Koroncónál 1704. június 13-án Heister császári tábornagy mért súlyos vereséget Forgách Simon tábornagy kuruc csapataira. A kancellárt június 20-ra virradó éjszaka tartóztatták le, a csata híre még eljuthatott hozzá, s beleírhatta a fogalmazványba az esemény és pusztítás hírért, s kiküldhette Salláti András nevű szolgájával Bécsbe, illetve Magyarországra.

22 Folt RO

23 Aiud, RO

24 Enyed városát és református kollégiumát Báró Johann Karl Tige ezredes 1704. március 13-án rombolta le és égette fel. Ennek a pusztításnak elejét akarta venni Bethlen a Rabutin tábornokkal való beszélgetések során, aki tiltakozott az ellen, hogy ő ilyet elkövetettene, s meg is fedette a kancellárt a gondolatért, s Bethlen az események után is szóvá tette neki a dolgot, s a generális újra tagadta, hogy valami köze lett volna hozzá.

Tengerre, magyar? II.

Nemrégiben tanulmányt tettem közzé a *Bárkában* a régi magyarok tengeri utazásairól,¹ pontosabban a megpróbáltatásokról, amelyekkel ilyen utak jártak. Tettem ezt részben azért, mert érdekelt hajdani korok utazási irodalma, részben pedig saját keserves tapasztalataim, mondhatnám tenger-fóbiám miatt. Első angliai éveimben ugyanis elhatároztam, hogy bejárom befogadó országom, az Egyesült Királyság összes részét, Skóciától egészen Cornwallig. Így jutottam el Penzance városába, ahol kedvem támadt felszállni egy hajóra, hogy meglátogassam a Scilly Islands nevű szigeteket, ahol pálmafák nőnek, és az utazási brosúrák szerint mediterrán az éghajlat. (A „Scilly” szót „silly”-nek ejtik, ami angolul köztudomásúlag bolondot, hülyét is jelent, s utólag elmondhatom, hogy ritkán követtem el akkora hülyeséget, mint akkor, amikor erre a rövid, de kimerítő tengeri útra vállalkoztam.)

Sütött a tavaszi nap, és enyhének látszott az idő, amikor felszálltam a kirándulóhajóra. Ám alig indultunk útnak, amikor hirtelen erős szél kerekedett, és a hullámok dobálni kezdték hajónkat. Nem részletezem, mi történt: annyira elkapott a tengeri betegség, hogy megérkezvén Scillyre, semmihez sem volt kedvem, csak vártam, hogy elteljen az a pár óra, amit szigetnézésre szántam, hogy visszaindulhassunk Penzanceba. (Visszafelé már jobb volt az út, csillapodtak a hullámok.) Alighanem ez a kínos epizód, amit tudatom alá nyomtam, de el nem felejtettem, adta az eredeti ötletet: miért ne írjam meg, hogyan reagáltak a hajdani magyarok a tengeri utazásra?

A történetet II. Rákóczi Ferencnél hagytam abba, most pedig a 18 század legvégén folytatom, a tizenkilencedik első felén át. A négy szöveg közül, amelyekből szemezgetek, egy az Adriai-tengeren játszódik, kettő a La Manche csatornán, egy pedig az Atlanti-óceánon szerzett hajós tapasztalatokat rögzíti. Egyik drámaibb, mint a másik – olvasásuk után kétszer is meggondolja az

ember, vállalkozzék-e hosszabb tengeri hajóútra. Mert a vihar a Balatonon is elérhet ugyan, de ott fellövik előre a rakétát, ki lehet még időben evickélni a partra, mielőtt az elemek bebizonyítanák: az ember ki van szolgáltatva haragjuknak.

Mi az, ami közösnek mondható a négy tengeri utazás leírásában? Szerzőik (egy kivételével) írók, illetve történelmi személyiségek. Közülük egy (gróf Széchenyi István) nem szánta kiadásra naplóját, s annak eredeti szövege nem is magyar, hanem többnyire német. Ami ezekben a leírásokban közös, vagy legalábbis hasonló, az az utazókat gyakran átható halálfélelem, egyfajta fatalizmus az életveszélyben, és a szinte tapintható megkönnyebülés és öröm, amit a szárazföld elérésekor éreztek.

Az első történetet, Kászonyi Andrásét, versben is megírtam, megjelent a *Bárka* 2009. júniusi számában.² Mivel a versben tömörítenem és sűrítienem kellett, nincs benne a Triesztből Velencébe átkelés teljes története, illetve annak utóhatásairól sem beszéltem. Számos magyar látogatott Velencébe a 17-18. század során, de legtöbben a biztonságosabb szárazföldi utat választották. Kivételt képez Kászonyi András Arad-megyei királyi tanácsos, aki (nyilván, hogy takarékoskodjon az idővel) Triesztben (amit ő „Tergyeszt”-nek hív) szállt hajóra, hogy eljusson a dózsék városába. Útleírásának teljes szövege, Bárándy Gergely jegyzeteivel, a Scolar Press jóvoltából pár éve újra olvasható,³ én egy régebben kiadott útleírás-gyűjteményben megszerkesztett szöveget használtam. Kászonyi könyve először latinul jelent meg Temesvárt 1796-ban, aztán magyarul Pozsonyban és Pesten 1797-ben.

Kászonyi szerint Hiesztből jó időben nyolc óra alatt lehet eljutni hajónak Velencéig. Életében először vállalkozott tengeri útra, nyilván az utazás várható rövidege kedvéért. Eleinte nem is volt baj, a szelek csak „keveset lengedeztek”, de aztán „nagy erős szélvész, fergeteg támadá”, ami „hajónkat három ölnyi magasságra is felemelé, s ugyan-

Somlyó²⁵ mezővárosát hat faluval
Dézs²⁶ városát és környékét, hat faluig
Aranyosszéket hat faluval együtt, meg a me-
zővárost, ahol csupa nemesek laktak²⁷

Udvarhely²⁸ várát, együtt a várossal és negyven faluval, amelyet majdnem teljességgel nemesek laktak (Istenre esküszöm, hogy semmi okot nem adtak rá), jelen volt akkor Tige báró ezredes is, aki, mivelhogy tisztában volt azzal, hogy ártatlanokról van szó, a Tábornok kétszeri parancsa ellenére sem akarta azt felgújtani, és ezért egy küldöttséget vezetett a Tábornokhoz az említett szék nemeseiből válogatva, akik ki akarták fejezni hűségüket, ám a Tábornok épp hogy le nem csukatta őket az ezredessel együtt, aki végül is a harmadik parancsra kénytelen volt engedelmeskedni.

Hozzá kell tennem, hogy miként bánt azokkal, akik a legkisebb gyanúra sem adtak okot, mivelhogy az ő oltalma alatt voltak Szebenben,²⁹ de őket sem kímélte meg a gyújtogatásoktól, és sokat meg is szervezett. Azt sem szeretném elhallgatni, hogy magának a gubernátornak is 56 asztagát fölgyújtatta, azonkívül mások 14 asztagját is elégettette Boncidán,³⁰ úgyhogy körülbelül 10 000 köből gabona pusztult el, hasonlóképpen ugyanazon a helyen 4000 köbőlnyi szénát is fölgyújtatott. Ezek Pekri, Kálnoki urak, valamint a püspök, és Mikes úr volt, akik mégiscsak öfelsége szolgálatában álltak; hogy ezekkel az akcióival mit akart kifejezni a Tábornok, azt csak a Jóisten és talán néhányan tudják. Arról sem akarok hallgatni, hogy az Erdélyben létező Kamarai Bizottság mit is csinált mindenki felháborodására, elég annyit említeni, hogy Ekler úr³¹ zsarnokságot gyakorolt, mégpedig Palm úr támogatásával, közreműködve nem csupán az egész nemesség,

hanem az összes jog gyökeres kiirtásában. Az országot törvénytelen cselekedetek végrehajtására kényszerítette Őfelsége nevében (ahogy egyébként Magyarországon is cselekedtek), és így suba alatt, bűnös módon uradalmakat kezdtek kialakítani. És ezért, hacsak az égiek Őfelségét Rákóczi fejedelmet nem rendelték volna arra, hogy fegyvert ragadjon a nemzeti szabadság visszaszerzésére, akkor várhatnánk még ki tudja, meddig, hogy visszaszerezzük örökségünket, amely külföldiek kezére jutott.

Ezenkívül eme Bizottság pártja különböző ürügek és címek alatt állandóan veszedelmes viszályokat szított, mivelhogy nem hagyta a főurakat békében élni egymással.

A kincstárhoz kötött állapotban lévő nemesek és parasztok végrehajtásoktól szenvedtek, végül is beadtak különböző kérelmeket, amelyeket a Fenséges Udvar visszautasított, elégtételt nem kaptak, elszegényedtek, és koldusbotra juttatva mai napig is nyomorognak.

Ezenkívül feltétlenül be kell vallani azt, hogy azon erdélyi uraknak a törekvése egyáltalán nem volt kicsiny, akik el akartak szakadni az Ausztriai Háztól, de őket olyan okok készítették erre, amelyeknek felsorolására most időnk nincsen, de a maga idején, a legkisebb dolgokat is az egész világ tudomására fogjuk hozni, nyilvános formában.

Az egész ország nevében fellebteünk Isten ítélőszéké elé, akitől minden elégtételt várunk. Ezen okokból mi soha többé nem akarunk alattvalói lenni az Ausztriai Háznak, hanem végső lehetünk ragaszkodván a Szabadsághoz és a Fejedelemséghez, védelmezni akarjuk őket utolsó csepp vérünkig, és nem állunk meg addig, amíg el nem jutunk a fentebb megjelölt célig.

(Szörényi László fordítása)

25 Șimleu Silvaniei, RO

26 Dej, RO

27 Aranyosszéket 1703-ban égette fel Tige ezredes.

28 Odorheiu Secuiesc, RO

29 Sibiu, RO

30 Bontida, RO

31 Georgius Eckler, az Udvari Kamara által Erdélybe küldött Johann Friedrich Seau pénzügyi szakember vezette kamarai bizottság tagja.

annyira ismét azonnal lebuktatá”.⁴ Vitorlás hajóról lévén szó, a hajótörés lehetősége igen nagy félelmet keltett az utasokban, de még ennél is rosszabb volt, ahogy magukat érezték a hajó aljában, ahol „sem feküdni, sem aludni nem tudtunk, s a hányásra kényszerítetvén egyedül Istennek irgalmasságára bíztuk ügyünket”.⁵ Nyolc óra helyett a hajóút 18 hosszú, keserves óráig tartott Velencéig.

Kászonyi ezután azt tanácsolja az utazóknak, ha nem feltétlenül szükséges, ne vállalkozzanak tengeri útra, mert „azt tapasztalni a legfélelme-sebb dolog”. Majd így folytatja: „Nekem ugyan az egész testemet ez a félelem ... általjárta elany-nyira, hogy attól, s inaimnak szokatlan reszketé-sétől több hetekig sem tudtam megszabadulni... Ezenkívül nagy ideig se az álom, se az étel kel-lemetes nem volt, sőt a tengeren tapasztalt vesze-delemnek eleven ábrázolatja gyakran visszatért vala álmaimban, s nyugalomamat háborgatta”.⁶ Utazónk csak ezután adja meg Velence részletes, ma is élvezettel olvasható leírását.

A következő magyar, aki naplójában beszámol tengeri élményeiről, nem más, mint gróf Széche-nyi István, korának egyik nagy utazója. Széchenyi nemcsak azért utazott, mert világot akart látni, hanem mert a példaképének tekintett Angliában vásárolt gépeket, illetve verbuvált embereket nagy-ralító magyarországi terveihez. Fiatalabb éveiben utazási kedvét Lord Byron iránti rajongása is táplálta – egy 1820-as feljegyzés szerint foglalkozott azzal, hogy lefordítja a „Childe Harold”-ot;⁷ ez az 1812-ben született elbeszélő költemény versbe sze-dett bédeker európai utazáshoz.

De más a költészet és más a valóság. Ami-kor Széchenyi 1815 szeptemberében huszonéves huszártisztként engedélyt kapott Anglia meglá-togatására, Boulogne-ből indult útnak egy Duc d'Angoulême nevű málháshajón. Átkelése a La Manche csatornán nem a legjobban kezdődött: először a hajót vissza kellett vinni a kikötőbe, mert a révkalauz nem vállalta annak kivezetését, így csak másodszorra sikerült átjutni Doverbe. Erről az útról Széchenyi keveset ír a naplóba, mindössze ennyit: „Az ember örülhet, hogy csak rövid időt kell tengeren töltenie, mert egy cseppet sem kellemes érzés”.⁸

Ekkor még Széchenyi azt hiszi, ahhoz, hogy valaki kibírja gyomorral a tengeri utat, nem kell más, mint „némi filozófia és egyenes, nyugodt test-tartás”. Nem számol azzal, hogy amikor pár hónap után, télvíz idején visszaindul Franciaországba, az időjárás elromlik, és a Doverből Calais-ig tartó út a

postahajón nagyon igénybe fogja venni szervezetét. Idézzük: „a hullámok hegyek módján zúdultak” a hajóra, s emiatt „elkerülhetetlennek tartottam a vízbe fulladást”.⁹ Felkészül a halálra, és miután a révkalauz csak annyit tud mondani, hogy „sok ve-sződségünk lesz Calaisba érni”, Széchenyi lefekszik a fedélzeten, és Istenre gondol, meg „egy nőre, kit talán boldogtalanná tettem”.¹⁰ Mivel a hajón utazó francia kereskedők hangosan jajgatnak és okádnak, Széchenyi ettől maga is rosszul lesz, „csúnyán ten-geri beteg”, teljesen átfázik, és reszketni kezd, alig várja, hogy megérkezzenek Calais-ba, és meg tud-jon szárítkozni egy francia fogadóban. Ahol éjjel elalszik ugyan, de többször kiesik az ágyból, s bár megüti magát, közben örömmel állapítja meg: „Is-tennek hála, ez nem víz”.¹¹

Széchenyi István következő tengeri útjá-ra 1819-ben kerül sor, amikor Thesszáliába szeretne eljutni, és egy kis vitorlášhajót bérel Marathonban. Mivel a helyi hajósok még nem jártak arra, amerre a gróf szeretne eljutni, meg-teszi magát révkalauznak – ez majdnem hajótö-réssel végződik, mert a széljárás gyakran megfor-dul, és a part közelében sok a rejtett szikla, illetve zátony. A *Napló*ban Széchenyi beismeri, hogy csak az egyik görög hajós lélekjelenléte mentette meg őket a teljes hajótöréstől.¹²

Még Széchenyi életében végbemegy az a vál-tozás, ami forradalmasítja a folyami és tengeri hajózást: a gőzhajó feltalálása, illetve rendsze-resítése. Amerikában Robert Fulton már 1807-ben vízre bocsátja első kerekas gőzhajóját, amit hamarosan Angliában is kezdenek gyártani, de még beletelik pár év, amikorra gőzhajóval lehet átkelni a La Manche csatornán. Széchenyi István első jelentése erről 1822-ben jelzi a változás je-lentőségét: „[Calaisból] Doverbe az Arrow gőz-hajón 3 és fél óra alatt...Egyáltalán semmi hul-lám.”¹³ Az utóbbi mondat szerintem céloz arra, hogy komoly vihar esetén még a gőzhajózás sem életbiztosítás, bár hajótörésre kevesebb esély van, mintha vitorlásról lenne szó. Egy 1829-es kaland (utazás gőzhajón Hamburg és Amsterdam kö-zött) a fenti tételt látszik bizonyítani. Erről ez áll a *Napló*ban: „Cuxhaven magasságáig a hajó szinte meg se rezdült, de aztán újra rákezdte, a legkellemetlenebb módon. Nagyon beteg lettem. A tengeri betegség egyfajta haldoklás”¹⁴

Maga a gőzhajózás Széchenyi kedvenc tervei közé tartozott – hazai programja fontos részének tekintette a dunai és a balatoni gőzhajózás fejlesz-tését. Naplójában egy helyütt „világalkító” em-

bekről beszél, akik megváltoztatják az emberek nézeteit és szokásait; listája Napóleonnal kezdő-dik, de negyedik helyen, közvetlenül Lord Byron után említi „a gőzgépek megjobbítóját”¹⁵, akin talán Wattot vagy Fultont érti. És még 1840-ben is érdemesnek tartja feljegyezni: „Londonderry nagyon nyájas levelet írt nekem a gőzhajózásról.”¹⁶ Jóllehet a negyvenes években már egyre inkább a Lánchíd ügye foglalkoztatja, 1845. április 5-én részt vesz a Balaton Gőzhajózási Társaság alakuló közgyűlésén, és csakhamar kiadja *A balatoni gőz-hajózás körül* című munkáját.¹⁷

A következő tengeri utazás, amit Bölöni Far-kas Sándor örökített meg *Utazás Észak-Ameriká-ban* (újabbán *Napnyugati utazás*) című nagy hatású művében¹⁸, jóllehet 1831-ben ment végbe, csak négy évvel később lett sokak olvasmányává. Az erdélyi unitárius Bölöni Farkas, Döbrentei Gábor és Wes-selényi Miklós barátja, Széchenyi István buzgó ol-vasója és bámulója, Beldi Ferenc gróf társaságában indult nyugat-európai és amerikai útjára. Ahhoz, hogy Angliába eljussanak, nekik is át kellett kel-niük a Csatornán – ez az erdélyi fiatalember első tengeri útja és tűzkeresztsége. Az átkelés már gőz-hajóval történik, és annak leírását Bölöni Farkas a hajó mechanizmusának bemutatásával kezdi: „se-besen csapják a gőzkerekek a vizet s minden utas helyet foglal a fedélen (értsd: a fedélzeten) vagy [az] alatt.”¹⁹ Két órába telik, amíg a nyílt (a szerző sza-vával „magos”) tengerre érnek, ahol erősen kezd fújni a hideg szél, s vele megelevenednek a hullá-mok. Kezdődik az ismert dráma: először csak az asszonyok mennek le a közös kajütbe, majd utána gyengébb gyomrúak, végül szinte mindenki. Maga utazónk, úgy tetszik, a női utasok rosszulletének látványától lesz rosszul, hiába iszik konyakot, őt is eléri a tengeri végzet: többszöri hányás. „Azt gon-doltam, hogy az egész belem kiadom”²⁰, mondja naturalista tömörséggel, majd megkísérli megfogal-mazni a tengeri beteségben szenvedő lelkiállapotát: „A világnak minden dicsőségét elfelejti az ember, nem kívánja élni, s csak az az egy gondolat marad, hogy bár vége lenne már.”²¹

Anglia, Skócia és Írország részletes és pon-tos leírása után 1831. július 27-én Bölöni Farkas Beldivel megint hajóra száll, a „Columbia” nevű postahajóra, amellyel az utazás 39. napján, szept-ember 3-án érik el New Yorkot.²² Erről a hosz-szabb tengeri útról is kapunk egy többoldalas beszámolót – amikor a hajó kieri a nyílt óceánra, megismétlődnek a korábban tapasztalt tünetek. Az erős hullámozás annyira igénybe veszi az uta-

sok gyomrát, hogy két napon belül a 17 étkezésre befizetett utas közül csupán öten jelennek meg az asztalnál. Bölöni Farkas kicsit ismétli koráb-bi jegyzeteit, bár költőibb formában: „Nem sok kedvetlenebb helyzete lehet az életnek, mint a tengeri betegség s ennek unalmái. Megszűnnek a testnek minden kívánnati, undorító az ételre gon-dolás...Megtompul az elme, s csüggedt a lélek, el-felejt a világ minden dicsőségét s hiuságát.”²³ Bár a szél valamelyest csitul, augusztus 14-én megint beáll a tengeri ostromállapot, amikor csak fo-gódzkodva lehet felmenni az ebédlőbe, ahol bár minden tányér és pohár rögzítve van, időnként mégis kiugranak helyükről; ez eleinte még mu-latságos, később viszont eléggé bosszantó. Bölöni Farkas ezután bevallja azt is, milyen „éjszakai kedvetlenségek”-kel kell megbirkóznia a tengeri utasnak: nehéz levetkőznie anélkül, hogy össze ne verné magát az ember, és az ágyban „mester-séggel kell megszegezni magát, hogy az egész test ne hömpölyögjön”²⁴, vagyis ne guruljon ide-oda. Olvasott ember lévén, szerzőnk Kazinczyt idézi, aki szerint az ember két legjobb barátja a reménység és az álom, de megjegyzi, noha ezek a szárazföldön valóban éltetik az embert, „tengeri némely helyzetekben” aligha működnek.

Amerikai utazásaik során Bölöni Farkasék kétszer szállnak egy-egy „Albany” nevű hajóra. Először New Yorkból viszi őket egy gőzhajó az állam északi részében fekvő Albanyba, ami folyón történik, és nagyon kellemes hajóztatás. Másod-szor 1831. november 23-án indulnak vissza egy teljesen új vitorlášhajón Európába, véletlenül ezt is Albanynak hívják. A visszaút Európába (talán a kedvezőtlen évszak miatt) még nagyobb meg-próbáltatást jelent az erdélyieknek, mint korábbi útjuk Amerikába. Háromszor kerülnek viharba, s Bölöni Farkas beszámolója szerint nem egyszer attól rettegnek, életüket veszti az óceánnon. De adjuk át a szót a szerzőnek, aki az ebédájában ki-tört első viharra így emlékezik:

„[November 27-én] Minden minutában ne-vekedett a hánykódás: irtózatosszél süvöltött jeges záporral keveredve. Négy órakor nagy kínnal minden vitorlát egybevonak: az árbócok kopacon maradtak: a tenger színe hasonlított egy havasi sziklás vidékhez... Sötétüléssel nevedek-tek a hullámok, s nevededett aggodalmunk is. Fenn a kapitány s matrózok borzasztó kiabálá-sai hallatszottak. Hét órakor már lehetetlen volt a kormányt az egyenes útnak tartani, s a hajót szélnek bocsátották. Minden ember letakarodott

valamely szegletben megvonni magát... A hajó minden sülyedtével sülyedni véltem magamat, s ezer formátumokban láttam a halált.”²⁵

Pár napi szünet után december 5-én újabb jeges vihar kapja el az Albanyt, ha lehet, még hevesebb, mint a korábbi: „Leírhatatlanul dühödtek az elementumok; mély mormolás hallatszott künn: sűrű fekete homály közt csavargott a zápor, s irtóztatólag hánykódott a hajó, mintha sodorták volna. Óránként nevededett a vihar... Remegéssel vártuk az estét s az éjszakát. Aggodalom közt számláltuk a minutákat, s minden minutában nyitva látszott sírunk.”²⁶

Másnapra kiderül az ég, kisüt a nap, utazóink valósággal újjászületnek. „Tréfával beszéltük szenvedéseinket, de fájdalmas volt mégis e tréfának visszaemlékezése.”²⁷ Ezután már Bölöni Farkas nem fűz további kommentárt a partraszálláshoz Le Havre-ban, de ezzel az Európába visszaérkezéssel fejezi be sok szempontból tanulságos, olvasmányos és kortársai által nagyra tartott útikönyvét. Sikerével kapcsolatban naplójában azt írja, voltaképpen azért írt le mindent pontosan, amit látott vagy tapasztalt, hogy nehogy azzal vádolják, ő is csak „szóvitéz”, aki csak szóban mesél utazásairól. De megjegyzi, olvasói „legnagyobb részének a hajótörés s tengeri veszedelmek tetszenek – és az emberiség jussai kihirdetése olyan kevesek előtt figyelmes! – mely nekem legérdekesebb, s a többi csak ráma e körül.”²⁸ Más szóval az embereket jobban érdeklik az utazások drámai részletei, mint a különböző demokratikus és jól működő angliai vagy amerikai intézmények pontos bemutatása.

Negyedik útleírónk nevét az érettségizett magyarok közül legtöbben csak mint politikusét ismerik: Szemere Bertalan 1848-49-ben belügyminiszter, majd a trónfosztás után néhány hónapig a forradalmi magyar kormány miniszterelnöke volt. Világos után neki is menekülnie kellett, 1865-ig élt nyugati emigrációban. De korábban mint író tartották számon, *Utazás külföldön* című 1840-ben két kötetben kiadott nyugat-európai útirajzát úgy említi egy újabb lexikon, mint „a kor ifjúságának kedvelt olvasmányát”.²⁹

Szemere Bertalan Bölöni Farkassal ellentétben nem annyira veszedelemnek, mint romantikus szemmel alapvetően kétfélének látja a tengert. A nyugodt tenger elbűvöli, nem győzi ecsetelni annak szépségét: először Boulogne-nál látja meg a végtelennek látszó víztömeget, és szerencséje van, mert tükörsima tengeren történik első hajójúta, az

átkelés Angliába. Tisztában van persze a különbséggel a szélcsendes és a háborgó tenger között, amit ékes szavakkal meg is fogalmaz: „Ha fested a messzevágyat, tengerpartra ferd, midőn az óceán végtelen tükre szélcsöndben nyugszik... De a kétségbeesést is tengerpartok ormaira ferd, hanem akkor, midőn az ég sötéten elborul, a villámok nyilai sűrűn lángolnak, s a vész... össze-vissza forgatja a vizeket, mik széttörvén a hajókat, tajtékzó dühhel a partokat vívják”.³⁰

Ezen az első úton kívül Szemere még háromszor száll hajóra külföldi utazásai során. A következő alkalommal, amikor Skóciából Írországra utazik, az időjárás megint neki kedvez: csodálatosan nyugodt időben éjjel haladnak végig a Clyde folyón, majd az óceánon Dublinig, és Szemere költői képekkel írja le az elragadtatást, amit a tenger „mennyei látványa” belőle kivált. „A ragyogó tenger hullámain sok gőz és szélhajok rengettek, némelyek elsietve, ki tudja melyik déli szigetbe, némelyik velünk versenyezve a száraz felé. Irland, még tegnap egy barna vonása a láthatárnak, ma egy kies országként fekvék előttünk...”³¹ Más kérdés, hogy Szemere Bölöni Farkashoz hasonlóan drámai képekben számol be az írországi nyomorról és mélyszegénységről, és azt tanácsolja az éppen trónra lépő Viktória királynőnek, „menjen Irlandba”, és tapasztalja meg (inkognitóban?) az ottani sanyarú állapotokat, mivel most „Anglia és Skócia virító természethez Irlandia sápadt alakja nem illik”.³²

Dublinból Szemere Bertalan visszatér Liverpoolba, méghozzá megint éjjel, „a pompás bútorzatú Urgent királyi postagőzösön”, és az útirajz íróját kellemes meglepetés éri: bár a tenger erősen hullámoz, és hamarosan többen tengeri betegek lesznek, ő jól bírja a nehéz tengeri utat, s bevallja: „nem is képzeltem, hogy ment maradjak a betegségtől, csak azt óhajtam, először ne rajtam, idegenen ütné ki magát”.³³ Először lelopózik fekvőhelyére, ott meglapul, (saját szavaival) „mint bokrában az úzott nyúl”, s félig aggódva, félig mosolyogva hallgatja a többi utas nyögését és jajgatását. De ahogy múlik az idő, és még mindig jól érzi magát, fölmege a fedélzetre, ahol egyedül tölti az éjszaka egy részét (mindenki más beteg!), és ez újabb költői képekre ragadtatja: „S gyönyörködtem a vészben s hullámokban, melyek egymás közt, úgy látszék, a hajóért mint zsákmányért vívtak: gyönyörködtem a veszélyes helyeken jeladás végett hordozó hajók árboclámpáiban... gyönyörködtem a világítótoronyokban, melyek fénye mesz-

sziről csillagként ragyog... de nem gyönyörködtem sokáig! Szemem akaratlanul fordult Irland földé felé, mely most éjszaka, képzeletemben, mint egy nyugovó és nagy *sírdomb* tűnik föl, mit az éj gyászával takar be...”³⁴ Az utazó Szemere itt az esztétikai szférából áttér a társadalmi igazságosság színterére, az objektív szemléletről előbukkan a majdani forradalmi politikus.

Szemere útja Liverpoolból Birminghamen és Oxfordon át Londonba vezet, ahol ezúttal úgy érzi magát (vajon ez még a tengeri út emléke?), „mint csöpp az óceánban”. Korábban útirajzában részletesen leírja az 1837-es Londont, és mivel Szemere francia földről érkezik, meg kell mondania véleményét egy „tüzes” francia barátjának: „valljátok meg, hogy London első a föld hátán, s a második helyet Párizstól senki nem fogja elpörlení”.³⁵ Ebben a véleményében alighanem egyetért vele későbbi politikai ellenfele, gróf Széchenyi István is.

Alighanem csak pár napig marad Szemere ekkor Londonban, majd 1837. augusztus 16-án elhagyja Angliát. Ez a „Giraffe” nevű gőzhajón történik, ahol utazónk hirtelen nagyon egyedül érzi magát, s azzal vigasztalódik, a természet „megérti” a magányos embert. Ez az általános tétel azonban az utazás közben erősen relativizálódik: a természet szélvihar formájában az ember ellen fordul. A tenger mind erősebben hullámoz, „az utasok nyögve, sápadtan, ökröndözve siettek le a szobákba, de én most is ment maradék a tengerkörtül”.³⁶ Éjjel fölmege a fedélzetre, és riasztóan drámai képet fest a látottakról: „Sötéten el volt borulva, az eső sűrűn esett, nem élt más, csak a szél, mely fönn az árbócok közt fűtt s üvöltött, és csak a habok, melyek lármázva zuhogtak a hánytvetett hajó körül”.³⁷ A hajó magánya megkétszerezi Szemere magányát (a többi utas mind alszik), s így a tenger metafizikai gondolatokat ébreszt az egyébként nem vallásos utasban, aki „a kétségbeesés szobraként” egyedül áll a sűrű esőben, suhogó szélben, és seholsem lát emberi fényt, vagy csillagot. „Nem tagadom – mondja –, mellem e pillanatban összeszorult. »Hát senki sincs velem e rémítő helyen?« – kérdezteté velem a megrémülés”. A drámai kérdésre maga ad választ: „Van, Isten van veled!”³⁸

Ezzel a madáchi végszót megelőlegező mondatlalt fejeződik be Szemere Bertalan útirajzának angliai fejezete. Maga a könyv pedig egy svájci vízesés egyszerre ijesztő és gyönyörködtető látványával zárul: a természet csodája megint metafizikai élménnyé válik Szemere tollán, aki az ép-

pen elhagyott vízesés magányával ellenpontozza korábbi tengeri élményeit.³⁹ Amiket úgy lehetne összefoglalni, hogy azok egyszerre lehetnek vonzó és félelemkeltők, a szépérzék kielégítői és megrendítői. Utazz hát a tengeren, magyar, de csak ha okvetlenül tengeren kell utaznod, és ha elég erős hozzá a gyomrod!

Jegyzetek

- ¹ *Bárka*, XXIV. 2016/1, 65-70.
- ² A vers címe: „Kerüld a tengert, magyar!”
- ³ Tót-Várad Kászonyi András: A Magyarországból tett velencei utazás, Scholar Press, 2007
- ⁴ *Magyar utazási irodalom, 15-18 század*, szerk. Kovács Sándor Iván és Monok István, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990, 761. o.
- ⁵ i. m. 762. o.
- ⁶ uo.
- ⁷ Széchenyi István: *Napló*, szerk. Dr. Viszota Gyula és Dr. Károlyi Árpád kiadásai alapján Sötér István, Gondolat, 1978, 182. o.
- ⁸ i. m., 57. o.
- ⁹ i. m. 65. o.
- ¹⁰ i. m. 66. o. Minden valószínűség szerint itt gróf Széchenyi Pálnéról, született Caroline Meadéról van szó, akivel Széchenyi Istvánnak viszonya volt. Erről lásd Sötér István előszavát: *Napló*, 16. o.
- ¹¹ uo.
- ¹² *Napló*, 95. o.
- ¹³ i. m. 263. o.
- ¹⁴ uo. 608. o.
- ¹⁵ 337. o.
- ¹⁶ 919. o.
- ¹⁷ 1396. o.
- ¹⁸ Én a *Napnyugati utazás. Napló* Helikon Kiadónál megjelent 1984-es kiadását használtam.
- ¹⁹ Bölöni Farkas Sándor, i. m. 195. o.
- ²⁰ uo.
- ²¹ uo.
- ²² Bölöni Farkas, i. m. 302. o. Ugyanezt az utat Kossuth Lajos és kísérete 1851 novemberében mindössze 13 nap alatt tette meg, „szélben, esőben, ködben”: Pulszky Ferenc: *Életem és korom, II.*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1958, 70. o.
- ²³ i. m. 295. o.
- ²⁴ i. m. 298. o.
- ²⁵ i. m. 531-532. o.
- ²⁶ uo.
- ²⁷ i. m. 533. o.
- ²⁸ i. m. 558. o.
- ²⁹ *Új magyar irodalmi lexikon, III. P-Zs.*, (szerk.) Péter László, Akadémiai Kiadó, 1994, 1943. o.
- ³⁰ *Utazás külföldön. Válogatás Szemere Bertalan nyugat-európai útinaplójából*. Válogatta Steinert Ágota, Helikon Kiadó, 1983, 228. o.
- ³¹ i. m. 353. o.
- ³² i. m. 363. o.
- ³³ i. m. 364. o.
- ³⁴ i. m. 364-65. o.
- ³⁵ i. m. 371. és 237. o.
- ³⁶ i. m. 373. o.
- ³⁷ uo.
- ³⁸ uo.
- ³⁹ Szemere, i. m. 438. o.

► MACZÁK IBOLYA

Egymás hiányai

Szabó Magda *Für Elise* című regényének néhány aspektusáról

„Amit átéltem, tartósította az emlékezet, mint vegyszerek a múmiát, egyébként segítettem én is a konzerválásban, mert mindent, ami történt, szétszabtam, és szeletkéit beleépítettem regényekbe, színdarabokba”³² – fogalmazta meg Szabó Magda egyik novellájában írói módszeréről. Az eljárás és a valóság viszonyáról a következőképpen fogalmazott: „A tükör, amelyet a világ felé fordítottam, halálommal összetörik, cserepei nyilván összeilleszthetők és beszoríthatók lesznek valami keretbe, és mégsem azt mutatják majd, ami voltam, vagy amit teremtettem.”³³ E megjegyzést sajátos módon illusztrálja az Emerenc-történet is. *Az ajtó* című Szabó Magda-regény főszereplőjének történetét ugyanis más szemszögből is megfogalmazták. Csizmadia Éva *Volt egyszer egy nyírfa seprű*³⁴ című könyvében Szabó Magdától jelentős mértékben eltérő aspektusból ábrázolta Szőke Julianna, azaz Emerencének alakját. Ez az eljárás pedig elsősorban nem a hitelenség-hiteltelenség kérdését, sokkal inkább az eltérő szemszögek, illetve a különböző szempontokat érvényesítő mitológiateremtés sajátosságaira hívja fel a figyelmet. Ennek ismeretében csatlakozhat a filológus és/vagy irodalomtörténész azokhoz az elemzőkhöz, akik a *Für Elise* című Szabó Magda-regényt egyfajta önéletírásként értelmezik, mégpedig „a szó Philippe Lejeune-i értelmében, amely nem feltétlenül a leírtak visz-

szakereshetőségére, kvázi-hiteles voltára helyezi a hangsúlyt, hanem tágabban, a fikcionalitással megengedőbben bánva értelmezi a kifejezést.”³⁵

Úgy tűnik, a *Für Elise* tekintetében megkerülhetetlen az önéletrajziság kérdése, főként azért, mert néhány vonása „igencsak zavarba ejtheti a Für Elise befogadóinak a referencialitást következő számon kérő olvasásmódját”.³⁶ Különösen nagy érdeklődés övezte e tekintetben a regény egyik kulcsszereplőjének alakját. Számos elemzésben kiemelték ugyanis, hogy az önéletrajzi tematikájú Szabó Magda-művekben, elsősorban az *Ókút*ban leírtakkal ellentétben hiányzik a legjobb barátnő, a testvérként szeretett-ábrázolt Agancsos – Mikes Edit – alakja, ugyanakkor a „semmiből” jelenik meg a *Für Elise* szereplői között család egyik tagja, a fogadott testvér, Cili.³⁷

Ezt a regényalakot – már csak e sajátos alaphelyzet következtében a fentiekből is kitűnt – leginkább az *Ókút* Agancsosához közelítette a szakirodalom. Pedig a Szabó Magda-életműben van egy olyan – mégpedig dokumentarista igénnyel készült – anyag, amelyben Cili alakjának egyéb szempontú kulcsára lelhetünk. Ez pedig nem más, mint a *Megmaradt Szobotkának* című könyv, melyben férjének, Szobotka Tibornak állított emléket az író. Ebben pedig egy rövid, tragikus rész szól Szobotka első feleségéről, Márkus-Szoyer Iliről: „A kislány olyan

muzikalitással született, mint egy madár, és két szakember nevelte gyermekművészé. Akik ismerték, azt mondták nekem, ugyanazzal a szelíd méltósággal viselte gyerekkorában nem könnyű rangját, ami egész életében jellemezte, nem lett sem önhitt, se felnőttes, tudomásul vette, neki háromszor nehezebb az élete, mint más, hasonló korúaknak, zenét kell tanulnia, mindent, ami a muzsikára vonatkozik, zongorázni, énekelni, szerepet alakítani, folyton próbálni, gyakorolni, hiszen valaha operaszínpadon telik el majd az élete, el kell végeznie a gimnáziumot is, és megtanulni mindazt mindemellé, amire később szüksége lesz, nyelveket a külföldi fellépések miatt. Gyerekkora anomál, mint ahogy az otthona is, az énekesnő és a karmester lakásában kották, elméleti és gyakorlati oktatás, skálák és áriák között futnak az órák, amikor éppen nem utazni vagy próbálni vagy szerepelni kell. Mozart Blondéje, mint kislány, tökéletes énekhanggal, tökéletes alakítókészséggel, hiába gyermek még, ahogy énekre nyitja a száját, valami bűvölet fogja el a nézőteret. Persze hogy sokat várnak, persze hogy mindent kívánnak tőle.”³⁸

A korabeli források nyomán úgy tűnik, a Szabó Magda által megfogalmazott sorok nem tekinthetők túlzásnak. Márkus Dezső (karnagy, a Népepera megalapítója)³⁹ és felesége, Szoyer Ilona (a kor ünnepezt énekesnője)⁴⁰ különös gondallal nevelte 1915-ben született, egyetlen leányát. A kislány tehetségére korán felgyeltek a szülők, s ennek megfelelően tudatosan készítették fel a művészi pályára: első mesterei is ők voltak.⁴¹ Márkus-Szoyer Ili csodagyerekeknek számított: gimnazista korára már két tematikus lexikon⁴² is önálló szócikket közölt addigi munkásságáról. Egyikben így írnak a csodagyerek addigi karrierjéről: „Első fellépése nyolcéves korában volt a Renaissance Színházban, egy iskolai előadás keretében, mikor is a *Szevillai borbélyból* Rosina

nagyáriáját, a *Denevérből* Adél egy áriáját énekelte igen nagy sikerrel. Kilencéves korában Berlinben a Skála Színházban vendégszerepelt egy hónapig, mikor is a fenti két dalt énekelte. Utána Marienbadban két koncerten énekel mint közreműködő, Anday Piroskával és Kalmár Oszkárrel. Tízéves korában Párisban három nagy hangversenyen énekel a legelőkelőbb közönség előtt. Utána Londonban a londoni magyar követség meghívására hangversenyt adott. Tizenegyéves korában Bécsben volt önálló hangversenye, majd ezt követően Budapesten. 1926-ban fellépett a magyar királyi Operaházban Debussy *Peleas és Melisande*: Inold szerepében mint vendég. Budapest előkelőségének Hubay Jenő mutatta be, a budai palotájában tartott hangversenyt.”⁴³ Az operaházi szereplésről Szabolcsi Bence is megemlékezett a *Nyugat* hasábjain: „A kis Ynioldot Márkus Szoyer Ilike énekelte rendkívüli zenei intelligenciával.”⁴⁴ A korabeli közönségsikerről az *Egri Népiújság* 1925-ös beszámolója tanúskodik: „Ez a tízesztendő kis leány nem csodagyerek, ez már kész művész. Hangja tisztán csengő és könnyed, fel a szoprán fekvés legmagasabb határáig. Hangjának színe persze még gyermeki, de zengése telt s átvivő erejével csodálatosan betölti az egész termet (nemcsak az Urániát, de a pesti Operát is). Technikai képzettsége bámulatos. Elragadtatással hallgattuk a remekül prononciált futamokat, a csilingelő trillákat. Édesanyjának, az Opera még nem régen ünnepezt, nagynevű énekesnőjének, Szoyer Ilonkának bájos szubrett-temperamentumát szerencsésen örökölte. *Rossini* és *Offenbach* áriáival, majd Strauss »Tavaszi hangok« bravur-valcerében ámulatba ejtett, »A denevér« nevető dalával elragadt bennünket, a Blech-féle gyermekdalokban pedig édes, gyermeki érzésvilágát tárta fel.”⁴⁵

A *Für Elise* Cilije számos ponton kötődik Szoyer Ili – részben Szabó Magda által megformált, részben a korabeli sajtó által tükrözött – alakjához, hiszen a regényben nagy hangsúlyt kap az a tény, hogy a kislány „ritka, nagyon nemes szoprán boldog tulajdonosa”,⁴⁶ aki hatalmas sikerrel szerepel a *Hamupipőke* gyermekopera

32 SZABÓ Magda, *Teréz esztendeje* = Sz. M., *Mézesecskő Cserbusnak*, Bp., Európa, 2002, 205.

33 Uo.

34 CSIZMADIA Éva, *Volt egyszer egy nyírfa seprű*. In *memoriam Szőke Julianna*, Bp., 2005. Vö. CSIZMADIA Éva, *A nyírfa-seprű-díjas Szőke Júlia titokzatos élete és elporladt álma: Túrkevéstől a Pasarétig*, Bp., Kornétás, 2012.

35 VALLASEK Júlia, *Bonviván és primadonna* = TÁRJÁN Tamás V., J., *Két bírálat egy könyvről*, Holmi, 2003, 805.

36 NAGY Boglárka, *Párhuzamos életrajzok*, Jelenkor, 2003, 909.

37 STURM László, *Szabó Magda: Für Elise*, Kortárs, <http://www.kortaronline.hu/2004/03/szabo-magda-fur-elise/7457> [Utolsó letöltés: 2017. 04. 14.]

38 SZABÓ Magda, *Megmaradt Szobotkának*, Bp., Magvető, 1983, 243.

39 *Színművészeti lexikon: A színjátszás és drámairodalom enciklopédiája*, szerk. ... SCHÖPFLIN Aladár, III, Bp., Színeszegyesület, 1931, 204–205.

40 *Színművészeti lexikon: A színjátszás és drámairodalom enciklopédiája*, szerk. ... SCHÖPFLIN Aladár, IV, Bp., Színeszegyesület, 1931, 318.

41 *Magyar asszonyok lexikona*, összeáll. BOZZAY Margit, Bp., Stephaneum, 1931, 655.

42 Uo.; *Színművészeti lexikon: A színjátszás és drámairodalom enciklopédiája*, szerk. ... SCHÖPFLIN Aladár, IV, Bp., Színeszegyesület, 1931, 318.

43 Magyar asszonyok lexikona 655. [Kiemelések az eredeti szövegben.]

44 SZABOLCSI Bence, „*Pelléas és Mélisande*” az Operaházban II, *Nyugat*, 1925/23–24.

45 Doctor musicalis, *Az Egri Dalkör hangversenye*, Egri Népiújság, 1925/281, 3.

46 SZABÓ Magda, *Für Elise*, Bp., Európa, 2002, 108.

címszereplőjeként, a későbbiekben pedig jótékony célú fellépéseken vesz részt – és egyértelműen művészpályát jósolnak számára. A regény több pontján felmerül a szigorú, az élet csaknem minden területét – napirendjét, étkezését – befolyásoló, már-már misztikusnak ható zenei képzés állandó jelenléte is.

A regényben Cili alakjához már-már baladai tragikumú szerelmi történet és – részben csak sejtetett – korai halál vár. Márkus-Szoyer Ili története hasonlóan drámai fordulatot vett. Először ismeretlen okokból a hangját veszítette el és döbbenetes körülmények között, pár nappal újszülöttjének elvesztése után halt meg Budapest ostroma idején, 1945-ben. „Hitler tébolyának nem kevés áldozata van, de nem haltak meg egyforma súlyú halállal, voltak irgalmasabb és gyorsabb halálnemek is. Ili és gyermeke halála rémregény, mint ahogy az a katonaszökevényből ismét polgárrá felszabadult Szobotka életének az a fordulata is, hogy utoljára mint sírásó lássa az asszonyt, akit először szeretett igazi szerelemmel, és a kislíút, akiben folytathatta volna az életét”⁴⁷ – olvasható a *Megmaradt Szobotkának* című kötetben.

A Szoyer Ili–Bogdán Cili-párhuzam nemcsak a történet, az adatok szintjén rokonítható. A *Für Elise* egyik – elsősorban hangulatfestést célzó – jelenetében a következőképpen fogalmazott az író: „Nézett rám árokparti virág szemével, mint egy gyermeket néz a felnőtt, Cili már réges-régen nem félt semmitől, tekintetében nem volt indulat, csak a halni készülők belenyugvása, leginkább egy Arany-vershez hasonlított, ahhoz, amelyben a költő lánya elvesztése előzményeit örökíti meg, fekszik az elmúlást már jelző ágyon a fiatal anya, aki megértette és elfogadta a halált.”⁴⁸ A szöveg és a jelenet hangulata és alaphelyzete – a halálba belenyugodott fiatalasszony tekintete – jelentős hasonlóságot mutat Szoyer Ili halálának ugyancsak Szabó Magda által megfogalmazott leírásával: „Aki átélte Budapest ostromát, tudja, mit jelentett a fővárosban január 6-án egy gégemetszett, frissen szült anyát és egy csecsemőt a rossz szul világtott, nem steril pincében az ostromtól félőült pincelakók közé elhelyezni. Víz, villany nincs, havat olvaszt Szobotka, cseréli a felmetszett gégeben a gézt, a csecsemő nem eszik, az anya nem tud szólni, csak ír, írja a beszélőfüzet-

be az utasítást, a kérést, a sikolyt, és amit nem ír le, az benne a szemében, a némaságában. Ő, aki álmában Lakmé csengettyűáráját szokta énekelni, soha nem fog előadni tudni többé. [...] Meimei egy reggel keze könnyű mozdulatával félrehárítja a beszélőfüzetet, mint akinek se kéri-, se mondanivalója nincs többé, aztán megáll a szíve.”⁴⁹ (A fiatalasszony halálának döbbenetes körülményei a későbbiekben Szabó Magda *Álarcosbál* című ifjúsági regényében is kulcsszerepet kaptak.)

A fentiekén túl könnyen elképzelhető az is, hogy Ili és Cili nevének hasonlósága is tudatos írói játék része: a Szoyer Ili keresztnévhez illesztett C ráadásul Szent Cecíliát, a zene védőszentjét is felidézi. Azért is feltűnő ez, hogy a regényben több alak is „beszélő nevet” visel. Graál Adél tanárnő Diósné Brüll Adélról kaphatta nevét – különösen annak ismeretében, hogy a vetélytársaként szereplő növendék, Baraczkondy Borbála többnyire Csinszka-fejűként, Csinszka-képűként szerepel. Nyelvi játékot sejtethetünk Cili plátói szerelme, Textor Ádám nevét illetően is: a szokatlan hangzású latin szó magyarul takácsot jelent, könnyen elképzelhető, hogy – akár Ciliéhez hasonlóan – egy valós (magyar nyelvterületen egyébként is gyakori) vezetéknevet rejt.⁵⁰ Az ilyen típusú, valós nevekké váló játék, illetve a latinizálás legismertebb Szabó Magda által kreált példája a *pillanat*ban olvasható, ahol a sajátján kívül édesapját, Szabó Eleket, édesanyját Jablonczay Lenkéet és a Hortobágyhoz közeli szülőföldjét fordította ki: „Én, költő Saboas, kit nemzett pásztor Alexis, / szült a kilenclyuku híd peremén rejtőzve a sásban / Lencins, Chortobagos folyamisten lánya, a nimfa...”⁵¹ A latinizálás még a *Tündér Lala* című meseregényben is előfordul, ahol is nem véletlenül Juszti a törvények őre és nonprotesztó a tiltakozásgátló gyógyszer.

Azt az elgondolást, hogy a *Für Elise* című regényben Cili alakja (legalább) két konkrét modell alapján konstruálódott, néhány sajátos írói dramaturgiai következtetés is alátámasztja. Egyrészt az a tény, hogy a fellépéseken feltűnően magabiztos – sőt, olykor dühös – Cili az iskolában már-már elképzelhetetlenül szelíd, sőt félszeg és következtelen. „A magyar mese- és mondavilágot tanultuk, a hun-magyar monda-

kört, ő eksztázisban hallgatta, aztán rossz szövegezéssel, az élménytől megdicsőülve, töredékeket ismételve, hebegve felelt belőle. [...] Cilinek az idegen nyelv is problémát jelentett, időnként, ha szöszedetből feleltették, sose hallott szavakat sutogva franciául válaszolt a kérdésre, aztán sírva fakadt, iszonyú volt hallgatni Cili sírását.”⁵² Az ilyesfajta következtetések, azaz a látványos, a karaktertől már-már idegen, hirtelen felbuknó tulajdonságok az írói gyakorlatban általában konkrét modellekből adódó hibákat – az olvasó számára ismeretlen eredetű kihagyást, következtelen összeolvasztást – sejtetnek.⁵³

„A Für Elise narrátora és főszereplője tehát Magdolna, klasszikus értelemben vett hősnője viszont Cili” – fogalmazta meg Vallasek Júlia. Ugyancsak ő mutatott rá arra, hogy a két szereplő viszonya hangsúlyozottan „bináris oppozíciók mentén formálódik”⁵⁴, s ők maguk voltaképpen egymás tükörképei: egyikük szép és szelíd, másikuk okos és vad, egyikük a művészet, másikuk a tudomány iránt elkötelezett. Ezeket az ellentétpárokat és a bennük foglalt egységet sajátos módon inspirálhatta, gazdagíthatta Szoyer Ili története. Az *Ókút* és a Szobotka-könyv adatai ugyanis sajátos módon rímelnék

52 SZABÓ Magda, *Für Elise*, i. m., 145.

53 Vö. EGRI Lajos, *A drámaírás művészete: Az emberi mozgatórugók kreatív értelmezésének alapjai*, Bp., Vox Nova, 2008, 70–91. Hasonló következtetésekről bővebben: VALLASEK, i. m., 81l.

54 VALLASEK, i. m., 81l.

egymásra: a népszerű, tehetséges és tudatosan, szigorúan művészpályára terelt kislányhoz történetek szöges ellentétben állnak a szabadon nevelt, vad – és ennek megfelelően sokszor igen népszerűtlen ifjú hölgy kalandjaival. Egy ponton mégis sajátos módon olvadt össze a sorsuk: mindketten feleségül mentek Szobotka Tiborhoz. Ennek tükrében pedig különleges ízt kapnak Szabó Magda regénybeli szavai: „Cili én voltam, ő meg én, azaz egymás hiányai, ketten alkottunk reális egészet.”⁵⁵

1 *Bárka*, XXIV.2016/1, 65-70

2 A vers címe: „Kerüld a tengert, magyar!”

3 Tót-Várad Kászonyi András, *Magyarországból tett veleneci utazás*, Scholar Press, 2007.

4 *Magyar utazási irodalom 15-18 század*, szerk. Kovács Sándor Iván és Monok István, Szápirodalmi Könyvkiadó, 1990, 761 o.

5 i. m. 762 o.

6 u. o.

7 Széchenyi István, *Napló*, Gondolat, 1978, 182 o.

LÁBJEGYZETEK HOGY VANNAK ITT?????

55 SZABÓ Magda, *Für Elise*, i. m., 48.

47 SZABÓ Magda, *Megmaradt Szobotkának*, i. m., 249.

48 SZABÓ Magda, *Für Elise*, i. m., 342.

49 SZABÓ Magda, *Megmaradt Szobotkának*, i. m., 249.

50 A szó jelentéséről, további lehetséges értelmezéséről bővebben: VALLASEK, i. m., 81l.

51 SZABÓ Magda, *A pillanat*, Bp., Európa, 1999, 34.

► MARTIN GÁBOR

Apa és lánya

Az éjszakai élet krónikásai – negyven év különbséggel

Martin Wanda fotográfus megdöbbentő hi-telességgel állítja párhuzamba fotóesszéjében a jelenkori londoni szubkulturális éjszakát dokumentáló képeit édesapjának, Martin Gábornak az 1960–1970-es évek vasfüggőnye mögött készített, hasonló tematikát követő fotográfiáival. A dolog érdekessége, hogy magam éppen annyi idősen készítettem ezeket a képeket, mint Wanda a jelenkori sorozatát. Húszas életéveink időszakát ugyan elválasztja négy évtized és ezer mérföld – a magam vasfüggőny mögötti, 1960–1970-es évekbeli szocialista Magyarországot és Wanda Londonját napjainkban, – mégis az éjszakai életet illusztráló, elemző képanyagunk arról árulkodik, hogy a szórakozás, a kikapcsolódás utáni vágy időtlen és egyetemes!

„Londonba költözésem után részesévé váltam egy poszt-szubkulturális közegnek, amely London több rendezvénysorozatát és klubját is jellemzi – meséli Wanda. Ezek a fiatalok és partik kísértetiesen emlékeztetnek – zeneileg és öltözködésben is – azon szubkulturákra, amelynek szüleink generációja volt aktív részese és elindítója, elégedetlenségüknek hangot adva, egyfajta lázadásként politikai rezsimok és konvenciók ellen.”

A fiatalság egyik fő motivációja mindig is ugyanaz volt: legalább néha megfélekezni a valóságról, levetkőzni a mindennapok küzdelmes realitását, feledni valamelyest a helytállás, a feladatok, a munka vállukra nehezedő súlyát. Szeretnének egy-egy lopott órácskára, éjszakára felhőtlenül szórakozni, inni, táncolni és szerelembe esni. Így volt és valószínűleg így is lesz ez mindig- politikai rezsimoktól függetlenül.

Wanda fotográfusként apja nyomdokaiba lépett, ám még ő sem sejtette, hogy az éjszakai életet dokumentáló képei mennyi hasonlóságot mutatnak, szinte kiegészítik az én húszas éveimben fotóriporterként, Kelet-Európában, az akkori szocialista Magyarországra besűrűdő, kibontakozó zenei életéről készített fotóanyagomat. Alig lehet megkülönböztetni, hogy melyikünk képe mikor, hol készült, ami azt tükrözi, hogy a fiatalok kultúrája, lázadása mennyire egyetemes jelenség. Beszélhetünk akár tinédzserkori „ok nélküli” lázadozásokról vagy éppen a politikai rendszerek és gondolkodásmódok ellen tüntető életstílusokról. Ha végképp keresni akarjuk a különbségeket, akkor talán a mai fiatalok véglete-sebb kicsapongását, az alkohol és drogok adekvát módon való jelenlétét figyelhetjük meg, valamint arcuk, gesztusaik egyfajta „nihilizetről” mesélnek, ami erősen elgondolkodtató...

Egykori fotósorozatamat ismét elővéve, húszas éveim életérzése újra élénken felrémlt előttem. Számunkra, akik „lázdó” tinédzser éveinket a vasfüggőny mögött éltük meg, jól emlékezhetünk, hogy a nyugati jóléti társadalmak fiataljai számára természetes, szimbolikus-sá vált tárgyaihoz, relikviáihoz, például egy farmernadrághoz vagy beatlemezekhez milyen nehezen, szinte lehetetlen volt hozzájutni a 1960 és az 1970 közti években. Pedig majd megőrültünk egy-egy Amerikából bekerült Levi's vagy Lee farmerért – ez volt az igazán „menő”!!! A '60-as évek végi középiskolánkban, ahol több mint négyszáz diák tanult, csupán hárman jutottak – nyugati rokon révén – az áhított ameri-

kai farmerekhez! A szocialista politikai rezsim gyanakodva fogadott mindent, ami nyugatról érkezve „mérgezhette” a fiatalok elméjét, azaz vonzóvá tette szemükben a kapitalista társadalmi berendezkedést. Mivel a titói Jugoszlávia akkoriban jóval nyitottabb volt a nyugattal való kapcsolattartásra, határnyitásra, kereskedelemre, korlátozott számban, ám de mégis lehetővé tette a nyugati beat, rock és jazzlemezek, sőt farmerek árusítását is, így a magyar „turisták”, mondjuk ki bátran, üzérek kedvelt célpontjaivá váltak.

Én az akkori fiatalság fotózásakor még nem értettem, mi az oka, hogy a nyugati és a keleti fiatalok szubkulturájának természete, azaz A LÁZADÁS OKA ALAPVETŐEN ELLEN-TÉTES. Amíg például az amerikai hippi mozgalom a konformista, jóléti társadalom minden aspektusa ellen lázadt, addig a szocializmusban éppen ennek az ellenkezője adott okot lázadásra: a vasfüggőny mögötti bezártság, a politikai el-

nyomás, az áruhiány, a sajtó- és szólásszabadság hiánya és főként az alacsony életszínvonal.

Mindenki tudta, hogy a fiatal lelkek számára a beatzene a legmámorítóbb műfaj, egyfajta extatikus életérzés, amely alapján csak halvány elképzelésünk lehetett arról, hogy milyen is lehet az élet a szabadabb nyugaton! Heti egyszer, szombat délutánonként volt lehetőségünk arra, hogy meghallgassuk a legújabb zeneszámokat a Szabad Európa Rádió Münchenből sugárzott adásaiban, melynek vételét a szocialista országok zavaróadókkal próbálták ellehetetleníteni. Hasonló adó volt akkoriban a Rádió Luxemburg is.

Így érthetőbb lehet, hogy a '70-es években beindult diszkókorszak miért vonzotta ennyire a honi fiatalságot, hiszen a nyugati zene egy jobb, szabadabb élet szimbóluma volt, valami olyan elérhetetlen, amiről csak álmodoztunk. Képeim ennek a korszaknak a lenyomatai, az akkori fiatalság életérzését próbálják dokumentálni és megmutatni.

Martin GÁBOR 1

► MARTIN WANDA

Lovers

Martin Wanda vagyok, Magyarországon születtem, huszonhat éves vagyok. Miután elvégeztem Békéscsabán a Rózsa Ferenc Gimnáziumot, Budapestre költöztem, ahol egy teljesen új élet kezdődött számomra. Kikerülve az otthon védelmező közegéből, hamarosan az életemet és gondolataimat megváltoztató tapasztalatokra tettem szert. Édesapám ugyan fotóművész, mégis ő „komolyabb” és financiálisan biztosabb pályák felé próbált orientálni. És talán tinédzserkoromban még nem voltam teljesen határozott afelől, hogy a fotográfia lesz az én utam, de annyi már akkor is bizonyos volt számomra, hogy nem joggal vagy épp gyógyítással, hanem a vizualitással fogok foglalkozni. Titokban valószínűleg ő is értette, hisz nem véletlenül kötött ki ő is egykor, – mint ahogyan a családjából többen – a kreatív alkotás területén.

Családi viták sora után a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem fotográfia szakára jelentkeztem. Elsőre nem vettek fel. Másodszorra sem. Valahogy mégsem kételkedtem az utammal kapcsolatban, és a sikertelen felvételik csak meg jobban megerősítettek abban, hogy addig kell küzdeni, míg felvételt nem nyerek az akkora már törekvéseim és vágyaim jelképévé vált intézménybe. Harmadszorra sikerrel jártam.

Közben elkezdtem az Eötvös Loránd Tudományegyetem filmelmélet, filmtörténet és esztétika szakát, amelyet később párhuzamosan fejeztem be a MOME-val. Egy pillanatig sem bánom ezt a kis kitérőt, mert az ott szerzett ismeretekből a mai napig táplálkozom a munkáimban, legyen az filmes-vizuális referencia, vagy éppen teoretikus kontextus az engem foglalkoztató témák területén. Az elemzésem tárgyaként választott *Szeretők* című fotósorozatomat ihlető Gender Studies-ről is az ELTE előadásainak egyikén hallottam először.

Míg az ELTE-s tanulmányaim segítettek egy háttértudás megszerzésében, addig a MOME

megtanított a fotográfiát konceptuális, releváns üzeneteket hordozó médiumként kezelni.

Az első évek iskolás fotográfiai feladat-megoldásai mind-mind az utam első botladozó lépései voltak. Azonban már ezekben a projekteken is felbukkantak későbbi munkáim és érdeklődésem fő motívumai, mint az identitás kérdései: lett légyen az szerelem vagy szexuális, identitás vagy éppen a társadalmon belüli szubkultúrák valamint az egyén helyét, az egyszerre valahova tartozás és különbözni akarás gondolkörét vizsgáló anyagaim.

Ilyen volt például az egyetem első éveiben készített, elmúlt párkapcsolataim feldolgozásában segítő, egykori szerelmeimről szóló multi-expozíciós sorozat, az *Emlék-koncentrátumok*. A szüleim kapcsolatára fókuszáló képanyag, a *Paramnézia* hasonlóképpen a szerelemmel és a párkapcsolatokkal foglalkozik.

A dokumentarizmus eleinte teljesen távol állt tőlem, míg nem a harmadik félévben rákényszerültem a műfaj keretein belüli gondolkodásra. Próbáltam olyan fotótémát találni, amely érdekelt, és összekötni a kellemet a hasznossal... Ekkor merültem el abban a témában, amelyről édesapám, Martin Gábor ír ebben a lapszámban, párhuzamba állítva munkáimat saját hasonló témájú képeivel. Elkezdtem a budapesti (később londoni) éjszakáimat fotografálni, és a magyar zenei szubkultúra néhány számomra korábban elérhetetlenül távolinak ható magyar zenekarárt, zenészt, fővárosi- és vidéki koncertjeiket, backstage momentumaikat fényképezni.

Ez az anyag is szervesen kapcsolódik a többi munkámhoz, bár egy éjszakai bulikról, zenészekről készült fotósorozat, vagy éppen egy LGBT-témát boncolgató anyag elsőre egymástól teljesen idegennek hathat. De valójában jócskán közük van egymáshoz.

A szubkultúrák alapját a társadalom nagy hányadától való elszakadás, a normáktól való

különbözni akarás képezi. A társadalomból való kitűnés mellett azonban jelen van – ennek látványos ellentmondó módon – a valahova tartozni akarás vágya is. Utóbbi létrehoz kisebb, alternatívabb szubkultúrákat, amelynek rendezőelve lehet éppen szexuális identitás, rassz, hobbik, mint például a sport, vagy éppen a zenei ízlés. Ebből kiindulva legtöbb munkám a másság / különbözés és a valakihez, valahova tartozni akarás ambivalensnek ható kettősségére épít.

Így jutottam el többek között a *Lovers / Szeretők* kulcsmotívumához és formanyelvéhez, amely a korábbi stílusomat dokumentarista elemekkel ötvözte. A *Szeretők* a MOME-s diplomamunkámként indult, később egy több éven át húzódó személyes, talán még most is befejezetlen projektté vált.

Egy alapjában konzervatív értékeket képviselő családból és kisvárosból tizennyolc évesen a „nagyvárosba” kerülve, addigi buborékvilágomat a korábbiakban elkerülő tapasztalásokkal és emberekkel találkoztam. A MOME-ra való bekerülesem után mondhatni jómagam is egy „szubkultúra” részesévé váltam, a budapesti művészeti, illetve divatvilágának szubkultúrájává.

Miután az ember maga is részesévé válik egy közösségnek, nagyon nehéz a „dobozon” kívül

gondolkozni, és kívülről szemlélni ezt a mini-valóságot. Nehéz elképzelni, hogy a valóság és a társadalom jelentékeny hányada még mindig megütközik, és sokat foglalkozik mások szexuális identitásával, azzal, hogy ki kit szeret, vagy éppen a másik ember bőrszínével.

A hozzám közel állókat érő negatív tapasztalat után rá kellett jönnöm, hogy a *külvilág*-ban jócskán jelen van a rosszindulat mindennel szemben, amely első ránézésre talán fenyegetőnek tűnően MÁSMILYEN. Ugyan nem gondolom, hogy egy fotóanyaggal meg lehet váltani a világot, de fontosnak tartottam e gondolatok tematizálását a diplomamunkámban. Arra gondoltam, ha többen foglalkoznak hasonló jellegű témákkal a művészet területén, együttesen többeket készíthetünk az ezzel kapcsolatos tényt-szerű gondolkodásra.

A *Lovers* egy teljességgel személyes indítatásból táplálkozó projekt, amely társadalmi szempontból is releváns kérdéseket vizsgál. Céljaim között szerepelt a szexualitás (szexuális fluiditás/sokszínűség) természetének vizsgálata, illetve a heteroszexuális és homoszexuális kapcsolatok, „szerelmek” hasonlóságának vizuális bemutatása: különböző fiatal párok fotografálásán keresztül.

Martin Wanda Szeretők 2

Az egész projekt kiindulópontját a Gender Studies tudományában való elmerülésem jelentette, amelynek a kiindulópontja, hogy megkülönbözteti egymástól a társadalmi (gender) és biológiai nemet (sex). Azt, hogy mit tartunk hagyományosan „férfiasnak” vagy „nőiesnek”, tehát a társadalmi nemet és az ehhez kapcsolódó elvárásokat tételezi. Teljesen triviális példákkal élve, például egy férfi nem sírhat, a nő a gyengébb és sebezhetőbb, vagy akár, hogy egy férfi nem hord rózsaszínt, ha nem akarja, hogy a szexuális identitására vonatkozó megjegyzéseket kapjon. A Gender Studies lényege, hogy a Gender (társadalmi nem) konstrukció, az évszázadok alatt bevéődött, ismétlődő mintázatok társadalmi tudatba vésődött lenyomata, amit neveltetésünk által természetesnek és eleve adottnak veszünk. Ezek a mintázatok újra generálják önmagukat, a természetesnek ható elvárás-megfelelés motívumok által. Judith Butler a Gender Studies egyik fő képviselője szerint a gender egy kvázi performanszként megközelíthető tényező kellene legyen, amelyet az egyén tetszése szerint választ vagy akár változtat meg.

A fotózott fiatal párok a par excellence „szerelem” jelenítik meg a kepeimen, nemtől függetlenül, ugyanis projektemmel arra próbálok rámutatni, hogy a szerelem és a szexualitás nem nem (gender vagy sex) függvénye. A párokat a saját privát terükben, saját hálószobáikban fotóztam, és leginkább közeli ismerőseim és barátaim közül kerültek ki, hiszen így tudtam igazán intim hangulatú és őszinte képeket készíteni.

Miután megszereztem a diplomámat a MOME-n, Londonba költöztem, ahol a London College of Fashion Divatfotográfia szakán végeztem el a mesterszakot. A képzés sokban hasonlított a MOME-s művészeti fotográfiai oktatásra. Bár nagyobb hangsúlyt fektettek magára a divatra, azonban a divatfotográfiát mint szuverén művészeti ágat közelítették meg. (A kurzusvezetőm például egy performansz művész volt, nem pedig alkalmazott fotográfus. Ő teljes egészében a kutatás-alapú, konceptuális gondolkodást helyezte előtérbe a tanítás során.) A divatfotográfia előnye, hogy mindkettőben ugyanazon aktuálisnak és relevánsnak tartott témákról beszélhetünk, mint a művészet más médiumaiban. A divatipar eszközei által azonban az eljuttatni kívánt üzenet szélesebb tömegekhez juthat el, több embert gondolkoztatva. Olyan réteget is megcélozhat,

amelynek tagjai feltétlenül tévednének be egy kiállítóterembe...

A mesterszak idején folytattam a kutatást és a fentiekben érintett témákról való ismereteim bővítését. Tematikailag inspirálónak találtam Nan Goldin, David Armstrong, Bruce Davidson, Mark Morrisroe, Corinne Day vagy Larry Clark fotográfusok munkásságát, akik az őket körülvevő szubkultúrákat, barátokat, fiatalságot dokumentáltak intim módon, meglepő intimítással. Az én fotós projektjeim is alapvetően az önfelfedezésről szólnak: saját élményeim lenyomatai.

Módomban állt tovább folytatni a téma kulcsszavait adó jelenségek vizsgálatát, mint a szexualitás, a szerelem, az androgün-identitás, a Gender, a „Youth Culture” (fiatalok kultúrája) és a szubkultúrák. Ezek posztmodern megközelítése foglalkoztatott, hisz ez mindezen kulcsszavak közös nevezőjét jelentheti: a posztmodern filozófia identitásról alkotott képét. A posztmodern világfelfogás az egyén identitását egy konstruált brikollázsként közelíti meg. Ezekből és saját tapasztalataimból inspirálódva színesítettem, folytattam és folytatom, még az egyetemek befejezte után is, egy másik országban is, a környezetem, barátaim, éjszakáim és a párok fotográfálását.

Másik fontosabb törekvésem a „Youth Culture”, a fiatalok, a „mi” életünk és kultúránk dokumentálása és elemzése. Az életszakasz, amelyben magam és a közvetlen környezetemben élők is járunk, hatása egyértelműen megmutatkozik. Valahol a húszas éveink közepén tartunk, és ismerkedünk a „felnőtt élettel”. És ami még nehezebb talán, ismerkedünk saját magunkkal. Szerelmek és barátságok jönnek, mennek: különösen Londonban, a tranzit-városban, ahol emberek ide-oda kóborolnak, és a világ különböző pontjaiból és pontjaira vetődnek, barátságok kötődnek, majd elillannak. A felnőtt élet első éveivel kissé elveszettebben küszködünk, és keresgéljük a helyünket ebben a fenyegető realitásban.

Mind a *Szeretők* című sorozatom, mind a divatfotográfiáim vagy éppen a fentebb említett művészeti és dokumentarista anyagaim, azon túl, hogy reményeim szerint esetleg a „nagyvilágnak” is jelenthetnek valamit, mind ugyanazon oknál fogva fontosak számomra: személyes identitás-keresésem fázisaira reflektálnak, személyiségfejlődésem stációinak egyfajta vizuális lenyomatait adják. Szeretném hinni, hogy erről az önfelfedezésről szól a *Szeretők* is.

POZSGAI ZSOLT ◀

A Szellemúrnő (Ábránfy Katalin)

– dráma két részben –

A békéscsabai Jókai Színház társulatának

Szigliget, 2017. szept. 30.

Szereplők:

ÁBRÁNFY KATALIN – a csabai vár úrnője, özvegy, 48 éves

ÁBRÁNFY ZSÓFIA – a lánya, 20 éves

ZELEN BENEDEK, tiszttartó – Zsófia gyermekkori szerelme, 24 éves

AUGLEN ESPERES – a Fekete Kollégium vezetője, 41 éves

LUTHER – a wittenbergi reformátor, 65 éves

KATARINA VON BORA – Luther felesége, 45 éves

URSULA NŐVÉR – a Fekete Kollégium apácafőnöknője

ÁBRÁNFY IMRE – Katalin unokaöccse, 33 éves

NÁDASDY TAMÁS, gyulai katona 32 éves

ABÁDI – gyulai katona, 36 éves

SYLVESTER JÁNOS – bibliafordító, 31 éves

MÁRTON, békéscsabai pap

CSÁSZÁR KÖVETE

SZULTÁN KÖVETE

SZAKÁCSNŐ

Történi: 1541–42 ben Wittenbergben és Békéscsabán

Előjáték

(Kivehetetlen tér, sötét, füst, néha látjuk a női alakot egy pillanatra (Zsófiát) néha ALAK I., ALAK II)

ALAK I.: Nem akar indulni?

ALAK II.: Megmakacsolta magát, sőt ide kötötte a korbáchoz a lábait.

ALAK I.: Kár ezekért a lábakért...vannak...mi a bajod, kislány? A világ legjobb helyére viszünk, minden apáca oda vágyik. Hogy szolgálja Isten helytartóját. Mi nem tetszik ezen?

ALAK II.: Korbácsold meg.

Suhan a korbács, Zsófia síkít.

ALAK II.: Nem hallja itt senki csak sikíts. Nem értem, mi a bajod, lesz szép szállásod, és ha ügyes vagy, még pénzt is kereshetsz.

Korbács suhogása, a test elesése, Zsófia síkít, majd már csak nyöszörög, aztán csönd.

ALAK II.: Elájult.

ALAK I.: Helyes.

ALAK II.: Locsoljam fel?

ALAK I.: Majd utána.

(A két alak és az alig látható nő eltűnik a ködben, zene, megjelenik váratlanul Katalin, gyertyával, hálórúhában)

KATALIN: Benedek. Ébredj, indulunk.
 BENEDEK: Most? Hova? Miért? Hogyan?
 KATALIN: Mennünk kell. Bajban van. Megéreztem.
 Mindig megéreztem.
 BENEDEK: Ki?
 KATALIN: A lányom. A szerelmed. Nem mindegy?
 Indulunk.
 BENEDEK: Kocsit, lovakat kell szerezni, ilyenkor
 éjjel ez nem...holnap megszervezzük...
 KATALIN: Most azonnal. Intézkedj.
 BENEDEK: De nagyszony, évek óta nem hagytad
 el a várat.
 KATALIN: MEGMONDTAM!

(Eltűnnek a ködben, zene. Megjelenik Auglen, előtte áll Ursula.)

AUGLEN: Mit kerestek itt ezek az emberek?
 URSULA: A kolostor könyvelését ellenőrizték, ahogy
 mindig, minden évben.
 AUGLEN: Nagyon remélem, hogy így van. Minden
 más..., érdeklődöt a pápai udvarból csak előzetes
 engedéllyel engedünk be.
 URSULA: Ez természetes. De ezek számvevők. Két
 adótiszt.
 AUGLEN: És már elmentek?
 URSULA: Igen, elvégezték, amit kell.

*(Zene, ismét sötét, füst, kibontakozik Luther, lassan fáj-
 dalmasan halad, mögötte Catarina)*

CATARINA: Ő vette el. Ő látta jónak.
 LUTHER: A legkedvesebb lányunk. Büntetés. Azért,
 amit teszek, amit teszünk, Caterina. Büntet érte.
 CATARINA: Ne mondj ilyet. Ő igazságos.
 LUTHER: Kegyelmes és igazságos. Igazságos és ke-
 gyelmes. Mondogassuk még, hátha elhisszük.
 CATARINA: Én is mindennél jobban szerettem a lá-
 nyunkat. De az akaratában meg kell nyugodni.
 LUTHER: Miért? Miért kell megnyugodni az ő aka-
 ratában?!
 CATARINA: Miért? Hogy... ne menjünk magunk is
 utána. Önként.

*(Luther tovább megy, eltűnnek a füstben és a sötétben,
 megjelenik Ábránfy és Márton pap.)*

ÁBRÁNFY: Mi közöm hozzá, mit művel? Ki sem
 lép a birtokról, az én birtokomról, ami jog szerint
 csak az enyém!
 MÁRTON PAP: Mint rokonát, kerestelek fel. Ábránfy
 grófnő mostanában veszélyes levelezéseket folytat.
 ÁBRÁNFY: Már levelezni is veszélyes?
 MÁRTON PAP: Mióta itt a török az úr, a császárnak
 adózunk, és a vajda fosztogat, mindhárom kémeket
 küldött ide, minden levelet elfognak, elolvasnak.

ÁBRÁNFY: Tudom.
 MÁRTON PAP: Ábránfy Katalin olyan veszedelmes ta-
 nok... hirdetőivel levelezik, amik miatt nagyon nagy
 veszélybe kerülhet. És te, mint legközelebbi roko-
 na, talán beszélhetnél vele... figyelmeztethetnéd...
 hogy a lutheri eszmák az ördög megkísértései...
 ÁBRÁNFY: Te pap vagy, neked nem öröm, ha lelep-
 lezel egy asszonyt, aki az egyházad elleni tanokat
 akar népszerűsíteni?
 MÁRTON PAP: Pap vagyok, de ember. És kedvelem
 az úrnőt, nagyon sokat segített itt a helyi egyház-
 nak. Én tiszteletben tartom az érdeklődését, és ha
 egyszer bejutok hozzá, szívesen elvitatkozom vele
 ezekről a tanokról, de most...
 ÁBRÁNFY: Igazán? Veszélyben van? Nagyszerű...
 nem is tudod, milyen jó hírt hoztál nekem, Már-
 ton pap...

(Eltűnnek a sötétben és füstben, zene, változik a tér.)

Első jelenet

*(Fekete Kolostor váróterme, Wittenberg. Katalin ül, Be-
 nedek idegesen járkal)*

BENEDEK: Felgyújtom az egészet. Kihozzuk Zsó-
 fiát, és felgyújtom az egészet.
 KATALIN: Ül le, és maradj csöndben.
 BENEDEK: Ha igaz, amiért...ha így van, felgyújtok
 itt mindent.
 KATALIN: AZT MONDTAM, ÜLJ LE.

(Benedek leül.)

BENEDEK: Leültem.
 KATALIN: És befogod.
 BENEDEK: Befogom. De ha valóban úgy van, fel-
 gyújtom...
 KATALIN: Kizavarlak a beszélgetésről, várakoz-
 hatsz a kocsinál.
 BENEDEK: Jól van. Befogom. Hallgatók. Nem
 gyújtogatók. Majd később.
 KATALIN: Órizd meg a méltóságod. Azt is tő-
 lem kaptad. Pucér seggű kis parasztfiú voltál,
 kitaníttatalak, gazdatisztet csináltam belőled. És
 amilyen örült vagyok, ide is elhozatalak. Hálából
 ülsz és csöndben maradsz.

(Katalin keményen ránéz, Benedek elhallgat.)

BENEDEK: Jó. Mondja, Katalin, hány embert ölt
 már meg pusztán azért, mert ránézett? Különös
 képesség ez.
 KATALIN: Nem tudom. Sokat.
 BENEDEK: Erre még megtaníthatna.

KATALIN: Ez nekem is átok, nem öröm.
 BENEDEK: Elhiszem. A legutóbb is...az a napszá-
 mos, aki ellopta a kastély templomából az ereklye-
 tartót, amely asszonyom kedvence volt, úgy nézett
 rá...eldobta az ember az ereklyetartót, és remegve
 futott a házáig, útközben berúgott, beesett a disz-
 nóólba, reggelre megették a disznók. Maga a disz-
 nókkal is elbeszélgetett előtte?
 KATALIN: Nem kell lopni.

(csönd)

BENEDEK: Szeretem őt.
 KATALIN: Tudom.
 BENEDEK: Felgyújtom ezt az egészet... jó. Bocsnat.
 KATALIN: Még semmi bizonyosat nem tudunk.
 BENEDEK: Megérzés. Egy rossz álom. Ezért maga,
 nagyszony, az a Katalin, aki a férje halála óta
 nem tette ki a lábát a csabai kastélyból, fogja ma-
 gát, és engem, beül négy ló mögé, és hat napig
 vágat ide Wittengergbe. Egy álom miatt. Meg
 sem álltunk, csak lovat cserélni. Még egy fogadó,
 valami rendes vacsora, vagy valami.

KATALIN: Majd vacsorázol otthon.
 BENEDEK: Mikor? Egy hét múlva?
 KATALIN: Amúgy is kerekébb lett a pofád, mióta
 tisztartó vagy. Meghízol, elgyengülsz, kiesik a
 kezedből a kard, mihez kezdek aztán veled?
 BENEDEK: Mert...kell majd a kard?

(csönd)

KATALIN *(komolyan)*
 Igen. Gyakorolhatsz. Kell majd a kard.
(nyílik az ajtó, bejön Auglen esperes)
 AUGLEN: Nem vártuk a magyar nagyszonyt ilyen
 hirtelen. És amúgy is ide bejelentkezni szokás.
 BENEDEK: Minket nem kell várni, azonnal...
 KATALIN: Benedek! Leülsz arra a székre, és fi-
 gyelsz, hallgatsz, és figyelsz.
 BENEDEK: Jól van, csak ne nézzem rám.
 KATALIN: A tisztartóm még fiatal és heves. Bocsás-
 sa meg neki, esperes úr. És valóban, illetlenség be-
 jelentés nélkül jönni.
 AUGLEN: Hirtelen jött, nem vártuk. És a witten-
 bergi Fekete Kolostor vezetője vagyok, Auglen
 esperes.
 KATALIN: Tudom. Ezért kérttem név szerint önt.
 AUGLEN: Sajnos, kevés az időm. A kolostor lakóival
 ájtatosságra megyünk az erdei kápolnába. Meg-
 érkeztek Szent Benedek fülcsontjának maradvá-
 nyai, el kell helyeznünk a méltó helyen.
 KATALIN: Szent Benedek fülcsontjai...az nem vár-
 hat, valóban, rövid leszek.
 BENEDEK: Követeljük megtudni...
 KATALIN: Lányom, Ábránfy Zsófia a Fekete Kolos-
 tor lakója.

AUGLEN: Igen? Sokan vannak, név szerint nem is-
 merem őket. És amúgy is eldobják világi nevüket,
 mihelyt ide belépnek.
 KATALIN: Szerintem pontosan tudja, kiről van szó.
 Két éve küldtem ide, mert a törökkel való gyulai
 csatában meghalt az apja, és akkoriban engem ne-
 hezen lehetett elviselni.
 AUGLEN: Sajnálatos, remélem, két év elég volt...
 KATALIN: Üres mondatokra nem érünk rá. Önt
 várják a fülmaradványok. Úgy gondolom, a lá-
 nyom veszélyben van itt.
 AUGLEN: Itt? Egész Európában most ez az egyet-
 len biztonságos hely. Egész Európa forrong, nyíl-
 ván ismeri a helyzetet. Talán levelet írt önnek?
 KATALIN: Ugyan. Önök minden levelet elfognak,
 és elégetnek, hogy írt volna.
 AUGLEN: Értem. Vagyis pusztá megérzés. Ahogy
 mondtam, dolgom van, asszonyom.
 KATALIN: Szeretnék megnyugodni, hogy lányom áhí-
 tatban szolgálja itt a Fekete Kolostorban az Istent.
 AUGLEN: A Fekete Kolostor lakói szigorúságban él-
 nek, Isten iránti feltétlen testi és lelki alázatban.
 Olykor nehéznek gondolhatják a terhet, de Isten
 mindegyikünkre nehéz terhet rakott, amikor erre
 a földre lépett...
 BENEDEK: És ha felgyújtom ezt az egészet, elége-
 tem a nehéz terheiket, akkor...
 KATALIN: Meg kell kérjelek, hogy hagyd el a ter-
 met, ha még egyszer meg mersz szólalni. Vagy
 egyszerűen kiváglak innét.
 BENEDEK: Rendben. Bocsnat.
 AUGLEN: Hallgatom, asszonyom.
 KATALIN: Mielőtt Önhöz jöttem, beszéltem a ko-
 lostor pár alkalmazottjával. Kicsit sok pénzembe
 került, de elmondtak pár dolgot.
 BENEDEK: Elég volt két arany, és megtudtuk...
 KATALIN: Benedek!!! Zsófiát kijelölték egy feladatra.
 AUGLEN: Meglehet.
 KATALIN: A pápai udvarba kívánják vinni.
 AUGLEN: Igen? Nem tudtam róla. Nagy megtis-
 tetetés. A pápai udvar hiányt szenved szolgáló
 apácákban. Oda csak a legjobbak mehetnek.
 KATALIN: Anélkül, hogy engem erről értesítettek
 volna.
 AUGLEN: Nem szükséges az értesítés. Az Úr ren-
 delése, hogy oda küldjük. Vagy a pápai udvarban,
 vagy missziós tevékenység céljából akár messzi
 földekre is.
 KATALIN: Azt hittem, a pápáé.
 AUGLEN: Az ugyanaz. A pápa az Úristen helytar-
 tója a földön...
 KATALIN: Ne keverjük ebbe bele az Úristent.
 AUGLEN: Pedig kénytelenek leszünk. Valóban, a
 kolostor lakóinak levelezését ellenőrizzük. Ön
 nyilván egy ízben meggondolatlan volt, és levelet
 írt a lányának, amelyben felhívta egy személyre

a figyelmet, aki itt él Wittenbergben. Kizárólag azért élhet itt az a személy, mert az itteni fejedelem kedveli, és pártfogásába veszi.

KATALIN: Igen.

AUGLEN: És aki veszélye tanokat hirdet, amelyek felforgatják egész Európát. Ön azt javasolta a lánynak, jusson hozzá itt olyan írásokhoz, melyekhez Ön Magyarországon nehezen...

BENEDEK: Miről van szó, asszonyom?!

AUGLEN: Ezért jött Wittenbergbe, és nem csak a lányáért.

KATALIN: Nem. A lányoméért jöttem, de kihasználtam az alkalmat. Valóban.

BENEDEK: Ki él itt ebben a városban?

AUGLEN: És én még is beengedtem önt ide.

KATALIN: Ha nem enged be, akkor ez a forróvérű ifjú kihozza erővel a lányomat, és felgújtja a kolostort, ahogy ezt már az elmúlt percekben többször megígérte. Most ne szólalj meg, Benedek.

BENEDEK: Nem is akartam.

KATALIN: Igen. A lányoméért jöttem, és HOZZÁ is ellátogatok. De ez csak rám tartozik. Tehát engem nem érdekel Isten üzenete. Én megtiltom, hogy a pápai udvarba rendeljék.

AUGLEN: A pápai udvarban szolgálni a legnagyobb megtiszteltetés, mondtam már.

KATALIN: De nem örömlányként.

AUGLEN: Elnézést, nem értettem pontosan.

KATALIN: Az én lányom nem kerül a pápájuk ágyasai közé.

AUGLEN: Ez egy felszentelt kolostor, Ön itt így nem beszélhet velem! És senkivel!

KATALIN: Úgy tudom, a lányom nem akart menni. Úgy tudom, két pap próbálta jobb belátásra bírni.

AUGLEN: A fiatal apácák tapasztalatlanok, nem mindig tudják, mi az üdvös nekik.

KATALIN: Úgy tudom, félholtra verték, és a holnap-i transzporttal akarják szállítani Rómába. Nem engedem.

AUGLEN: Ezt is a személyzettől tudja?

KATALIN: Igen. Ez már három aranyamba került.

AUGLEN: Ön nem rendelkezhet itt, a lánya Isten szolgálja lett, csak az övé. Nincs anyja, nincsenek fivérei, nincs családja. Az ő családja az isten.

KATALIN: Nem kívánom a lányomat ilyen mocskos hírű családban tudni.

AUGLEN: Tisztában van Ön azzal, mit mondott?!!!!

KATALIN: Igen. Még eszemnél vagyok. Azonnal kérem kiadni a lányt.

AUGLEN: Felszenteltük Istennek. Nem viheti el.

KATALIN: Vegye úgy...hogy Luther -hívó vagyok. És a lányomat is ebben a szellemben kívánom nevelni. Önnek is jobb, ha itt nincsenek itt ilyen gondolatokkal élő apácák.

BENEDEK: Luther-követő?! Mi a fene az?!

AUGLEN: Nem ismerek ilyen vallást.

KATALIN: És a lányom követni kívánja anyját ezen az úton.

AUGLEN: Azt majd tőle kell megkérdezni.

(csönd, Auglen kisorsól)

AUGLEN: Ursula nővér...küldjék be hozzám Ursula nővért. Komoly vádak ezek, asszonyom, amelyeket Ön megfogalmazott. És mélyen sértik azt a hitet, melyet gyakorlok, és amelyet Isten maga oltott belém.

KATALIN: Egyelőre még csak a személyzettől tudom, amit tudok. Tisztázni akarom a helyzetet.

(Bejön Ursula nővér)

URSULA: Esperes úr, kérem, a fiatalembert küldje ki, nem mutatkozhatom fiatal férfiak társaságában.

AUGLEN: A fiatalembernek szándékában áll felgújtani a kolostort, tehát jobb, ha szem előtt van. Marad.

URSULA: Ebben az esetben oldozzon fel az ilyenkor...

AUGLEN: Ez most nem érdekel. Úgy értesültem, holnap a pápai udvarba kívánnak apácákat kísérni.

KATALIN: Hogyan, ön nem tudta?

AUGLEN: Kérem asszonyom a türelmét.

URSULA: Nem viszünk senkit sehova.

AUGLEN: Úgy vélem, Benfini érsek tanácsára történik mindez. És úgy tudom, a könyvelést ellenőrizték.

URSULA: Benfini érsek a pápa közvetlen körébe tartozik, és Szent Benedek fülsontjait kísérte, amit az új kápolnában kívánunk elhelyezni, és megáldja... És közben ellenőrzi a könyvelést, igen.

AUGLEN: A visszaútján akar vinni magával apácákat a Fekete Kolostorból?

URSULA: Ez nem tartozik Önre, esperes úr. Nem tudok róla, de ha Benfini érsek úr úgy gondolja...

AUGLEN: Benfini érsek úr a pápai udvarba ágyasokat szállít, ezt mindenki tudja!!!

URSULA: De esperes úr! Idegenek előtt...

AUGLEN: Én vagyok a Fekete Kolostor igazgatója! És amíg én vagyok az igazgató, tudnom kell mindenről, ami itt történik!

URSULA: Ön az igazgató, de a kolostor Isten szolgálatában áll, a pápai udvar rendelkezik vele. Az Ön dolga az élelmezés megszervezése, és a misék megtartása.

AUGLEN: Maga ne oktasson ki arról, mi a dolgom! Vagyok olyan viszonyban Istennel, mint maga!

URSULA: Ezek érdekes gondolatok, érsek úr, Benfini örülni fog, ha elmondom neki.

AUGLEN: Az apácáinkat a törökkel való háborúban elesett katonák családjai helyezték itt el! Azért, hogy Istennel élve enyhüljék a bánat, és szolgálják őt, amíg csak élnek.

URSULA: Istent és földi helytartóját, igen. Ön kétségbe vonja a pápa szerepét az Isteni gondviselésben? Igazán? Ezek érdekes gondolatok, pont itt, Wittenbergben...

AUGLEN: Nem vonom kétségbe. A kérdés marad: szálítanak apácákat holnap Rómába, igen, vagy nem?!

BENEDEK: A mocskos anyádat...!!!

(Nekiugrik Ursulának, Auglen és Katalin lefogják, Katalin ad neki egy hatalmas pofont, Benedek visszaesik a székre.)

BENEDEK: Jó. Befogom.

AUGLEN: Megtiltottam!!! Határozottan megtiltottam, hogy bármelyik nővért...várjunk...Benfini milyen alapon választotta ki a megfelelő nővéreket?

URSULA: Nem tudom. Nem voltam ott.

AUGLEN: Tudni akarom.

URSULA: Amíg a vendégei ki nem mennek, nem vagyok hajlandó...

AUGLEN: Beszéljen.

URSULA: Jó. Levetkeztették őket, és a pápai udvar rajzolójával rajzokat készítettek, azokat elvitték már előre, még az ősszel, és most eljöttek a megfélemlőkért.

BENEDEK (most ülve marad) A mocskos, kurva anyákat...

AUGLEN: Vagyis az a két nuncius, aki egy hónappal ezelőtt...

URSULA: Ők voltak a válogatók. És ne feledje, esperes úr, a pápai udvar bőkezűen támogatta a templom felújítását, az ön rezidenciájának felújítását, és berendezését, amit ön elfogadott. És már nem kell hideg, fűtetlen szobában imádkozni.

AUGLEN: Ott jobban éreztem magam. Hidegben hamarabb eljutok az Istenhez.

URSULA: És az a végtelen tisztelet ért bennünket, hogy a pápai udvar elküldte nekünk Benfini atyával a szent fülsont maradványait, melyek minden bizonnal nagy segítségére lesznek a vallási életre nevelésnek, és a fülsontok közelségében Isten közelségét érezhetjük. Valamint a pápai udvar nagyban támogatja a wittenbergi egyetemet, melyet az ön javaslatára bővítettek ki, bár Wittenberg városa lélekszámban nem indokol egy ilyen méretű egyetemet.

AUGLEN: Küldje be Zsófia nővért.

URSULA: Negyvenkét Zsófia nővér van a kolostorban.

AUGLEN: Asszonyom...ha megtenné...

KATALIN: Ábránfy Zsófia...

URSULA: Elő kell keresnem, hogy pontosan melyikük az, itt elvesztették világi nevüket, és attól tartok, ha a holnap utazók között van, akkor az altemplomban végzi ájtatosságát, hogy...

AUGLEN: Ursula nővér pontosan tudja, kiről van szó. És azonnal ide küldi.

(Csönd, Ursula elmosolyodik)

URSULA: Végül is... kiválasztottak tartaléknővéreket is, arra az esetre...

AUGLEN: AZONNAL KÜLDJE IDE A NŐVÉRT!!!

(Ursula kimegy, Auglen az ablakhoz megy, háttal megáll, remeg.)

KATALIN: Ön nem tudta...

AUGLEN: Ne társalogjunk, ha megkérhetem rá. Nem tartozom önnek semmiféle elszámolással és magyarázattal.

KATALIN: Értem. Benedek, most nem szólász?

BENEDEK: Nincs mit mondanom.

KATALIN: Ez először fordul elő veled. Már megérte ekkora utat megtenni, hogy ilyet is lássunk.

BENEDEK: Ne beszéljen így velem, mert felgújtom ezt az...

(Nyílik az ajtó, Ursula nővér bevezeti Zsófiát, majd kimegy, Zsófia azonnal anyjához indul, de látszik, gyenge, remeg, arcán mély sebek)

KATALIN: Hátra!!! Állj meg ott! Méltósággal viseltesse. Az érzelmeinket nem mutatjuk ki, mi asszonyok ebben tartjuk az erőnket.

ZSÓFIA (remeg, láthatóan nagyon rossz állapotban van, nem szól, nem tud szólni) ...

KATALIN: Szedd össze magad. Állj meg ott.

BENEDEK: Zsófia...

ZSÓFIA (alig érteni, amit mond, szinte egyáltalán nem)

KATALIN: Kibírod. Mi mindent kibírunk. Kibírtuk apád halálát is.

BENEDEK: El... jöttünk... a nagyasszonnyal... váltott lovakkal... még vacsora sem... de majd ma este... istenem, hogy nézel ki...

KATALIN: Súlyos dolgokat tudtunk meg, Zsófia. Nem tudjuk, valóság-e.

ZSÓFIA: ...

KATALIN: Semmi sem támasztja alá, hogy áthelyezésed a római udvarba nem szolgálja-e érdekidet. A pápai udvar a világ szellemi és vallási központja, ilyen értelemben aki ott szolgál, közelebb kerül Istenhez, és alkalma nyílik elméjét fejleszteni, a pápa őszentsége közelében lehetősége van az előbbre jutásra.

ZSÓFIA: ...

KATALIN: De nem így van.

ZSÓFIA: ...

KATALIN: Nézz rám. Gyere közelebb.

(Zsófia megteszi)

ZSÓFIA: Szemembe nézz.

(csönd, Katalin összeesik, Benedek ugrik, de Zsófia int neki, majd ő. Felemeli a lányát.)

KATALIN: Nézz rám! Mocskos gyilkosok. Fordulj meg.

(Zsófia megfordul, Katalin egy mozdulattal letépi a ruhát, láthatóvá válik Zsófia meztelen háta, csupa vér.)

KATALIN: Nem akartál elmenni.

ZSÓFIA: ...

KATALIN: Ha nem jövök, elvittek volna.

ZSÓFIA *(keményen néz anyjára)* ...

(Benedek feláll, közelebb megy, most nem tud megszólalni)

KATALIN: Van nálad tiszta zsebkendő?

BENEDEK: Igen.

KATALIN: Töröld le a vért.

(Benedek megteszi, de remeg közben)

KATALIN: A kocsin, a poggyásomban van sebre alkalmas krém.

KATALIN: *(Zsófiának)* Nem sírsz.

ZSÓFIA: ...

KATALIN: Jól van. Erős vagy. Erősnek kell maradnod. Én is az voltam, ha nem így teszek, apád halálába beleőrülök, így is majdnem megtörtént. Hogy hívnak otthon engem, Benedek?

BENEDEK: A szellemúrnő... mert azóta ki sem jön a várból...

KATALIN: És ha nem maradok erős, most nem vagyok itt, hogy megakadályozzam, hogy pápai ribanc legyél. Benedek!

BENEDEK: Igen?

KATALIN: Csókold meg Zsófia sebé.

BENEDEK: Most...?

AUGLEN: Tiltakozom.

KATALIN: Most.

(Benedek megcsókolja, majd sírva fakad, zoógog)

KATALIN: Férfiak. Látod, milyenek? Ezért kell nekünk erősnek maradnunk.

(leveszi a kabátját, Zsófiáéra teszi.)

KATALIN: Vedd ezt fel. Indulunk. Ne támolyogj! Saját lábadon hagyd el ezt a poklot, érted?

(az ablaknál álló Auglen megfordul)

AUGLEN: Nekem, mint a Fekete Kolostor vezetőjének módomban áll kivételes esetben, családi tragédia bekövetkezése esetén, vagy egyéb indokolt alkalmakkor a nálunk szolgálatot teljesítő nővért szabad eltávozásra engedni meghatározott időre. Ezt az engedélyt most megadom.

KATALIN: Köszönjük.

(Csönd, nézik, ahogy Auglen kitölti az iratot)

AUGLEN: Tessék.

KATALIN: Benedek, kísérd a kocsihoz Zsófiát. Nem kívánunk semmit magunkhoz venni a régi holmijai közül, út közben vásárolunk ruhát. Innen semmit. El akarsz búcsúzni valamelyik nővértársadtól?

ZSÓFIA: ...

KATALIN: Akkor induljatok.

(Zsófia és Benedek kimennek)

KATALIN: Én ön valóban itt akar maradni, csókolgatni Szent Benedek elszáradt fülcsontjait, amelyek nyilvánvalóan egy kecske vagy birka maradványait, és asszisztálni a pápai udvar cselekedeteihez?

AUGLEN: Ez az én dolgom.

KATALIN: Tudok önnek alkalmasabb helyet. Négy utcával odébb lakik valaki, aki...

AUGLEN: Tudom, ki lakik ott. És ön ne vájkáljon az én lelkiismeretemben, és hitbéli dolgaiban. Kizárólag rám tartozik.

KATALIN: Luthernek nagy szüksége lenne becsületes, a szentírásban járatos papokra.

AUGLEN: Kérem, távozzon. Már el is késtem a szertartásról.

KATALIN: Értem. És köszönöm.

(Kimegy, Auglen hosszan néz utána, belép Ursula.)

URSULA: Nagy hibát követett el, esperes úr.

AUGLEN: Hallgatózott?

URSULA: Fogadott egy nőt, aki a vallásgyalázó követője... aki a pápai udvar szentségének megkérdőjelezője.

AUGLEN: Egy anyát fogadtam, akinek a lányát kis híján pokolra küldte maga, és az a pár elvemetült...

URSULA: Milyen szavakat használ itt, esperes úr?

AUGLEN: Akiket kiválasztottak... a könyvelési ellenőrök, azok itt maradnak a kolostorban.

URSULA: Nem. Sajnos, nem maradhatnak.

AUGLEN: Ebben az esetben...

URSULA: Mi tesz ebben az esetben? Panaszt a pápánál? Azt lesz a legjobb.

(Kimegy.)

Második jelenet

(Luther házában, Caterina, Katalin, Zsófia és Benedek.)

CATERINA: Luther nem fogad senkit.

KATALIN: Ő a lányom, Zsófia, most vettem ki a Fekete kolostorból, ahol olyasmik történtek vele...

BENEDEK: ...amiért fel kellene gyűjtani az egészet.

CATERINA: Tudok róla, mik történnek ott. A város előjárósága a jövőben rám kívánja bízni a Fekete Kolostor kezelését. A fejedelmünk ugyan a római egyház híve, de befogadja azokat is, akik máshogy gondolkodnak Istenről.

KATALIN: Ezek szerint Luther elszigeteltsége enyhül.

CATERINA: Nem fogad senkit.

KATALIN: Messziről jöttünk, szeretném, ha találkoznánk vele, ha abban a hitbéli szellemben, amelyben él és dolgozik, megkeresztelné lányomat és jövődöbeljét.

CATERINA: Nem foglalkozunk kereszteléssel, asszonyom.

KATALIN: Templomot kívánok építeni a lutheri eszmék dicsőségére, le kívánom fordíttatni magyar nyelvre a szentírást. Megteszek mindent.

CATERINA: Miért?

KATALIN: Mert az egyház megérett a változásra. És mert nincs szükség korrupt közvetítőkre Isten és a hívek között. Mert nem nézhetjük már a római egyház kapzsiságát és erkölcsstelenségét. Mert Istenhez és az üdvösséghez nem a fizetett cédu-lákon keresztül jutunk közelebb. Mert a bálványimádás az ördögtől való.

CATERINA: Mit mondott, honnan érkeztek?

KATALIN: Magyarországról.

CATERINA: Melyik Magyarországról?

KATALIN: Amelyik most török.

CATERINA: Tehát nem az, amelyik a császáré.

KATALIN: Nem. És nem is Erdélyből, mely még részben önálló. Olyan országból jöttünk, amely jelen pillanatban nincs, és olyan egyházat kívánunk építeni, mely jelen pillanatban szintén nincs. De együtt mindkettő létrehozható, bizonyos vagyok benne. A magyart a nyelve tartja életben, ha az Istenhez saját nyelvén fog fordulni, az Isten is magyarul mosolyog majd vissza rá. Ebben hiszek. Ezért vagyok itt.

CATERINA: Ezek szerint... Ön az, aki számos levélben az új tanokra vonatkozó írásokat kért tőlünk.

KATALIN: Igen. De Önök nem válaszolnak.

CATERINA: Nem válaszolunk levelekre. És amúgy sem jutnak ki a városból. Iratok pedig végképp nem. Ilyesmire csak személyesen van lehetőség, és akkor, ha tudjuk, kinek a kezébe kerülnek ezek. Ahogy emlékszem, az ön gondolatai, értekezései, amelyeket férjem tanaival kapcsolatban elküldött nekünk, rendkívüli műveltségről árulkodtak, férjem nagy élvezettel olvasta őket.

KATALIN: Most, hogy kiderült, ki vagyok, igazán megérthetné, hogy találkozni kívánok vele. Ki tudja, mikor járok erre legközelebb.

CATERINA: Sajnálom. Luther nem fogad vendéget.

KATALIN: Módom volt megtudni Önről sok mindent, amióta itt vagyok. Tudom, hogy ön is apácaként élt, és apácaként volt kénytelen megtapasztalni a római egyház teljes elzűllését. Nézze meg ezt a gyermeket. Zsófia. A lányom. Ma akarták elvinni a pápai udvarba ágyasnak. Auglen esperes úr tudja bizonyítani...

CATERINA: Az esperes már nem tud bizonyítani semmit, asszonyom.

BENEDEK: Nem? Tegnap voltunk nála...

CATERINA: Az esperes az éjjel eltűnt a szálláshelyéről. Reggelre senki sem találta meg.

(csönd)

KATALIN: Talán csak...

(csönd)

CATERINA: Senki sem fogja megtalálni. Vagy ha igen, abban nem lesz köszönet. Értem az elszántságát, indokait, asszonyom, és látom, nyitott szívvel és lélekkel szeretné elkezdeni a munkáját nem létező szülőföldjén, és nekünk minden új erő fontos, hogy növelje a mienket. Ezért elmondom önnek, hogy Luther nem fogad, mert az éjjel meghalt Magdaléna, a lányunk. Az Ön lánya hány éves?

KATALIN: Húsz évet élt meg eddig, asszonyom.

CATERINA: Nem szólsz, gyermekem?

KATALIN: Nem. Hallgat. Jött velünk ide is. Mozog a lába, bár nehezen. Jön, de nem tudom, él-e. Velünk van, de lehet, hogy már halott. Ezt tették vele.

CATERINA: Ő is. Magdaléna is. A lányunk. Húsz év sok. Húsz év földöntúli szeretetben, egymás szeretetében sok. Ezt elvesztettük. Az Isten jónak látta magához venni őt. Az ő országában imádhathatjuk majd tovább. A férjem és én egy kicsit a saját életünket is elvesztettük benne.

KATALIN: Tudom, mit érez, asszonyom, az én férjem is fiatalon hagyott itt minket...

CATERINA: Megbocsásson. Nem tudja, mit érzek. BENEDEK: Ebben a tragédiában valóban nem zavaroghatunk. Javasolom, induljunk.

KATALIN: Igen, ez lesz a legjobb. Talán...majd egyszer máskor. Bár kétlem, hogy ekkora útra még vállalkozni fogok-e valaha. De majd lesznek követőim, akik megteszik.

CATERINA: Arra nem érünk rá. A férjem meg fog halni. Hamarosan. Beteg amúgy is, és legkedvesebb lánya halála mélyen lesújtotta. Mi asszonyok megérezzük az élön a halált, jobban, mint a férfiak, igaz?

KATALIN: Igen, azt hiszem, ez így van.

(Katalin feláll, Benedek és Zsófia is, indulni készülnek. Caterina szeretettel nézi Zsófiát)

CATERINA: Várjanak egy pár percet. Beszélék vele.

(kimegy a szomszéd szobába.)

BENEDEK: És nekem miért nem szóltatok? És egyáltalán, hogy lehet átkeresztelkedni? Hiszen, amit ő képvisel, még nem is létezik.

KATALIN: Az evangéliumok léteznek, elég régóta. Arra keresztelkedünk. És ha mellettem akarsz maradni, te is.

BENEDEK: Soha nem hittem volna, hogy köze van ehhez, nagyasszonyom. Az Ábránfy várban még csak szóba sem került az ilyesmi.

KATALIN: Néhai férjemmel terveztük ezt az utat ide, Wittenbergbe.

(Visszajön CATERINA)

CATERINA: A férjem...nem zárkózott el a találkozástól.

KATALIN: Hála legyen az Úrnak. Benedek, kísért Zsófiát, várakoztatok a kocsiában.

CATERINA: Nem a nagyasszony...a férjem a lányával szeretne beszélni. Bocsásson meg, kedvesem, nem emlékszem a nevére.

ZSÓFIA: ...

KATALIN: Zsófiával...?

CATERINA: Igen. Ez a kérése. Addig egy szerény ebédre vendégem a nagyasszony és a fiatalúr.

BENEDEK: Ez nincs ellenemre.

CATERINA: Jöjjön, kedvesem...

(Zsófia clindul, de remeg a lába, alig tud lépni.)

CATERINA: Támaszkodjék rám, így, szépen. Jöjjön.

Harmadik jelenet

Luther szobájában. Luther ágya vetetlen, de egy nagy karosszékhöz ül az idős ember, láthatóan megpróbálta összeszedni magát. Zsófia küssé ijedten áll meg a szoba közepén.

LUTHER: Elcsodálkozik az ember, milyen átláthatatlanul sötét a mi korunk. A papok a világi javak felé szélesre tátott torkok manapság semmit sem tartanak oly felháborítóknak, mint ha az egyház kiváltságait, az ő jogait, hatáskörüket és vagyonukat kikezdi valaki. Az ilyen "gonosztevőkre" azonnal rázúdítják a mindenféle átkok áradatát, eretnekeknek nyilvánítják és csodálatos vakmerőséggel Isten, az egyház, Péter és Pál apostolok ellenségeinek kiáltják ki őket.

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Ahol hit van, nem maradhat rejtve, meg-

mutatkozik, napfényre tör a jócselekedetekben. Az ilyen ember vallást tesz mások előtt az evangéliumról s egész életét ennek szolgálatában tölti. Amit csak átél, avagy cselekszik, felebarátja javára fordítja, használ neki és így követi Krisztus példáját. Te ismered, lányom, a valódi evangéliumot?

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Te magyar vagy, gyermekem, úgy értesültem.

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Édesanyád nagyszerű asszony, élvezettel olvastam a leveleit. Ahogy tovább gondolta a tanaimat...büszke lehetsz rá. Hallottam, mi történt veled. És anyád kért, kereszteljelek meg az új tanok szerint. De ezt még nem tehetem. Megosztok veled olyasmiket, amiket fontosnak gondolok, ennyit tehetek. Akarod?

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Én csak a hibákat ostromoztam, hiszed?

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Isten ingyenvaló kegyelmének helyébe lépett az emberi kapzsiság, a Krisztus érdemébe vetett hit helyébe pedig a pénz.

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Egyedül Jézus Krisztus az egyház ura. Nincsen az egyházban külön isteni hatalom és külön emberi hatalom. Krisztusnak bűnbánatra hívó szava vonatkozik egész életünkre. Krisztus szeretetet kíván tőlünk legfőképpen. Krisztus pedig csak ott van, ahol szenvedés van. Tehát az üdvösség csak azé, aki Urát, a Krisztust, a keresztviselésben követi.

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Megtapasztalhattam én is. Felmentettek engem a szerzetesi engedelmisség alól és átadtak Istennek, ahogy ők mondták, mert azt hitték az ő Istenük majd megbüntet engem. Leó pápa kiközösített egyházából s így másodszor mentettek fel a szerzetesség alól. Károly császár kiközösített ki a birodalomból és így harmadszor is felmentettek. Akkoriban mindenki elhallgatott és én több mint három évig elhagyatva éltem. Senki sem nyújtotta felém kezét, mindnyájan engedték, hogy egyedül vergődjem a pápa híveivel szemben. Mivel nem akartam tételeimet visszavonni, minden emberi védelem elhagyott: a császár, a pápa, a bíboros pápai követ, Frigyes szász választófejedelem, a szerzetesrend, sőt még legmeghittebb barátom, Staupitz is. Visszatértem ide, Wittenbergbe. Megírtam könyveimet. Előkészülés a halálra. A kereszttség. A bűnbánat. Az úrvacsora. Az egyházi átok. A jócselekedetek. Minden írásomat Isten vezette.

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Nem kinyilatkoztatni akartam, hanem az evangélium szövegeinek megismerése után tanítani és meggyőzni.

ZSÓFIA: ...

LUTHER: 1525-ben, tehát közel nyolc évvel a reformáció megindítása után házasodtam meg. Házaságommal annyira lenézetté és megvetendővé tettem magam, hogy azt reméltem, az angyalok nevetni, az összes ördögök pedig sírni fognak. E cselekedetemmel meg akartam erősíteni, amit tanítottam... A házasság nem csupán természetes dolog, hanem Isten legédesebb és legkedvesebb adománya. Ez minden papnőtenség felett áll s a legtisztább élet, – ha jól sikerül. Mindazonáltal, ha a házasságban megvan ez a három dolog: a hűség, a gyermekáldás, ha az ember a házasságot szent dolognak és Istentől rendelt életformának tartja, akkor a legboldogabb élet. De nőülésemnek volt más oka is, az, hogy az ördöggel dacolhassak a pápaságban lévő feslettség megszügyenítésére. Katámat szeretem és tudom, hogy én őt jobban szeretem, mint magamat. Katámat nem adnám oda sem Franciaországért, sem Velencéért. Mikor Katámat feleségül akartam venni, teljes komolysággal könyörögtem Istenhez. Később ez volt imádságom: "Édes mennyei Atyám, mivel Te nekem neved szolgálatának a tisztségét adtad és azt akarod, hogy engem atyának nevezzenek és tiszteljenek, adj nekem kegyelmet, áldj meg engem, hogy az én kedves feleségemet, gyermekeimet, házam népét istenesen és keresztényiesen kormányozzam, tápláljam. Adj nekem bölcsességet és erőt, hogy őket jól irányítsam és neveljem. Adj nekik is jó szívet és akaratot, hogy tanításodat kövessék és engedelmesek legyenek. Ámen".

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Miért mondom mindezeket ezt el neked? Mert te szép vagy, korban egyező tegnap Istenben megtért lányunkkal, ahogy Katám mondta. És valóban...hasonlítasz rá...arcban is, tekintetben is. Tudod, sokat voltam távol tőle. És mindig arra készültem, hogy elmondom neki is, miért vívom a küzdelmeimet. Mert ő azt látta, apját rágalmazták, válogatatlan szavakkal gyalázzák, könyveit nyilvánosan elégetik. A pápa és fejedelmek kiátkozták, paráznának bélyegezik, mert megnősül és mert gyermekeket fogad el Istentől. Mit látott ő az apjából, belőlem? Ezt. A külvilágot. Készültem rá, hogy egyszer beavatom, hogy egyszer, ha majd elméje már a befogadásra kész, akkor elmondok neki mindent, kirándulásra hívom önmagam, minden gyötrődésemet, kétségemet, minden hitemet megosztom vele. ...hisz lehet-e közünk jobban máshoz, mint ahhoz, akit két ember megbízalmasabb együttléte alatt isteni ajándékkul kap, új életet, hogy Isten azt rendelte, legyen örömtök a gyermek fogadásában, legyen sikító, kiáltó földi örömtök, és ezzel a sikollyal, mámoros kiáltással hívjatok egy embert magatokhoz...nem, nem

lehet ennél szebb és több. El akartam mondani neki, készültem rá, amikor Isten magához hívta. Ahogy az éjjel hideg, de tiszta és szép teste fölött virrasztottam, úgy éreztem, ez büntetés hitetlenségem miatt, ő nem Istenben, a lányomban nem hittem, nem bíztam eléggé. Iszonyatos virrasztás volt ez nekem, gyermekem. És ha van kapcsolat egykorú lányok között, ha az élő a holttal valamilyen kapcsolatra tud lépni, kérlek, mondd el neki mindezt. És kérem, nagyon kérem, bocsásson meg nekem. Ezért hívtalak be, ezért szerettem volna beszélni veled.

ZSÓFIA *(várakozóan megszólal, de alig érteni)*

Köszönöm.

LUTHER: És még valami...édesanyád tervei között van a szentírás magyarra fordítása. Ne lepődjete meg, ha ez a munka a magyar nyelvre a szokásosnál is könnyebbnek ígérkezik. Meg van annak az oka. Tanulmányoztam a magyar nyelvet, nagyon közel van Isten lelkéhez.

ZSÓFIA: ...

LUTHER: Az Úr szeretete legyen veletek. Elme-hetsz.

(Zsófia feláll, kimegy, mögötte belép Caterina)

CATERINA: Szép gyermek.

LUTHER: És sokat szenvedett.

CATERINA: Remegett, és beszélni sem tudott, mikor behoztam ide hozzád.

LUTHER: Igen, láttam. De megnyugodott. Meggyógyult.

CATERINA: Nem tudok mindent ellenőrizni... megint bejutottak a kolostorba a pápai udvar küldönci...a nőkért...

LUTHER: Majd ha a fejedelem téged nevez ki a kolostor vezetőjének, ahogy megígérte, akkor...

CATERINA: Akkor már ilyen nem lesz. Jól tettem... hogy beengedtem hozzád ezt a lányt? Úgy láttam, nincs más, ami meggyógyítaná...csak ha egy időre sikerül elfeledtetni vele a szegyenét.

LUTHER: Jól tetted.

CATERINA: Átadtam az anyjának az írásokat, amelyeket hazavihet magával, ahogy meghagytad.

(csönd)

LUTHER: Ilyen szép... ilyen szép volt... lett volna ő is.

Negyedik jelenet

(Fogadó szoba Wittenbergben, Katalin szobája. Katalin az ágyban, majd az ajtó lassan kinyílik, és szinte beszél-deleg rajta a csupa kősz és vér Auglen, Katalin ül fel az ágyban, mellette Zsófia, rémülten felsikítana, de Katalin

elkappa a száját)

KATALIN: Hallgass, ne síkíts.
 AUGLEN: Tudom, hogy minden erkölcsöt, illetve felrúgtam azzal, hogy ide...
 KATALIN: Ki az...Őn, Auglen esperes úr...
 AUGLEN: Jó estét, asszonyom.
 KATALIN: Ébren vagyok? Álmodom? Itt ül egy esperes a szobámban és köszön?
 AUGLEN: Kérem, csak halkán. Nem akarok bajt hozni önre. Nem mehettem máshová.
 KATALIN: Ön csupa sár. És vér.
 AUGLEN: Igen...nem tudtam felvenni a megfelelő reverendát még...
 KATALIN: Azt hallottam, ön eltűnt.
 AUGLEN: Mint látja, ez nem sikerült teljesen, hiszen itt vagyok ön előtt.
 KATALIN: Egy hölgy fogadói szobájában...
 AUGLEN: Kivételes helyzet, asszonyom.
 KATALIN: Mi történt?
 AUGLEN: Tegnap este hazatérve szállásomat felrúgva találtam, iratokat, könyveket kereshettek. Ágyamat is felvagdosták, berendezéseimet összetörték.
 KATALIN: Miután mi beszélünk?
 AUGLEN: Igen. Egy jóakaróm értesített, hogy Benfini érsek két bérnyilkost fogadott ellenem.
 KATALIN: Már csak egyházi könyörületből is.
 AUGLEN: Próbáltam elbújni előlük.
 KATALIN: Ide?!
 AUGLEN: Nem, ide nem azért jöttem.
 KATALIN: Hát?
 AUGLEN: Arra akartam kérni, hogy önökkel tartassak Magyarországra. Úgy vélem, olyan távolságban biztonságban lehetek.
 KATALIN: Velünk? Amikor az utakat ellenőrzik, átvizsgálják a kocsikat...
 AUGLEN: Igen, mikor beestem ide, már tudtam, hogy ez nem a legjobb ötlet. De sajnos alkalmatlan vagyok a mártíromságra.
 KATALIN: Ha az embert bérnyilkosok ölik meg, nem lesz mártír.
 AUGLEN: Én is így gondolom.
 KATALIN: Ön azzal vívta ki a haragjukat...hogyan elengedte Zsófiát?
 AUGLEN: Nem tudom. Mindenesetre beszélgetéseimet rendszeresen ellenőrzik.
 KATALIN: Ha ezért...akkor kötelességem önnek segíteni.
 AUGLEN: Tovább megyek. Majd valahová eljutok talán, ahol csak később találhatnak meg. Ég önrel, asszonyom...
 KATALIN: Ne köszöngessen folyton. Inkább gondolkodjunk.
 AUGLEN: Buta ötlet volt...
 KATALIN: Tud ön lovakat hajtani?

AUGLEN: Igen, az érseki lóistálló felügyelője voltam fiatalon.
 KATALIN: Kiváló. Ön a kocsisunk lesz. Kocsis ruhát ölt, és megpróbálunk így eljutni haza. Talán nem ismerik fel. És ha nem borotválkozik egy ideig... nem mosakszik, ugyan olyan büdös és ronda lesz, mint bármelyik kocsisunk.
 AUGLEN: És az önök kocsisa?
 KATALIN: Itt hagyjuk, és később postakocsival utánunk jön. Ezt elintézhetem.
 AUGLEN: Megköszönöm, asszonyom.
 KATALIN: De tudnia kell, hogy haza érkeztemkor elkezdem a lutheri eszmék terjesztését.
 AUGLEN: Ez az...ami elsősorban érdekelne. Hogy fogadják az emberek.

(csönd)

KATALIN: Értem. Rendben van. Ön, kérem foglaljon helyet bent a szekrényben. Fel kell öltöznöm, és értesítenem Benedeket, hogy haladéktalanul, még kora hajnalban indulunk. Kocsisruhát is kell szereznem önnek. Nincs időnk.
 AUGLEN: Remélem, nem fogja megbánni, asszonyom.
 KATALIN: Én is remélem. Nagyon remélem. Forduljon el. Micsoda forgalom van itt éjjel...
 Intézkedem, maga a szekrényben, Zsófia maradj a takarók alatt.

(Kiindul, Auglen elindul a szekrény felé, de Zsófia felugrik, takarókba csavarva magát az ellenkező sarokban rohan, onnan néz vissza remegve a papra)

AUGLEN: Szegény gyermekem...mit műveltek veled...

(Sóhajt, belép a szekrénybe)

Ötödik jelenet

(Fogadó út közben. Katalin ül egy asztalnál, Benedek siet be.)
 BENEDEK: Még egy óra, amíg a lovakat és a kocsit felkészítik.
 KATALIN: Mi tart ezen ilyen sokáig?
 BENEDEK: Asszonyom, egy ilyen nagy útra az éjszaka közepén szereztem mindent, azt hiszed, egyszerű volt? Ráadásul még kocsist is cserélünk.
 KATALIN: Minden perc életveszély, amit itt töltünk el.
 BENEDEK: Legalább van egy kis időnk. Mielőtt tovább mennénk. Megígérted.
 KATALIN: Otthon majd...
 BENEDEK: Késő. Tudnom kell, mi ez az egész.
(Katalin vesz egy nagy levegőt, leül mellé)

KATALIN: Luther Mártonnal találkozott Zsófia, ezt tudod.

BENEDEK: Igen.

KATALIN: Ő csak a hibákat ostromozta. Az embernek a büntetésektől való szabadulása még mindig attól függ, hogy találkozik-e egy búcsúárussal. Szerettek volna az emberek teljes bizonyosságban lenni afelől, hogy az ideig tartó büntetésekből semmit sem visznek át a túlvilági tisztító tűzbe. Erre szolgáltak 1294 óta az úgynevezett gyónócédulák vagy búcsúcédulák. Ezeket meghatározott árjegyzéki áron pénzért lehetett vásárolni. A cédulát a vásárló nevére állították ki s tulajdonosa bármikor bármelyik papnál meggyónhatott, de úgy, hogy a pap köteles volt neki egy ízben egészséges állapotában, egy ízben pedig halálos veszélyben teljes búcsút adni. A jövedelem még mindig nem volt elegendő, s a búcsúk iránti kereslet sem csökkent. 1476-ban a búcsút tehát kiterjesztették az elhaltak lelkére is. Ezzel soha nem látott pénzforrás tárult fel. Mindenki igyekezett kedves halottjainak lelkét kiváltani a túlvilági szenvedésekből. Neked mi a véleményed minderről?

BENEDEK: Nekem? Honnan tudjam, mi a véleményem?

KATALIN: Az egyház nem érdemszerző jócselekedetek takarékpénztára, ahová a hívó érdemeket halmoz az örök lelki nyugdíj számára. A földi és a földöntúli élet boldogságát, a lelkiismeret békességét nem érheti el az ember önző biztosítékokkal. Ha lenne is olyan béke, az hamis lenne.

BENEDEK: Hamis. Igaz.

KATALIN: Megtámadta az egyházi átkot. Az egyházi átkot akkor alkalmazzák, amikor valaki megsértette az egyház érdekeit, ha valaki megtagadta a tized beszolgáltatását; avagy valamely város tanácsa egyházi testületeknek bor és sörszállítmányai után vámot követelt s ezeknek a szesz italoknak egyházi épületekben történő árusítására is adót vetett ki, avagy egy gonoszra rajtakapott papot a világi bíróság elítélne merészelt. A kiátkozott ember nem vehetett részt az egyházi és polgári életben, nem adhatott el, nem vásárolhatott, az egyházi szolgálatokat vele szemben megtagadták, az emberek előtt megvetendőnek tüntették fel, sőt a vele érintkezőkre is kiterjesztették az átkot, holta után pedig túlvilági gonosz sorsának jelképezésére, mint valami állatot, a temető megszentelt területén kívül, harangszó és áldás nélkül földelték el.

BENEDEK: Mint apámat...öt is így földelték el...utána vettél magadhoz...

KATALIN: Megírta, hogy a római trónon maga az antikrisztus ül s az egyházban uralomra jutott az "ős ellenség". Le kell hát leplezni és meg kell szüntetni az antikrisztus titkos üzelmeit. Nem Róma erkölcsi romlottsága körül folyik a harc,

hanem Isten ígéjéért. Nem emberi részletterveket kell megvalósítani, hanem magát a keresztyénséget. S nem fegyverek reformálják a világot, hanem Isten ígéje. A szentségek kérdéséről is újra vizsgálni kezdte. Megállapította, hogy a szentségek a pápák kezén elvesztették eredeti lényegüket, emberi érdemszerző cselekedetté váltak, mélyekkel a papság rendelkezik. Éppen ezért az egyház nem tudja Isten kegyelmét szabadon közölni. Emberi rendelkezések fogságában sínylődi És aki ilyeneket ír, cselekszik az előtt csak két út van. Az egyik a kárhozatba, a másik a vértanúságba visz.

BENEDEK: Értem. És a mi utunk merre vezet?

KATALIN: Egyelőre haza. Aztán meglátjuk. Nem ígérhetek neked nyugalmas életet.

(kintől kopogás, kocsizörgés)

KATALIN: Megérkeztek. Ügyes vagy, benedek.
 BENEDEK: Hozom a holmikat. Indulhatunk.

(kimegy, Katalin egyedül marad, néz maga elé.)

Második felvonás

Első jelenet

(Viharsarki helyszín, tábori sátor közel a török sereghez. A sátorban elől két nagy székben egymással szemben a TÖRÖK KÖVET és a CSÁSZÁRI KÖVET. A háttérben áttetsző függöny mögött lányok táncolnak érzékeny zenére)

TÖRÖK KÖVET: Nagyra értékelem a császár ajándékát, bár táncoló lányokban nem szenvedünk hiányt.

CSÁSZÁRI KÖVET: Ezt gondoltam, de császárom nemrég új nőszállítmányt kapott, és úgy gondolta, összevethetik táncos tudásukat a tieitekkel.

TÖRÖK KÖVET: Nőszállítmányt kapott? Gondolom, a pápától.

CSÁSZÁRI KÖVET: Talán onnan, talán máshonnan. Császárom ezzel azt akarta üzenni, hogy talán több minden van, ami összeköt, mint ami elválaszt bennünket.

TÖRÖK KÖVET: A szultán is így gondolja. Egy női test csábja, illata, zamata és íze nem különbözik vallási alapon.

CSÁSZÁRI KÖVET: Valóban, és a férfigerjedem sem nemzetfüggő. És ha ilyen gondolatokkal közeledünk egymáshoz, talán belátásokra, eredményre jutunk.

TÖRÖK KÖVET: Tegnap volt alkalmam megköstölteni a pápai szállítmány egyik nőállatát, és mondhatom, szinte olyan, mint egy iszlám hastáncosnő, talán az izmok erősségében van némi különbség.

CSÁSZÁRI KÖVET: Valóban, ebben még némi eredményt kell felmutatnunk. Az európai nők meglehetősen elpuhultak, keveset mozognak.

TÖRÖK KÖVET: El kell terjeszteni köztük a hasztánc művészetét.

CSÁSZÁRI KÖVET: Ezt közvetíteni fogom megbízómnak.

TÖRÖK KÖVET: A szultán hajlandó küldeni ezer hasztánc-tanárt ehhez a programhoz.

CSÁSZÁRI KÖVET: Köszönettel fogadjuk.

TÖRÖK KÖVET: Úgy hallom, a császár némi anyagi nehézségekkel küzd.

CSÁSZÁRI KÖVET: Igen, a pápai udvarnak befizetendő összeg is egyre emelkedik, miután a pápai udvar kártyaadósságai nagyon megemelkednek. És sajnos parasztlázadások is nehezítik a helyzetet. Így leginkább nem a parasztok takarítanak be, hanem mi takarítjuk be a parasztokat. De ettől még nem lesz több gabona és takarmány.

TÖRÖK KÖVET: A szultán hajlandó segíteni.

CSÁSZÁRI KÖVET: Örömmel hallom.

TÖRÖK KÖVET: Természetesen csak titokban. Azt erre a célra adományozott pénz eredetének nem szabad kiderülnie.

CSÁSZÁRI KÖVET: Ez természetes. Pénzügyi szakértőink már keresik erre a megoldást.

TÖRÖK KÖVET: Említettem az egykor magyar területek birtoklásának háborítatlanságát.

CSÁSZÁRI KÖVET: Ebben biztosíthatlak császárom támogatásáról. Az eddig elfoglalt területeket a császár nem háborítja. A határszéleken kisebb csapatokkal vív látszat harcokat, melyek azt a benyomást kelthetik, hogy a szultán megáll az eddigi hódításainak határainál.

TÖRÖK KÖVET: Létrehoztunk olyan szpáhi csapatokat, amelyek gyenge fegyveresekből állnak, és a határszéleken keveske ellenállásokat tanúsítanak.

CSÁSZÁRI KÖVET: A császár is elsősorban belső ellenségeinek embereit hívta be a határszélre, akikért nem kár, ha ezekben a kisebb ütközetekben elpusztulnak.

TÖRÖK KÖVET: Akkor tehát ez rendben van.

CSÁSZÁRI KÖVET: A legteljesebb mértékben.

TÖRÖK KÖVET: És a magyarok?

CSÁSZÁRI KÖVET: Mi van velük?

TÖRÖK KÖVET: A császár legutóbb biztosított, hogy átenged kisázsiai területeket a szultánnak, ha gondoskodunk arról, hogy a magyarok eltűnjenek Európa térképéről.

CSÁSZÁRI KÖVET: Ez némi nehézségbe ütközik, mert a kisázsiai területek népei újabb önállóságot követelnek, egyre nehezebb féken tartani őket.

TÖRÖK KÖVET: Úgy véljük, sem a császárnak, sem a pápának nem érdeke a nemzetállamok megerősödése.

CSÁSZÁRI KÖVET: Semmiképpen sem. A pápasá-

got épp eléggé megrengette az angol egyház kiválása, az angolok elhagyták Európát, követ úr. Ez hasonló példára vezetheti rá a többi európai népet, olyanokat is, amelyek jelenleg a császár hatalma alatt állnak, és ahol nagy erőkkkel folyik a nemzetek beolvasztása a birodalomba. A pápaság az egységes keresztény Európában hisz, ami azt jelenti, hogy a nemzeti törekvések nem kívánatosak.

TÖRÖK KÖVET: Különösen az utóbbi történések ismeretében.

CSÁSZÁRI KÖVET: Gondolom, követséged a lutheri eszmékre gondol.

TÖRÖK KÖVET: Igen. Aggasztó az eszmék terjedése. Nem vallási szempontból, hiszen ez a mi szempontunkból közömbös. De ahogy észrevettük, ez az új irányzat elsősorban a nemzeti érzések felélesztésére számít.

CSÁSZÁRI KÖVET: Igen, ezért is fontos az ellenvaló kíméletlen fellépés. A pápát sem érdekli, hogy milyen elvek alapján épül fel, Luther hívei az evangéliumokra hivatkoznak, az ezzel való vitatkozás azonban közömbös a pénzváltók, a vámok, az adók világában, mondhatjuk, lényegtelen.

TÖRÖK KÖVET: És amellet, hogy a nemzeti érzésre építenek, mohamedán és iszlám ellenesek is. Ez a maguk Lutherje a végeken harcoló magyaroknak is új jelszót adott: „Erős várunk az Isten.” És ez kifejezetten az mi térhódításunkra vonatkozik. Illetve ez ellen.

CSÁSZÁRI KÖVET: Igen, alábecsültük Luther tevékenységét, nem gondoltuk, hogy tanai ilyen gyorsan terjednek.

TÖRÖK KÖVET: Önöknek van mit veszteni ezen. Hiszen a török jelenléte nagyon sok pénzt is jelent Európa vezető pénzügyi köreinek. A nemzeti államok létrejöttének lehetősége alapjaiban rombolja le ezeket a vagytonokat.

CSÁSZÁRI KÖVET: Pontosan, és a császár a pápával szövetkezve ezért is dolgozik Európa egyesítésén, a nemzetállamok kizárásával.

TÖRÖK KÖVET: Ez helyes. De ezek a magyarok mintha nehezebben lennének idomíthatók.

CSÁSZÁRI KÖVET: Idő kérdése. A szultán által lefoglalt területeken a részbeni magyarírtással, illetve a megmaradt magyarság jólétbe helyezésével a szultán zseniális stratégiát alakított ki. Az erdélyi fejedelemség pedig soha nem vallotta magát igazán magyarnak, csak nyelvük ugyanaz. És ne feledje, a magyarok, önállóság esetén csak pár évig képesek önmagukkal is jóban lenni. Legutóbb is, a szultánnak csak ki kellett várnia, míg a magyarság önmagát osztja meg, és ebben a megosztottságban képtelen ütőképes hadsereget kiállítani.

TÖRÖK KÖVET: Ez így igaz. Azt hiszem, be is hívhatjuk aktuális barátunkat.

(Török követ kettőt tapsol, bejön egy eunuch, Török követ mond neki valamit, Eunuch távozik. Háttal a nők abbahagyják a táncot.)

TÖRÖK KÖVET: Míg barátunk itt van, a nők pihenhettek.

CSÁSZÁRI KÖVET: Egytértek. Ez nem magyarnak való látvány. Még téves következtetéseket vonna le.

TÖRÖK KÖVET: Így igaz.

(nevetnek, belép Ábránfy Imre, díszes ruhában, karddal)

CSÁSZÁRI KÖVET: Hogyan? Ön karddal érkezik, hogy hogy nem vették el az embereink?

ÁBRÁNFY: Az emberek a nők terelgetésével voltak elfoglalva.

TÖRÖK KÖVET: Hallatlan. Ilyen helyzetben a bejárat ellenőrzés nagyon fontos. Kérem, haladéktalanul vegye le a kardját, és vigye ki.

(Ábránfy meghajol, leveszi a kardját, kiviszi.)

TÖRÖK KÖVET: Ezért pár ember a fejével fog fizetni.

CSÁSZÁRI KÖVET: Helyes.

(Ábránfy visszajön, le akar ülni.)

CSÁSZÁRI KÖVET: Ön ne üljön le. Maradjon állva, az ön társadalmi helyzete nem teszi lehetővé, hogy nagyhatalmak jelenlétében üljön. És ön egy legyőzött nép képviselője.

TÖRÖK KÖVET: Amúgy is mostanában késnek a jelentései.

CSÁSZÁRI KÖVET: A császár is nehezményezi a jelentések elmaradását. Több hét telt el anélkül, hogy az ön megszokott jelentéseit élvezhessük.

ÁBRÁNFY: Nem egyszerű egyszerre két helyre jelenteni. Már a fordítások miatt sem. **ÉS EGY-ÁLTALÁN NEM EGYSZERŰ ELÁRULNI A HAZÁMAT!** Még pénzért sem.

CSÁSZÁRI KÖVET: Hé, hé...ne kiabáljon itt...

ÁBRÁNFY: Elnézést, mostanában előfordul ilyesmi, hogy kiszállok magamból...

TÖRÖK KÖVET: Nincs ez összefüggésben azzal, hogy nagynénje, Ábránfy Katalin megérkezett Szászországból?

ÁBRÁNFY: Nincs.

CSÁSZÁRI KÖVET: Már pedig mintha a környék kisé felbolydult volna a nagyasszony visszatérte után.

ÁBRÁNFY: Ábránfy Katalin beköltözött a békéscsabai várba, és ahogy elutazása előtt, most sem fogad senkit, és ő maga sem jön ki onnan. Továbbra is ő a szellemúrnő.

TÖRÖK KÖVET: Ő nem jön ki, de egyre több környékbelit látnak bemenni.

ÁBRÁNFY: Mert elkezdődött a mezőgazdasági munkák fő ideje.

CSÁSZÁRI KÖVET: A nagyasszony építkezik.

ÁBRÁNFY: Engem sem enged be, nincs tudomásom építkezésről.

TÖRÖK KÖVET: Ábránfy Imre urat érzékenyen érinti a téma, hiszen jog szerint övé az Ábránfy birtok és a kastély.

ÁBRÁNFY: Valóban, jog szerint az enyém. És ezt a jogomat soha nem is fogom feladni!

CSÁSZÁRI KÖVET: És nem fogadta el sem a császár, sem a török támogatást. Pedig már régen az öné lehetne.

ÁBRÁNFY: Saját erőmből fogom visszaszerezni.

TÖRÖK KÖVET: Ezen erő felállításához jól jött eddig az a pénz, amit a jelentéseiért kapott.

ÁBRÁNFY: Így igaz.

CSÁSZÁRI KÖVET: Ön úgy gondolja, hogy a jelentések után, melyeket szívből köszönünk uralkodóink nevében, ön bármikor befejezheti tevékenységét. Nem, barátom. Az árulóknak sehol sem kegyelmeznek akkor, ha az árulást befejezettnek kívánják tekinteni.

ÁBRÁNFY: Nem vagyok áruló! Magam, családom és népem biztonságát kívánom erősíteni azzal...

TÖRÖK KÖVET: Ne emelje fel a hangját. Ez nem tetszik nekünk. Az árulási tevékenység jól jövedelmez, de befejezése, náluk, a török szokások szerint az áruló kivégzését is jelenti egyben.

CSÁSZÁRI KÖVET: Császárom is hasonló elveket követ.

ÁBRÁNFY: Értem...folytatni fogom...a jelentéseket.

CSÁSZÁRI KÖVET: És egy nagyobb anyagot várunk Ábránfy Katalin tevékenységéről.

ÁBRÁNFY: Ő a rokonom. A saját falkáját még az oktalán állat is védi!

TÖRÖK KÖVET: Elmehet. Nincs több időnk magára. Egész Európát érintő ügyekről tárgyalunk. Ennyi idő volt Önre.

(Ábránfy meghajol, dühösen távozik.)

CSÁSZÁRI KÖVET: Térjünk át a pénzváltók nyeregeire, és az abból befolyó adó felosztására.

TÖRÖK KÖVET: Térjünk. De ahhoz már visszatérhetnek a lányok. Sőt, kíváncsi, hogy pénzügyeknél jobb hangulatban legyünk. Intézkedem.

Második jelenet

(Katalin és Zsófia egy nagy gerendát cipelnek, munkához való ruhában vannak, leteszik, nagyot fújnak)

KATALIN: Üljünk le egy kicsit, lányom. Nem az én derekamnak való ez a gerendacipelés.

ZSÓFIA: Mert anyám nem engedi, hogy az ácsok maguk vigyék fel a tetőnek valót.

KATALIN: Az ács ne mászkáljon le, mert csak húzza az időt. Mindig, mikor lejönnek, isznak, esznek, vakaródnak, vagy cselédeknek vakargatják... nézegetik. Jobb, ha fent vannak, és mi feladjuk nekik, ami kell.

ZSÓFIA: De anyám belerokkan...

KATALIN: Rokkan a fene. Jól néznénk ki, ha ennyitől...

(Érkezik Auglen esperes)

AUGLEN: Sajnálom, asszonyom, ma nem tudok segíteni az ácsoknak...

KATALIN: Igen, hallottam, misét tart a lerombolt templomokban.

AUGLEN: Ez a dolgom.

KATALIN: Maradtak még hívek?

AUGLEN: Kevesen. Az éjjel befejeztem az Ön jegyzeteinek olvasását. És a levelezését Lutherrel.

ZSÓFIA: Hogyan? Anyám még nekem sem adta oda ezeket...

AUGLEN: Úgy vélem...egy nagyszerű gondolkodó írásai ezek...és el kell mondjam, meggondolkoztattak.

KATALIN: Nocsak.

AUGLEN: A tartalom mellett az írások stílusa is...

KATALIN: Meglepődött. Nem várta ezt egy nőtől.

AUGLEN: Nem vártam. És hogy megkaptam mégis ezt a kivételes élményt...ez némiképp átalakította a nőkről a nézeteimet.

KATALIN: Ezért már megérte eljönni ide. És köszönöm, hogy velünk cipelte a gerendákat, segített az építkezésben.

AUGLEN: Befogadtak, étket adnak, meg kívánom szolgálni.

KATALIN: És a jegyzetek? A levelek? Mennyire hatottak ezek a papra, esperes úr?

AUGLEN: Én Istent úgy látom, ahogy eddig. Én Isten arcát bele képzelem a templom festett képeibe, az oltár díszébe, Michelangelo, Raffaello műveibe. Nekem a szentség ábrázolása nem ördögi festett kép, hanem az Isten utáni vágy kivetülése. A templomokban az arany és a réz, ezüst csillogása Isten csillogása a lelkeinken. Önök mindent kidobnak, elégetnek, amit a hívő emberek ezerpárszáz éve alatt beleálmodtak a Teremtőbe. Önöknek ez lelki tisztaság, nekem hiány. És bár az eredeti szentírás értelmezései elgondolkodtak, maradok reformer saját egyházamban.

KATALIN: Ez tisztességes álláspont, esperes úr.

AUGLEN: Beszélgettem az itteni emberekkel. Őket a sajátos történelmük tragédiájából eredő vágy, a vágy a biztonság után irányítja az új tanok felé. Ezért nem ítéltetem őket. Megértem. És egy va-

lami van, ami valóban fontos lehet: a saját nyelven való misézés. Ezt nem is értem, miért nem tettük meg eddig.

KATALIN: Mert a római egyház saját szájíze szerint fordította le a szentírást.

AUGLEN: Talán igen. Megbocsát, indulok. De igyekezni fogok vissza, hogy a zsaluzásnál már segíthessek.

(Meghajol, elmegy)

ZSÓFIA: Ez a pap elsősorban nem is a bérgyilkosok miatt menekült ide...

KATALIN: Tudom. Látom a tekintetén.

ZSÓFIA: Ez beléd szeretett.

KATALIN: Ne bolondozz!!! Ő valódi római pap. Soha nem vallaná be, még magának sem.

ZSÓFIA: De minden mozdulata elárulja...

KATALIN: Elég! ...figyelj, lányom...

(csönd)

ZSÓFIA: Igen?

KATALIN: Azt hittem...nem jössz ki épen onnét. A kolostorból.

ZSÓFIA: Én sem.

KATALIN: Alig beszéltél. Rossz volt nézni. Remegtél, rohamaid voltak.

ZSÓFIA: De már elmúlt.

KATALIN: Nagyon megijesztetted anyádat. És amikor Luthernél voltunk...és akkor éjjel az ő lányuk halt meg, egy pillanatra átéreztem...iszonyatos lehet. Ezt, ilyet te nem tehetsz velem. Én kívánok előbb meghalni, ezt védj az eszedbe. Vagy együtt, de te előbb nem hagyhatasz itt.

ZSÓFIA: Meggyógyultam, anyám.

KATALIN: Látom. Túlságosan is. Akkor alig beszéltél, most meg néha alig fejezed be.

ZSÓFIA: Zavar?

KATALIN: Dehogyan. Ez a legényke oldotta így meg a kedved, mi?

ZSÓFIA: Hiszen anyám engedte, hogy Benedek közelében legyek.

KATALIN: Mennyire közel?

ZSÓFIA: Amennyire lehet.

KATALIN: Ettől...kezdte el újra beszélni? Hogy olyan nagyon közel voltál hozzá.

ZSÓFIA: Igen. Baj?

KATALIN: Jó fiú. Kedvelem. De azon még gondolkodnom kell, hogy elvehet-e téged.

ZSÓFIA: Még nem értünk oda...

KATALIN: Parasztgyerek. Én találtam rá az ároktoparton. Anyját a törökök ölték meg, vagy a német, vagy valaki. Aki arra járt. Apja nekiment az egyháznak, mert úgy vélte, az egyház érdeke, hogy mi itt magyarok rabságban éljünk. Elítélték, kiát-

kozták, jeltelen sírba elföldelték. Ez meg ott remegett a bokorban, a temetőben, meztelenül. Három éves se lehetett.

ZSÓFIA: Tudom.

KATALIN: De akkor is parasztgyerek. Jó. Fel akarom szabadítani. Kérhetem a rendi gyűléstől a nemessé tételét, de nincs sok remény rá, hogy meg is adják.

ZSÓFIA: Legyen belőle pap. És akkor elvehet.

KATALIN: Milyen pap?

ZSÓFIA: Luther olyan szépen beszélt nekem a házastársi szeretetről. Pedig ő is pap.

KATALIN: Ez igaz. Mennyi eszed van! Benedek pap lesz, az új tanok szerint, elvesz téged. És éltek halálos veszedelemben, állandó feljelentgetések közepette.

ZSÓFIA: Te is így éltél mindig apámmal.

KATALIN: És? A lelki nyomort feltétlen örökölni kell? Neked nem lehet jobb, mint nekem?

ZSÓFIA: Neked jó volt velem. Tudom. Azért lettem ilyen szép.

KATALIN: Mi van? Megborultál, miket beszélsz?

ZSÓFIA: Az ilyen szép lányok, mint én, szerelemből születnek csak.

KATALIN: Ezt is Luther mondta?

ZSÓFIA: Nem. Ezt apám mondta...amikor kicsi voltam. Soha nem felejttem el, az ágyam fölő hajolt, és ezt mondta. Azért vagy ilyen szép, mert anyáddal szeretjük egymást.

KATALIN: Ezt mondta...

ZSÓFIA: Ezt. És Benedekkel szeretjük egymást. Nem akarsz szép unokákat? Nagyon szép unokákat, anyám?

(csönd, nézik egymást.)

KATALIN: Mindig meg akarom kérdezni...

ZSÓFIA: Hogy mit műveltek velem azok ott, a kolostorban. Tudom. És most is előhozod, mikor a szerelemről beszélek.

KATALIN: Soha többet nem fogom kérdezni.

ZSÓFIA: Én pedig soha nem mondom el. Még neked sem.

KATALIN: Benedek...milyen választékosan beszélő, intelligens, szép ember lett belőle. Igazad van. Papnak való. Lelkésznek...ahogy ők mondják...

(Benedek érkezik, kiabál)

BENEDEK: Hogy a ványadt, szaros nyavalya rúgja szét a seggeteket, tetőpatkányok! Hagyjátok, hogy a nagyasszony és a lánya vigye a gerendát! Ugorjatok le onnét, mert felmegyek, és a szátokba nyomom a lábujjaitokat, barmok!

KATALIN: Hagyd, Benedek, én tiltottam meg neked, hogy lejöjjenek.

BENEDEK: Nekem is megtiltotta a nagyasszony, hogy a hordókat felhozzam a pincéből, pedig néhez az, nem a maga korabeli nagyasszonynak való.

KATALIN: Kiköttetlek, te! Hogy beszélsz velem?! Milyen magam korabeli? Hordom én úgy a munkát, mint te, vagy bármelyik lusta, semmirekellő szegyetelen.

BENEDEK: A hordókat én hoztam fel, és eztán sem hagyom magának, akármit tesz, vagy kiáltozik itt velem! Ezért maga a nagyasszony, ezért vagyok én a cseléd! És különben sem kellett volna nekik este előtt bort adni, mert imbolyognak a tetőn, és ferde lesz a rakás. Akkor aztán beázunk mind az istentiszteletek alkalmával.

ZSÓFIA: Benedek...anyámmal arról beszélgettünk...nem akarsz papnak kitanulni?

(csönd, Benedek csodálkozva néz rá.)

BENEDEK: Nem akarsz hozzám jönni?

ZSÓFIA: Épp azért.

BENEDEK: Ja úgy, az új módon...legyek pap. De ahhoz...

KATALIN: Ahhoz el kell menned tanulni. Wittenbergbe. Pár év, visszajössz, és ha addig nem találtam a lányomnak valami jobbat, elveheted.

BENEDEK: Erre még innom kell este egy kicsit.

KATALIN: Helyes. És most dolgozzunk tovább. Épüljön ez a templom, mire te megjössz bele, legyen rendes helyed az imára.

(csönd)

BENEDEK: Vagyis komolyan...gondolja a nagyasszony...?

KATALIN: Vigyük a gerendát.

BENEDEK: A mángorlós istenyilát! Csak nem hagyom! Én viszem, a nagyasszony pedig kímélje magát. Legalábbis, amíg be nem váltja ezt az ígétét. Hé!!!! Le ne ess!!! Részeges ács. Viszem már, viszem már a gerendát, ne integess annyira!

(elmegy a gerendával, a két nő mosolyogva néz utána)

Harmadik jelenet

(romos templom, Márton atya az oltár mögött, érkezik Auglen érsek)

AUGLEN: Márton atya...

MÁRTON: Nézzenek oda már, az érsek úr a kastélyból.

AUGLEN: Üzentél értem.

MÁRTON: Nem hittem volna, hogy kijössz onnét.

AUGLEN: Eléggé romos állapotban van itt Isten háza.

MÁRTON: Igen. Időnként jönnek, lerombolják. Hol a török, hol a német. Mi meg építgetjük

AUGLEN: És a hívek?

MÁRTON: Egyre kevesebben vannak. Nem a templomba járók, nem azokra gondoltam, hanem a népek egyáltalán. Nagy pusztítás volt erre emberben. Aki maradt, asszony, annak nincs hite és bátorsága gyermeket venni magához. De akik maradtak, eljárnak még. Főként vasárnap.

AUGLEN: Van elegendő pap a környéken?

MÁRTON: Nincs. Nem győzőm sem a misézést, sem a hittant, sem a temetéseket egyedül.

AUGLEN: Már nem vagy egyedül.

MÁRTON: Az emberek mondták... ahogy beszélünk... van ott az Ábránfy kastélyban egy pap, az kijöhetne néha. De ők nem tudják...

AUGLEN: Mit nem tudnak?

MÁRTON: Hogy te az új tanoknak élsz.

AUGLEN: Nem élek az új tanoknak.

MÁRTON: Hiszen velük laksz.

AUGLEN: Megmentették az életemet. Elhoztak ide. Nincs hova mennem.

MÁRTON: Akkor téged nem fertőztek még meg?

AUGLEN: Nem fertőzés ez, Márton pap. Vélemény.

MÁRTON: Istenről?

AUGLEN: A szentírásról.

MÁRTON: És ezt te elfogadod?

AUGLEN: Nekem meg van a magam hite. Abban élek. Ezt nem lehet cserélgetni. Hitet csak egyszer vegyen fel az ember.

MÁRTON: Azt mondják, a lutheri eszme is hit.

AUGLEN: Igen. Márton pap, tudod, milyen itt a világ. Milyen Jelenések Könyvét éltek át itt, a pusztítások és háborúk között.

MÁRTON: Tudom hát.

AUGLEN: Ez van ott is, ahonnan én jöttem. Háború. Csak nem kívül, belül az emberekben. Fekély, mételey, kételyek. Mindenki választ keres rá. Van aki az új eszmékkel. Van aki azzal, hogy hiszi, az egyházunk megjavítható. És talán az új eszmék néhány tanát sem ártana átvenni.

MÁRTON: És most kijöttél.

AUGLEN: Mert úgy érzem, szükség van rám.

MÁRTON: Igen. Misézhetnél, segíthetnél. Nem bírom. És nem a testem nem bírja. A lelkem fáradt el. Annyi bajt, szenvedést látok, hogy már nehezen magyarázom el ezeknek az embereknek, hogy mindez azért van, hogy elnyerjék a mennyek országát.

AUGLEN: Megértem.

MÁRTON: Beosztást készíthetnénk...a környéken van még pár templom, ahol misézni lehet, és egy helység, ahol a gyerekek is járnak Isten tanulni. És ott vannak a kereszttelők, temetések...

AUGLEN: Ez a dolgom, Márton pap.

MÁRTON: Szépen beszélsz magyarul. Megtanultál itt.

AUGLEN: Igen.

MÁRTON: Azt hittük, ezt is az új tanok miatt... hogy ne latinul legyen a mise.

AUGLEN: Lehet, hogy most jobban tenne lelkeiknek, ha mi is a saját nyelvükön szólnánk hozzájuk, nem gondolod, Márton pap?

MÁRTON: Nem tudják ezek magyarul a misét.

AUGLEN: De a prédikáció lehet magyarul, nem?

MÁRTON: De. Hiszen azt magam is magyarul mondom.

AUGLEN: Kezet rá!

MÁRTON: Hozott Isten, Auglen testvér.

Negyedik jelenet

Ábránfy kastély, Katalin szobája. Katalin, Zsófia, Auglen. Auglen nem papi ruhában. Velük szemben Sylvester János.

SYLVESTER: Jobb szerettem volna kettesben a nagyasszonnyal. Ahogy ígérte.

KATALIN: Én pedig úgy akartam fogadni magát, mint ahogy rangos vendéget illik.

SYLVESTER: Egyszerű szolgája vagyok istennek, nem kívánok pompát.

KATALIN: Hallhatta, hogy ide a kastélyba kevés ember nyer bebocsáttatást.

SYLVESTER: Igen, ezen is csodálkoztam, hogy beengednek a szellemvárba.

KATALIN: Így hívnak már, hallotta maga is? A szellemúrnő.

KATALIN: Lányomat, Zsófiát látja itt, ő is Wittenbergben töltött éveket, ahogy ön.

SYLVESTER: Tévedés, én nem voltam ott soha.

KATALIN: Auglen úr szintén Szászországból jött, ő a titkárom és a kastély könyvtárosa. Igen jelentős könyvvállományt gyűjtöttünk össze. Auglen úr fél éve van köztünk, és kiválóan megtanult magyarul.

SYLVESTER: Ez dicséretes, a magyar nem könnyű nyelv.

ZSÓFIA: Ön csak tudja, hiszen alaposan foglalkozik vele. Úgy tudom, az első nyelvtant is megszerkesztette.

SYLVESTER: Nem szerkesztettem nyelvtant, ez tévedés.

KATALIN: Ön egész éjjel jajgatott a szobájában.

SYLVESTER: Nem jajgattam a szobámban. És nem egész éjjel.

KATALIN: Be kellett küldenem önhöz azt a szakácsnőt, aki nálunk a gyógyfőzetek tudója, hogy ellássa magát.

SYLVESTER: Nem járt nálam szakácsnő, és nem kent be a gyógyfőzettel.

KATALIN: Ezt követően ön békésen aludt tovább, hajnalig nem jajgatott.

SYLVESTER: Nem aludtam és nem jajgattam, békésen aztán nem.

KATALIN: A postakocsi kikészíti az ember derekát, különösen, ha olyan betegeskedő, mint ön.

SYLVESTER: Nem jöttem postakocsival, és a derekamat sem fájdította meg semmi. És nem betegeskedem, egészséges vagyok.

KATALIN: Ezek szerint ön most itt sincs velünk.

SYLVESTER: Hol?

KATALIN: Itt a kastélyban. Velem. Előttünk.

SYLVESTER: Nem. Nem vagyok itt.

KATALIN: Mégis eljött, amikor hívtam és üzentem önért.

SYLVESTER: Nem jött meg, mert nem kaptam ön-től üzenetet.

(Csönd)

ZSÓFIA: Kérem, anyám, engedje meg, hogy Auglen úrral eltávozzunk, jelenlétünk láthatólag feszélyezi a vendéget.

SYLVESTER: Nem feszélyez semmi, kisasszony.

KATALIN: Szeretném, ha tudná, itt barátok veszik körül. A lányom, és tudós barátom előtt bátran beszélhetünk. Maradj, lányom.

(csönd)

KATALIN: Szeretném, ha megismernék ők is a magyar szellem egyik legnagyszerűbb képviselőjét.

SYLVESTER: Igazán? Jön még valaki?

KATALIN: Önre gondoltam.

SYLVESTER: Én nem vagyok itt.

KATALIN: Ön négy évet töltött Wittenbergben az egyetemen.

SYLVESTER: Jó lett volna, de...

KATALIN: Megismerkedett Erasmussal. Úgy tudom, tartják a kapcsolatot.

SYLVESTER: Nem tudom, ki az.

KATALIN: Majd Bécsben hébert és görögöt tanult. Megtudhatnám, miért ezt a két nyelvet?

SYLVESTER: Nincs nyelvérzésem. A magyart is törve beszélem, mert csak németül szabad a szülővidékemen.

KATALIN: Talán mert az evangélium héber és görög nyelven létezik.

SYLVESTER: Igazán? Nem tudtam.

KATALIN: És ön azt le kívánja fordítani magyarra.

SYLVESTER (nagyt nevet): Én?! Eszemben sincs. És kinek? Magamnak? Ugyan.

KATALIN: Abádi Benedek úr újszigeti nyomdájában fogják kinyomtatni.

SYLVESTER: Most már értem. Ön összekever valakivel. Előfordul. Egyszer vándor csizmadiának néztek, és egy részeg, erőszakos ember csizmáját kellett megtalpalnom, pedig nem is értek hozzá. Elég jól sikerült.

KATALIN: Nekem abból kell egy másolat.

SYLVESTER: Kizárt. Az az egy csizmája van. Nem engedi úgysem.

KATALIN: Kell nekem a magyar evangéliumból. Úgy tudom, Abádi Benedeknek gondjai vannak a nyomtatással, hiszen a gépeit is bújtatja valahol, és pénzt sem kapott rá eleget.

SYLVESTER: Fogalmam sincs, miről beszél.

KATALIN: Kétszáz arany forintot vagyok hajlandó szánni erre a célra.

(csönd)

KATALIN: És mivel Ön épp oda tart, meg is mondhatja neki. Elküldeném önnel is az összeget, de félek, hogy megtámadják, jobb lesz Abádi Benedek által megadott módon, örökkel elvitetnem hozzá. Írást nem kap erről az ígéretről, mert az is terhelő lehet önre nézve. Nekem csak a másolat kell.

SYLVESTER: Nem.

KATALIN: Unokabátyámtól, Ábránfy Imrétől tudom, miként bántak el önnel.

(csönd)

KATALIN: Ő császári és szultáni kém egyszerre. Nem kedvelem. Ide sem jöhet be. Nagy élvezettel mesélte, mit tettek önnel.

SYLVESTER: Nem vagyok jól. Ki kell mennem.

KATALIN: Forró vasfogóval vették el férfisságát, Sylvester János. Majd elfelét is forró vassal égették föl úgy, hogy a Jóisten a megmondhatója, mitől maradt aztán életben. Hiszen halottnak hitték, kidobták önt a hóba. Mégis megmaradt. Ez akkor volt, amikor Wittenbergből hazalátogatott, és híre ment, hogy megírta az első magyar nyelvtant. Vagy legalábbis nekikészült. Ön most csodálkozik, hogy ezt egy fiatal lány és egy ön számára idegen férfi előtt mondom el. Igen, önt megcsónkították, tűzzel és forró vassal akarták elhallgattatni. De ön visszament Bécsbe, és tanult tovább. Pedig iszonyatos fájdalmai voltak. De ön tűrt, és tanult. És most meg akarja alkotni azt a fordítást, melyre milliók várnak. Igen, előttük mondom, mert elegendem van a hallgatásból! Elegendem van abból, hogy két magyar titokban beszél, és attól meghal egy harmadik, vagy valaki a kettő közül pár napon belül! Én hinni, és bízni akarok az emberekben, Sylvester János! És azt akarom, hogy a maga könyvét ne titokban olvassák emberek a legszörnyűbb büntetések árnyékában, hanem hogy szabadon szívja be a magyarságát minden idevaló! Én ezt akarom, és erre nevelem a lányomat is. És azt is akarom, hogy tudják, ha ez a törekvésem még nem járhat sikerrel, őrájuk is micsoda vég, micsoda pokoli vég várhat, ha kiderül, hogy maga nálam járt!

(csönd)

KATALIN: Zsófia lányom, elkészült az Úr asztala a templomban?

SYLVESTER: Hogy mi?!

ZSÓFIA: Igen, feldíszítettük friss virággal. Nagyon szép lett minden.

KATALIN: Helyes. Hívd be Benedeket, megkértem, őrködjön az ajtónk előtt, amíg mi itt beszélünk.

ZSÓFIA: Igen, anyám.

(Zsófia kiszól, Benedek bejön)

BENEDEK: Nincs mozgás a faluban sem. Idegent nem láttak. Gyuláról készülődnek ide urak, de nem gondolom, hogy miatta. A gyulai fogadóban beszéltek, hogy ide jönnek, meghozta a hírt a szakácsnő.

ZSÓFIA: Helyes. Sylvester János, nagyon szeretném Önnek lányommal együtt megmutatni az új templomunkat.

(Benedek odalép Sylvesterhez)

BENEDEK: Leborulok a munkája előtt, uram!

SYLVESTER: Én nem csináltam semmit!!!!

(Kimegy Katalinnal és Zsófiával. Indulna Auglen is, de Benedek megállítja)

BENEDEK: Auglen uram, egy szóra.

AUGLEN: Parancsolj velem, Benedek.

BENEDEK: Milyen jól beszél már a magyart.

AUGLEN: Nem igen volt mást tennem itt, mint tanulni.

BENEDEK: Beszéltem Márton pappal, aki itt a katolikus pap a békéscsabai templomban.

AUGLEN: Magam is ismerem. Lejárok oda a misézni.

BENEDEK: Gyenge pap, gyenge prédikációkkal.

AUGLEN: Úgy látom, egyre jobbak lesznek a prédikációi.

BENEDEK: A csabaiak ide jártak a kastély templomába, amíg ez katolikus templom volt. Katalin nagyasszony misék idejére megnyitotta a kapukat. És a legjobb papokat hozta Gyuláról.

AUGLEN: Azt hittem...

BENEDEK: Nem, a nagyasszony nem reformátusnak született. Megboldogult férje, aki meghalt a gyulai csatában, ő járt százsz földön és hozta haza az új tanokat. Addig ide járt a falu.

AUGLEN: Értem.

BENEDEK: Vagyis Márton pap...ő keresztelt anakidején, kedvelem, nem rossz ember, csak a prédikációi...mindegy is, vagyis ő kérdezte, miért jött haza Zsófia a Fekete Kolostorból.

AUGLEN: Megmondtad neki?

BENEDEK: Nem. De nem is kellett. Beszélte ő anélkül is. Auglen atya, én megkértem Zsófia kezét.

AUGLEN: Tudom, hiszen együtt ittunk rá áldomást.

BENEDEK: Márton pap elmesélte...hogy a pápa emberei hogyan és miként válogatják ki a kolostorokból a fiatal lányokat.

AUGLEN: Ezt te is tudod, ott voltál nálam. Hallhattad.

BENEDEK: Igen, de Márton atya mást is mondott. És tudnom kell, igaz-e. Igaz-e, hogy nem csak válogatnak, megbecstelenítik azokat a lányokat.

AUGLEN: Nincs tudomásom ilyenről.

BENEDEK: Hiszen ön ott a kollégium vezetője volt.

AUGLEN: Kollégiumi ellenőrzésre jöttek a pápai udvarból, azt mondták. Amikor rájöttem, valójában mi a céljuk, kitiltottam őket.

BENEDEK: De Zsófiát mégis...kiválasztották.

AUGLEN: Lefizették a vezető nővért. Nem tudtam róla. Ha tudom, megakadályozom.

BENEDEK: Értem, tehát nem tudta megakadályozni.

AUGLEN: Ez egyszer nem.

BENEDEK: Tehát lehetséges, hogy Zsófia...

AUGLEN: Már nem érintetlen, ezt akarod kérdezni?

BENEDEK: Igen, ezt.

AUGLEN: Hazudjak?

BENEDEK: Ne.

AUGLEN: Nincs kizárva, hogy megbecstelenítették. Én is hallottam, hogy hajlamosak voltak ilyesmire. Egy kasseli apáca volt, aki világi bíróssággal akart elégtételt venni, azt boszorkánynak kiáltották ki, és megégették.

BENEDEK: Értem.

AUGLEN: És nem csak erről voltak híresek. A szebb, fiatal lányokat, akiket sokáig akartak tartani a pápai udvarban, olyan beavatkozásnak vetették alá, hogy ne eshessenek teherbe.

BENEDEK: Ez Isten ellen való bűn!

AUGLEN: Igen. Az egyik bűnük. Kétségtelen a legnagyobb. Erről is mesélt Márton pap?

BENEDEK: Igen, ezt is mondta.

AUGLEN: Azt is tudja a pap, hogy mi lett pár év múlva ezekkel a lányokkal?

BENEDEK: Nem.

AUGLEN: A Tiberisbe dobták őket, kövel a nyakukban. Ha már nem tartották elég fiatalnak a lányokat. Aztán vegyszerrel mosták a folyót, hogy elveszítse híres tisztaságát, és ne látszódjanak a lánytetemek a hídról a tiszta vízben.

BENEDEK: Ez iszonyatos...

AUGLEN: Azt tanácsolta Márton pap, ha Zsófia tisztátalan, ne vedd el?

BENEDEK: Igen, ezt tanácsolta.

AUGLEN: És te?

BENEDEK: Én? Mit én?

AUGLEN: Gyermekkori szerelmed volt. Eljöttél érte. Elhoztátok egy olyan földi pokolból, amelyből már én is el akartam rohanni. Megakadályoztátok,

hogy a Tiberisbe végezze, ahogy a többiek. Itt van veled. Bámulom kitartását, anyjával együtt, ahogy újult erővel, együttesen építik a várat és a kis templomot. Akkor is, ha magam nem térek át. Segíték beszerezni a zsoldárokat, jól érzem magam köztetek, és hálás vagyok az úrnak, hogy adott egy kis időt békében, csöndben, mielőtt úgyis tovább kell mennem. Látod, Zsófia hogy kivirult, mióta hazajött? Érzed, ahogy fogadja a szeretetedet, érzed annak az erejét.

BENEDEK: Érzem, és csodálom...

AUGLEN: Milyen ember vagy te, Benedek? Ezek után azt kutatod, tisztátalan-e Zsófia, a szerelmed? Hol van ilyenkor az „isteni elrendelés”? ha ő úgy rendelte, hogy tisztátalan lett, és neked úgy kell elvenned, úgy veszed el.

BENEDEK: Igen, de félek, arra fogok gondolni mellette, hogy mit műveltek vele...

AUGLEN: Az a legkevesebb. Hogy arra gondolsz mellette. Hogy imádkozz a mindenhatóhoz, hogy megmentheted magadnak. Hogy ha sebbel, lélekben fertőzve is, de a tiéd, és te meggyógyíthatod! Azt is lehetett volna, hogy megejtve érzek hozzád, ezek a pápai emberek maguk mögött hagytak terhes apácákat is, akik saját körmeikkel kaparták ki magzatukat, Zsófia túl szép volt, őt valóban a pápai udvarba szánták. Ettől még bármi megtörténhetett. De neked az a kötelességed, hogy vállalj fel őt minden bajában. Ha pedig kétségeid vannak, ne mondd meg neki, mert őt is kétségbe taszítod, és megszakíthatod mostani boldogságát. És ha így van, takarodj minél messzebbre, vegyél el egy parasztlányt, aki szerinted érintetlen, és soha ne lássanak erre többé. Az ilyen kétkedők miatt romlott meg, és romlik egyre ez a világ. Mi kaptuk ezt az életet Istentől, de másokért kaptuk. Mindenki azért kapta, hogy valaki másért, másokért éljen. Így fonódik össze ez az isteni lánc, Isten közössége. Ha magunkat éljük, nem kapcsolódunk senkihez, nincs miért élni. Élni az összetartozásért kell, Benedek. Csak ez mozgatja ezt a földet. Most ezt a láncot, s szeretet és élet egymásba karolását igyekeznek világi erők megszakítani, nem tudni miért, milyen célzattal. De a mi dolgunk, hogy ezt megakadályozzuk. Ha Luther követőjeként, akkor úgy, ha katolikusként, akkor úgy – ha parasztfiúként, akivel kivételes szerencsét tett az élet egy nagyszerű lánnyal, akkor úgy. Ezt kell megértened.

(Benedek válaszolni akar, de berontanak Zsófia, Katalin és Sylvester, nagyokat nevetnek)

SYLVESTER: Ilyet csak húsz napi járóföldre látni! Lutheri templomot! Erdélyben láttam ilyet, de ott is csak titkolják...

KATALIN: Én ezt pár éven belül meg fogom nyitni a hívek előtt, ha már lesz a maga fordításából is elég.

SYLVESTER: És a zsoldárok? A zsoldárok hogy kerülnek oda magyarul? Ki fordította őket?

ZSÓFIA: Azokat én fordítottam.

SYLVESTER: Igazán? Csodálatos munka, nem mondom, hogy néha nem akadozik az énekben a szöveg ritmikája, de ez tanulható. Van erről egy könyvem, eljuttatom a kisasszonyhoz. Még Wittenbergben írtam.

ZSÓFIA: Megtenné?! Nagyon köszönöm!

BENEDEK: Hiszen nem is járt Wittenbergbe.

SYLVESTER: Én ne? Honnan veszed ezt a számárságot, fiam? Ott szívtam magamba az új tanokat. És természetesen azonnal megismertem Auglen atyát is a Fekete Kolostor vezetőjét.

AUGLEN: Tudtam, hogy rám ismer, Sylvester János.

SYLVESTER: Én ön itt? A szellemkastélyban? A lutheri munkálatok közben?

AUGLEN: Úgy vélem, a két értelmezés megférhet békében egymás mellett. Tanulmányozni kívánom a terjedését.

SYLVESTER: Az lehet, de arra még pár évet várni kell. Bár nem biztos, ha ilyen elszánt képviselőink vannak, mint Ábrányfó Katalin és Zsófia. Akkor talán előbb is. Önt mindig tiszteltem, kiváló prédikátor. Gondolom, tudja, hogy vérdíjat tűztek ki a fejére, a pápa pedig kiátkozta önt a szökéséért? Bécsig eljutott ennek a híre.

AUGLEN: Igen, gondoltam. És már nem is veszélyeztettem sokáig ezt a családot.

SYLVESTER: Itt nem találnak magára, ez szerintem képtelenség. A szakácsnőjük pedig egészen jó gyógykrémet készít, a derekam fájása elmúlt. A többi fájdalmat megszoktam. Bécsben tudós doktorok kivágtak belőlem vagy két méter belet, amely megégett a tüzes vastól, és ellátták az alfelem egyéb sérüléseit is, beültettek olyan anyagokat, amelyekkel egy ideig el tudok lenni, ezek fájnak igen, de a derekam...az új dolog, köszönöm, vinnék a krémből. A szakácsnét magát is elvinném, mert nagyon kedves teremtés, de nem akarok neki csalódást okozni. Így hát indulok.

ZSÓFIA: Az éjszakát még nálunk tölthetné.

SYLVESTER: Köszönöm, de éjszaka szoktam menni, akkor nehezebben vesznek észre. Nappal pedig elbújok valahová, és alszom. Talán húsz éjszaka gyalog, és odaérek a nyomdához.

KATALIN: Megtalálom a módját, hogy a támogatást eljuttassam Abádi Benedekhez, megmondhatja neki.

SYLVESTER: Ennyi pénzből biztosan elkészül a könyv. Hálásan köszönöm a jótartást. És itt hagyom Auglen atyának a lutheri házasságkötés rendjét.

AUGLEN: Nekem? Miért?

SYLVESTER: A nagyszony azt mondta, esküvő lesz, és lutheri pap híján önt kéri meg, vezesse le.
AUGLEN: Én? Hiszen fogalmam sincs...
SYLVESTER: Azért hagyom itt a rendet és a szöveget. Az énekek szövegét Zsófia megírta. A környéken nincs még igazi lutheri lelkész, más helyeken is még az áttért katolikus papok tartják az istentiszteletet.
AUGLEN: És miért gondolják, hogy én ezt elvállalom?
KATALIN: Sylvester János kicsit előre szaladt. Neki is megmondtam, még nem beszéltem Önnel erről. Kerítünk rá alkalmat.
AUGLEN: Én tartsak Luther szerinti ezertartást... nem, asszonyom, ez képtelenség.
SYLVESTER: Nem, ez valóban nem lehetséges. Ezek szerint maradnom kell még pár napot. Én elvégezhetem az esketést.
KATALIN: Ez egyszerű! Szobájába kísérem, vacsorál, és utána nagyon sokat beszélgetünk!
SYLVESTER: Szívesen.

(Elindulnak kifelé, Benedek megállítja Zsófiát.)

BENEDEK: Zsófia...
ZSÓFIA: Milyen mókás ember ez a Sylvester János, igaz?
BENEDEK: Azt akarom...
ZSÓFIA: És jönak tartotta a zsoldár fordításaimat. Ezeket éneklük majd a népek, ha szabad lesz gyakorolni ezt a vallást. Az én fordításomban.
BENEDEK: Azt akarom mondani, hogy szeretlek, Zsófia. Kimondhatatlanul.
ZSÓFIA: Hiszen ezt már...és én is...
BENEDEK: Gyermekkorunk óta...hiszen már gyermekként...
ZSÓFIA: Valóban. Hűséges maradtál. És megkérted a kezem.
BENEDEK: Akarom, hogy tudd...lehet bármilyen körülmény, bármilyen történés, akármi eshet velem, vagy veled, nem lehet, nincs az a helyzet, ami ezt a szerelmet felülírhatja.
ZSÓFIA: Milyen...körülmény?
BENEDEK: Semmilyen sem.
ZSÓFIA: Nem értelek.
BENEDEK: Szeretlek, ennyi az egész.
ZSÓFIA: Kedves vagy, de most igyekezzünk a fordításokkal. Segítesz, ahogy eddig is? Lefordítjuk azokat a zsoldárokat mi is, aztán összevetjük a tudós emberekével, hátha nem maradunk le annyira...
BENEDEK: Boldogan fordítok veled...és ülöm mellett, amikor magyarrá teszed a latin szöveget...
ZSÓFIA: De kisasszonyos lettél, Benedek, mi a fene lelt téged? Ma melyik zsoldárt fordítását folytassuk?
BENEDEK: „Az Úr csodásan működik, De útja rejtve van; Tenger takarja lábnyomát,

Szelek szárnyán suhan.
Mint titkos bánya mélyiben,
Formálja terveit,
De biztos kézzel hozza föl,
Mi most még rejtve itt.”
Ezt, itt hagytuk tegnap abba...
ZSÓFIA: És te már meg is tanultad? Belőled nagy-szerű lelkész lesz, Benedek...és az én uram...élünk együtt, tanítunk együtt. Ugye, milyen csodálatos ajándék az Istentől az élet?

(Kimennek)

Ötödik jelenet

(Gyula alatt egy katonai sátorban. Ábránfy Imre, Nádasdy és Abádi.)

ÁBRÁNFY: Elküldtek a kastély kapujából. Nem engedett be!
NÁDASDY: Senkit sem enged be, tudod jól.
ÁBRÁNFY: De én a rokona vagyok!
ABÁDI: Imre, a pénzváltóktól jövök.
ÁBRÁNFY: És? És mennyi kölcsönt adnak az új kastélyom építéséhez?
ABÁDI: Nem adnak.
ÁBRÁNFY: Mennyit nem adnak?
ABÁDI: Semmit sem adnak.
NÁDASDY: Benézünk hozzájuk a portyázás előtt, és jobb belátásra bírjuk őket.
ÁBRÁNFY: De én Ábránfy Imre vagyok, nemes a császár felhatalmazott tisztje! A gyulai vár főtisztje!
ABÁDI: Akkor sem.
ÁBRÁNFY: Keveslik a kamatot, amit ajánlottam?
NÁDASDY: Már csak azért a kamatért és a lovam után kellene kötnöm őket.
ABÁDI: Nem. A kamat a régi. De leíratot kaptak Bécsből.
ÁBRÁNFY: Miféle leíratot?
ABÁDI: Nem kaphatsz addig, amíg a rokonod, Ábránfy Katalin tiltott vallás tanait hirdeti, és próbálja megalapítani az itteni új egyházát.
ÁBRÁNFY: Miféle új egyházát? Mert pár emberével Wittenbergben járt, és meghülyítette őket ez a Luther? Miféle egyházat épít itt? Hány parasztot hagyott meg a török Békéscsabán és a környékén? Miféle egyház lesz ebből a pár ostoba parasztból?
NÁDASDY: A magyarra fordított evangéliumot ajánlódokozza nekik.
ÁBRÁNFY: Olvasni sem tudnak! És nem mindegy, milyen nyelven van az az átkozott evangélium?
ABÁDI: A császárnak nem mindegy.
ÁBRÁNFY: Akkor adjon kölcsönt a császár! Kitúrtak a jussomból, a családi kastélyban egy elmebeteg, vallási révületbe esett nő uralkodik, én

meg a gyulai vár pincéjében lakom, vagy ilyenkor itt a sátorban! Elárulom a hazámat, megfizetnek érte rendesen? Nem. Elárulom kétfelé is, ha már nyomorult gazember leszek császári és szultáni kérésre, legalább fizessék meg rendesen! Legalább egy kisebb kastélyt tudjak építeni magamnak. Miféle árulás az, amit nem fizetnek rendesen?
NÁDASDY: Ha nem kártyáznád el...
ÁBRÁNFY: Ezt ne merészd! Te ne merészd felhozni a kártyát!
NÁDASDY: Jól van, jól, mi közöm hozzá. Különben is indulnunk kell, a török portyázók már elindultak.
ABÁDI: Ezúttal szükség lesz a kardra. A török vezér áldozatokat akar.
ÁBRÁNFY: Hol kell lecsapnunk rájuk?
NÁDASDY: A sársági mezők mellett, a füzeknél. Ott van megbeszélve az összecsapás.
ABÁDI: Kettőt levághatunk belőlük, a többit futni hagyjuk. Ezt beszéltük meg.
ÁBRÁNFY: Gyűlölöm ezt a képmutató katonásdit! Ezt a politikai játékot! Én katona vagyok, én csatákhoz szoktam, a nagybátyám mellett valódi csatákban vettem részt. Ott nem beszéltük meg előre, mit kell tenni.
NÁDASDY: A nagybátyád ott is halt meg. Kell ez neked? A szultán embere megmonda, kettőt levágunk, ők azonnal követet küldenek a császárhoz, hogy a magyar portyázók megölték két emberüket, a császár emberei bosszút esküsznek, jelentik a pápának, és mindenki úgy tudja, folyik a harc a végeken, ráadásul kedvező kimenetellel.
ÁBRÁNFY: Csak bennünket, magyarokat néznek hülyének.
ABÁDI: Ennyi pénzért csak nézzenek hülyének.
ÁBRÁNFY: Könnyen beszélsz, neked van házad, asszonyod, hazaviszed a pénzt, és összefekszetek, de nekem még egy nyomorult...
ABÁDI: Szerezz magadnak egy gazdag asszonyt, van elég özvegy errefelé, és hagyd ezt az egészet.
ÁBRÁNFY: Hogy merészszt ilyet mondani? Nekem? Még a szerelmemet is a török hadvezér vitte el!
ABÁDI: Nem kellett volna hagyni.
ÁBRÁNFY: Felégette volna a kastélyt, ha nem hagyom!
ABÁDI: És most jobb? Hagytad volna felégetni, de meglenne a szerelmesed.
NÁDASDY: Jól van, higgadj le. Portyázunk egyet, és lehet, hogy meglepjük azt a török csapatot. Mi lenne, ha ma nem tartanánk be az egyezséget, és igazi csatát kezdeményeznénk velük?
ABÁDI: Jó ötlet, én benne vagyok.
ÁBRÁNFY: Nem jó. Az örökségem kiváltására pénzt kértem a szultán pénzváltóitól.
NÁDASDY: Azok úgysem adnak. Hitetlennek nem.
ÁBRÁNFY: Hitetlennek nem? Rendben van. Csapjunk össze velük rendesen, kergessük meg őket, és

vágjunk le, amennyit csak tudunk belőlük! Végül is a magyar föld megszállói!
NÁDASDY: Rohadt megszállók, végezzünk velük!
De legalább kettőt meg kell hagyni.
ABÁDI: Ez a beszéd! Ezt szeretem! Lóra, magyarok!

Negyedik jelenet

(Kápolna az Ábránfy Kastélyban, folyik az esküvői szertartás, Katalin elől, Sylvester az Úr asztalánál, a Szakácsnő egy könyvvel a kezében, abból olvas és énekel, mögötte lassan vonul be Benedek és Zsófia, hátrébb áll az érdeklődő Auglen)
SZAKÁCSNŐ – KATALIN *(ének)*
Ím bėjöttünk nagy örömben
Felséges Isten
A te szentjeidnek gyülekezetébe
A te templomodba felséges atya Isten
Itt megállunk teelőtted, Felséges Isten!
És igaz hitből áldozunk előtled, Vallást teszünk rólad, Felséges Atya Isten!
Vágyik lelkünk szent Igédhez, Felséges Isten!
Mint a szomjúhozó szarvas a vízhez,
A hideg kútfőhöz, Felséges Atya Isten!
Örvendezünk mi szívünkben, Felséges Isten!
Áldott vagy te magas mennyben, Felséges Isten!
Kit illet dicséret a szent templomban, Anyaszent-egyházban,
Felséges Atya Isten!
SYLVESTER: Kegyelem néktek és békesség, Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól. Ámen.
KATALIN: Legyen velünk Istennünknek, az Úrnak jóindulata! Ámen
SYLVESTER: Békesség néktek! Adjatok hálát az Úrnak, mert jó, mert örökké tart szeretete! Az Úrtól lett ez és csodálatos a mi szemünkben. Ez az a nap, amelyet az Úr rendelt, vigadozzunk és örüljünk ezen! Ámen. A mi segítségünk jőjjön az Úrtól, aki teremtett, megtart és igazgat mindeneket. Ámen.
KATALIN: Légy a mi segítségünk, Urunk, és szólj hozzánk most és életünk minden idejében, s adj engedelmes szívet, hogy kövessük akarodat. Ámen.
SYLVESTER: Kedves Testvéreim! Miután most azért álltok itt Isten és a gyülekezet színe előtt, hogy szövetségeket az Ő segítségül hívásával is megerősítsétek, és arra áldást kérjete, fogjátok meg egymás jobb kezét és mondjátok utánam a házassági esküt. A gyülekezet állva legyen tanúja az eskütételnek.
(A pár előre jön, Sylvester mondja a szöveget, Benedek utána mondja)

SYLVESTER: Mondjad először te, keresztyén férfitestvérem: Én, Zelen Benedek esküszöm az élő Istenre, aki Atya, Fiú, Szentlélek, teljes Szentháromság, egy, örök Isten, hogy Zsófiát, akinek most Isten színe előtt kétét fogom, szeretem. Szeretettből veszem el őt, Isten törvénye szerint, feleségül. Hozzá hű leszek, vele megelégszem, vele szentül élek, vele tűrök, vele szenvedek, és őt sem egészségében, sem betegségében, sem boldog, sem boldogtalan állapotában, holtomig vagy holtáig, hitetlenül el nem hagyom, hanem teljes életemben hűséges gondviselője leszek. Isten engem úgy segítsen. Ámen.

(Zsófiához fordul, mondja a szöveget, Zsófia utána)

SYLVESTER: Mondjad te is, keresztyén nőtestvérem: Én... esküszöm az élő Istenre, aki Atya, Fiú, Szentlélek, teljes Szentháromság, egy, örök Isten, hogy Beneket, akinek most Isten színe előtt kezét fogom, szeretem. Szeretettből megyek hozzá, Isten törvénye szerint, feleségül. Hozzá hű leszek, vele megelégszem, vele szentül élek, vele tűrök, vele szenvedek, és őt sem egészségében, sem betegségében, sem boldog, sem boldogtalan állapotában, holtomig vagy holtáig, hitetlenül el nem hagyom, hanem teljes életemben hűséges segítőtársa leszek. Isten engem úgy segítsen. Ámen.

MIND: Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltesd meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek, és ne vígy minket kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól, mert tied az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké. Ámen.

SYLVESTER: Áldjon meg titeket az Úr, és őrizzen meg titeket. Világosítsa meg az Úr az Ő orcáját tirajtatok, és könyörüljön tirajtatok. Fordítsa az Úr az Ő orcáját tireátok, és adjon békességet néktek. Ámen.

(váratlanul megszólal Ábránfy Imre hátulról.)

ÁBRÁNFY: Sírok! Sírok! Szerelmes Istenem, milyen megható! És a gyülekezet előtt! Az idióta unokanővérem és egy félhülye szakácsnő! Ez a gyülekezet! És előttük megtörténik a csoda! Ki ez a felkent lutheránus? Már ilyen papok is vannak?

KATALIN: Imre, hogy mertél bejönni ide?!

ÁBRÁNFY: Miért? A rokonok nem hivatalosak az esküvőre? Különösen egy ilyen új féle esketésre, magyar szöveggel, magyarul! Ez ám a nemzeti érzés! Be tudtam jönni, mert a pár katonád, aki a várat védi, ide gyűlt, itt nézgelődtek befelé, mi tör-

ténik itt! Mi történik?! Történelem történik! Az első lutheri esküvő Békéscsabán! Tanúja voltam, köszönöm neked Isten!

BENEDEK: Ábránfy Imre, a házasság szentségével ajándékoztuk meg egymást, nem tűröm...

ÁBRÁNFY: Mit nem tűrsz te, jobbágy fattyú! Te még csak paraszt se vagy, nem tudni, ki az apád, anyád. Hogy mersz te megszólalni? Darabokba váglak a kardommal, te kis senki! Te veszel feleségül egy Ábránfy lányt...nézd már, milyen szépen kikerekedett a kisasszony, Zsófia...anyád nem engedett be ide évekig, nem is láttalak, aztán hallottam, kolostorba adtak. Ahol a pápai házasságközvetítők szép nőket visznek Rómába, te is közéjük tartoztál? Talán valamelyik csuhás gyermekét is itt hordod a ruhád alatt, azért ilyen sietős ez az esküvő?!

(Benedek nekiugrik Ábránfyinak, az egy ütéssel a földre küldi)

ÁBRÁNFY: Nem ajánlom, hogy bármelyikőtök megmozduljon...úgy, még sikerült lutheri lelkész is szerezni, nincs belőlük sok, aki volt, azok ott lógnak az útszéli fákon, a császár emberei gondoskodtak róla...vagy úton vannak a gályarabság felé...milyen alaposan kitakarítottad a templomot, Katalin, ott függött az a nagy feszület tiszta-fából, amit apád készíttetett nyolcvan aranyért, kidobtad?! Annak a fele engem illet! Mindennek, ami itt van, engem illet a fele! És az oltárkép?! Amit a férjed a milánói mesterrel festetett száz-húszért, azzal mi van? Lemázoltad?! És az ereklyetartók aranyból? Mindent elpocsékkoltál, ami az enyém is, és engem meg sem kérdeztél?! Milyen sokáig kérvényezte apád, hogy megkaphassuk Szűz Mária tejét, egy deci tejét arany üvegcsében, az volt a főhelyen, hol van?! Kiöntötted Szűz Mária tejét? Azért legalább kétszáz aranyat adtunk!

KATALIN *(halhán)* Takarodj innen.

ÁBRÁNFY: Kastélyt akarok építeni magamnak Gyula mellett. Ez az ócska falu nem érdek. Nem kell a tied. Kifizeted a részemet az örökségemből, és nem háborgatlak többet. Amúgy sem nagy öröm rokona lenni a falu szellemúrnőjének, aki valószínűleg elmebeteg, bezárkózva él a pápai emberek által megrontott lányával, akit hozzáad egy senkiházi parasztfiúhoz, közben gyülekezetesdit játszik a szakácsnővel... jól van, semmi közöm hozzá. Holnapig várom a választod. Kétezer aranyforint kell, ennyi a jussom.

KATALIN: Apám kitagadott téged az örökségből, amikor beálltál a császárhoz, aztán a törökhöz is, és elárultad a hazádat. Semmi nem jár neked.

ÁBRÁNFY: De ő már nem él, a férjed is elesett Gyulánál, a tökkelütött, elhitte, hogy igazi a csata, úgy harcolt, mint egy hős. Nem tudta, hogy a csata

kimenetelében már megegyeztek a felek. Szúrta, vágta az ellent, míg valaki meg nem elégette, és hátulról leszúrta, ami egyébként tilos az ütközetekben. Így halt meg a szerencsétlen, így halt meg a ti hőstök!

KATALIN: A férjem magyar volt, igaz magyar, és haláláig védte ezt a földet. Tudta, hogy ármánykodás folyik, ismerte a megegyezést, de mindig azt hitte, az árulásból felébrednek az emberek, és rájönnek, mit kell valóban tenniük!

ÁBRÁNFY: Hát nem ébredtek fel, mert elaltatta őket vagy a császár, vagy a szultán aranya.

KATALIN: És nem azért zárkoztam be ebbe a kastélyba, mert megbolondultam a halála után, nem, az ő hősi halála csak növelte az elszánásomat! Azért zárkoztam be, hogy ne juthasson el hozzám az árulások tengere. Hogy ne kelljen nap mint nap szembesülnöm azzal, hogy lesz semmivé ez a nemzet. Hát megteremtettem itt bent egy kis Magyarországot! Van hozzá jobbágyom, meggyalázott lányom, pár hűséges katonám, és emberből való személyzetem! És most már beengedtem ide a valódi szentírást, és beengedtem ide az Új Istent. Minden meg van, ami ahhoz kell, hogy őrizzem ennek a szerencsétlen, nyomorult népnek a lélekdarabjait. És ezt fogom tenni, amíg élek, érted?! Te innen nem vihetsz el semmit, mert ehhez a lélekhalmazhoz neked semmi közöd! Te megfertőzöttél olyan kórsággal, amiből nincs kigyógyulás. És ami rosszabb, mint a pestis. Te bűzlesz az árulásod fekélyétől, Imre, és ebbe is fogsz bedöglenni, iszonyatos kínok között. Mert te áruló vagy, de akiket szolgál, nálad hatalmasabb árulók, és egy nap az árokszéltre dobnak, ahogy azt egyébként meg is érdemled.

ÁBRÁNFY: Kétezer aranyforint. Megmondtam. Egy órád van. Most jövünk egy kisebb portyázásból. Most annyi ellent öltünk meg, amennyit akartunk, nem amennyit megszabtak. Vércsapatot éreznek a katonáim. Egy óra alatt kell a pénz. Vagy betörünk ide is. A császár örülne neki. A szultán is.

(Még belerág Benedekbe, kimegy)

KATALIN: Állj fel Benedek. Folytassuk a szertartást. SYLVESTER: Áldjon meg titeket az Úr, és őrizzen meg titeket. Világosítsa meg az Úr az Ő orcáját tirajtatok, és könyörüljön tirajtatok. Fordítsa az Úr az Ő orcáját tireátok, és adjon békességet néktek. Ámen. Titeket pedig az Úr gyarapítson és gazdagítsa a szeretetben egymás iránt és mindenki iránt. Erősítse meg a szíveteket és tegyen feddhetetlenné a szent életben. Ámen. Semmiért se aggódjatok, hanem az imádság és könyörgés alkalmával mindenkor hálaadással vigyék kéreseiteket az Isten elé, és az Isten békessége, mely

minden értelmet felülhalad, meg fogja őrizni szíveteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban. Ámen. Minden jó adomány és tökéletes ajándék onnan felülről a világosság Atyjától száll alá, aki-ben nincs változás, sem fénynek és árnyéknak változása. Ámen.

KATALIN: A mai nap emlékéül fogadjátok el egyházunk nevében ezt a Bibliát. Isten igéje legyen családi olvasmányotok, merítsetek belőle az élet minden körülményei között erőt, vigasztalást, bátorítást. Mielőtt átvesszitek, Benedek valamit tudnod kell. Zsófia lányomat meggyalázták, a gyalázathoz való lényt szíve alatt hordja, ahogy ez a rokonom mondta. Nyilatkozz, mi a szándékod, most hogy ezt tudod.

BENEDEK: Énekeljük a zsoltárt, amit Zsófia feleségem fordított őseink, apáink nyelvére. Csodálatos munka, és büszke vagyok rá, hogy ilyen szerelmet ajánlhatok fel az Istennek.

BENEDEK *(énekelni kezd)*

Hű Jézusom kezébe
teszem kezem belé,
Ő életem vezére,
vezet hazám felé.
A keskeny úton járok,
de Ő közel van ám,
magasból vet világot
az Ő keresztye rám.

MIND *(énekelnek)*

S ha nem tudom azonnal,
hogy Jézus mit kíván,
várok, szemébe nézek,
s szívem nyugodt, vidám.
Mi boldog, édes érzet:
Úr Ő éltém fölött,
szívem nem ismer kényszert,
önként szolgálom Őt.
S ha szenvedés, baj érne
s az utam is sötét,
az Úr keresztye fénye
annál dicsőbben ég.
S tudom, hogy még dicsőbb fény
ragyog majd én reám,
ha majd a mennybe érvén,
belépek ajtaján.

(váratlanul Márton pap jön be, csupa vér az arca, de alig látni azt is, eltakarja a csuklya, alig tud járni.)

AUGLEN: Márton pap! Mi történt?

MÁRTON: Engem küldtek követségbe.

KATALIN: Hogy merészelt így elbánni egy pappal?!

MÁRTON: Hagyd, én nem akartam elvállalni. De most nagyon bőszenek... most nehéz velük, öléből jönnek... Kell neki a kétezer arany. Vagy betörnek ide.

KATALIN: Sylvester János! Köszönöm, hogy családi boldogságunkban résztvevő voltál. Zsófia lányom elkísér a hátsó kapuhoz, ami a mocsár felé vezet, ott rábíz egy olyan emberre, aki a mocsárban tudja a járást.

SYLVESTER: Szívesen védelmezném...

KATALIN: Nem kell. Önre most szüksége van nagyon sok embernek. És várja a nyomda. Zsófia!

ZSÓFIA: Igen, anyám. Jöjjön, Sylvester János...

(elmennek)

KATALIN: Én pedig elviszem neki a pénzt. Ti addig itt maradtok.

BENEDEK: Nem engedem, nagyasszony. Ez nem asszonydolog. Ha fizetni akarsz neki, a te dolgod, de én viszem el.

AUGLEN: Én pedig elkísérem Benedeket. Ha van vele egy pap is...

KATALIN: Azt már láttuk, mit művelnek egy pap-pal. *(int a Szakácsnőnek)* Kísérd Márton papot a hátsó szárnyba, és lássátok el a sebeit.

BENEDEK: Ha az esperes úr jönni akar, tegye. De én viszem el neki a pénzt.

KATALIN: Nincs annyi. Nincs kétezer. Ötszázat tudok összeszedni.

BENEDEK: Elég lesz neki. És a többi majd kigondoljuk. Nem való oda most asszony ezek közé a vérgőzös állatok közé.

KATALIN: Esperes úr?

AUGLEN: Nem való oda most asszony. Elkísérem. Az Úr áldásával és segítségével.

BENEDEK: Úgy is van. Az esperes úr elkísér. Így biztonságban leszünk.

KATALIN: Talán jobb is így. Addig én felkészítem a cselédeket és az öröket, ha nem érné be ennyivel.

BENEDEK: Be fogja érni, asszonyom. Elintézem.

KATALIN: Rendben van. Gyertek velem a szobám-ba, átadom az aranyakat.

(Kisietnek)

Ötödik jelenet

(Gyula melletti mező. Állnak Ábránfy Imre, Nádasdy, Abádi. Érkezik szemből Benedék és Auglen.)

ÁBRÁNFY: Nos, Benedék? Elhoztad a pénzt, jobbágy?

BENEDEK: Asszonyom, és anyósom, Ábránfy Katalin felszabadított jobbágyságom alól. És mivel hites feleségem nemesi származású, a kamarától kérelmezte a nemesi jog megadását személyemnek is. Ha ez nem sikerül, papnak állok.

NÁDASDY: Miféle kamara?! A kamara a császár idiótáiból áll, nem képzeled, hogy megadják neked?

ABÁDI: Ezt teszi az összes, az új vallással megfertőzött úr. Felszabadítja a jobbágyságait, akik majd a fejükre nőnek. Micsoda világ!

ÁBRÁNFY: Megmondtam, egyedül gyere.

BENEDEK: A nagyasszony úgy vélte, kell egy tanú, aki megegyezésünket rögzíti.

ÁBRÁNFY: Miféle megegyezést? A pénzt elhoztad?

BENEDEK: Körbevetted a várat. Követséget kértél, itt vagyok.

ÁBRÁNFY: Körbevettem, igen, és már rég elpusztíthattam volna, ha nem kötelezne a rokoni kötelék. Én tisztetem a rokoni vérkötéléket, Benedek, és nem ölök addig rokont, míg elég indokot nem ad rá. Ez volt a feltételem.

BENEDEK: Nagyasszonyom jogtudósokkal átnéztette az örökségből való kitagadásodat, az hiteles, és meg nem másítható. Ennek ellenére asszonyom ötszáz aranyforintot adni, és átengedni neked a békés melletti nagyapai örökséget, mely egy legelő, és amely az utóbbi években használatban nem volt.

ÁBRÁNFY: Ötszázat?! És a békési legelőt?!!!!

ABÁDI: Miért? Ott ellegelhetsz nyaranta, jó, dús legelő az. Nem halsz éhen.

NÁDASDY: Megaláztak, Imre, ne tórd ezt. Támadjuk meg ezt a várat, és pusztítsunk el mindenkit!

BENEDEK: Asszonyom úgy gondolja, a legelő alkalmas terület arra, hogy saját erődből arra kastélyt, várat építs. Most ötszáznál többet adni nem tud, mert a kastély felújítása és az új templom építése sok pénzbe került.

ÁBRÁNFY: Új templom?! Ki akart itt új templomot?!

BENEDEK: Asszonyom úgy véli, az árulás jól fizet, ha a német és török aranyakat szaporán gyűjtögeted, megéppülhet az, amire vágytál.

(Ábránfy közelebb jön Benedékhez)

ÁBRÁNFY: Igazán?!

ABÁDI: Ne hagyd, hogy ez a tetves paraszt így beszéljen veled.

BENEDEK: Asszonyom üzeni, hogy azonban vigyázz, mert Júdás pénzéből épült falak hamar leomlanak.

ÁBRÁNFY: Hamar, mi?

NÁDASDY: Szemét kis patkány! Ne tórd tovább!

ÁBRÁNFY: Nem hittem volna, hogy ki mersz jönni ide elénk tárgyalni.

NÁDASDY: Azonnal induljunk, elfoglalni a várat!

ABÁDI: Ennyi pénzzel csak megaláznak.

ÁBRÁNFY: Hallod, Benedek. Bent van szerelmesed, és az anyja. Ezeket a urakat nem tudom megfektetni, ha egyszer elindulnak, te is tudod. Betörnek a kastélyba, a nőket megerőszakolják, majd megölik, vagy fordítva. Ha őket most szabadon engedem, semmit sem garantálhatok.

BENEDEK: Erre az esetre is van ajánlatom.

ÁBRÁNFY: Igazán? Halljuk.

BENEDEK: Itt áll mögöttem...Auglen érsek, Wittenbergből.

ABÁDI: Kicsoda?! Nem ő...

BENEDEK: Auglen érsek élve 2000 aranyat ér meg a császárnak. Élve kell, mert a császár bíróság elé akarja vinni.

NÁDASDY: Úgy van, hiszen a köröző levél még ide a végekre is eljutott...Auglen érsek...az áruló, az egyházát eláruló érsek, akit kerestet a császár...!

ÁBRÁNFY: Igaz ez?

ABÁDI: Ha ő az...meg van a pénz. Kétezer arany!

ÁBRÁNFY: Te vagy...Auglen érsek?

AUGLEN: Én vagyok. Ellenőrizhetitek.

ÁBRÁNFY: És te most elárultad őt, Benedek...

BENEDEK: Nem. Ő ajánlotta fel. Míg jöttünk.

AUGLEN: Feladom magam, de vannak feltételeim. Elvonultok, és hagyjátok békében élni a nagyszszonyt, és udvarát.

ÁBRÁNFY: Feltételek?! Egy kiugrott, áruló pap feltételeket szab nekem?!

AUGLEN: Akkor csak kérem. Engem feladtok, és az bőven elég nektek.

(Csönd. Ábránfy elsétál odébb, gondolkodik.)

BENEDEK: Nos? Mi a válaszod?

ÁBRÁNFY: A jobbágy kérdez! Diktál! Mindent fordult itt, minden. Jogos örökségemet nem kapom meg, szerelmemet elviszi a török, becsületemet a császár! Árulásokból élek, mert idióta nagynéném hitvitákat tart, új templomot épít, apám, akit a török vágott le, meg nem bosszulhatom, az uzsorások kénye-kedvére vagyok bízva, nemzetem eltűnt, amire katonaként felesküdttem nem létezik, és én ebbe beletörődtem! Még hasznos is húztam belőle! Jogos jussom helyett kétezer aranyért adjak fel egy papot, akihez semmi közöm...!!!

ABÁDI: Megbolondultál, hé...

ÁBRÁNFY: Végig nézem, ahogy a magyar falvakat felégetik, mosolyognom kell minden olyan ország követének, akik a rontásunkra törnek! Katonaként sem harcolhatok, ahogy tudok, hanem annyit kell levágnom, amennyi a terv, amennyit szabad! Mindez egy asszony miatt! A szellem-úrnő, hogy rohad volna a nagybátyám után! És most jönnek a parasztok! Jönnek a jobbágyok, hogy koszos kezükből vegyek el pénzt és engedményeket! Akik tárgyalnak velem!!! Velem, Ábránfy Imrével, akinek a családja legelők és erdők százait birtokolta! És ezekből lesznek az új papok, vagy új nemesek, vagy bármik! Gyűlölöm ezt az egészet, gyűlölök mindent, legfőképpen magamat gyűlölöm! A válaszom kell?!!! Itt a válaszom!!!

(Felkapja a kardját, ráront Benedékre, de Auglen közéjük ugrik, őt éri a szúrás. Auglen lehanyatlik, Benedék mellé térdel)

BENEDEK: Auglen esperes úr...Te akartad, te ajánlottad fel...!!! A te felajánlásod volt!!!!

ÁBRÁNFY: Még mindig beszél! Még mindig pofázik! Tömjétek be a száját, és kössétek ki ahhoz a fához! Köszönöm, hogy nem én öltem meg! Jobbágyot megölni...egy katonának...szégyen, csúfos szégyen. Hallottátok?! Kötözzétek ki!!!

(Két katonát elkapja Benedék, kikötözik)

ABÁDI: Megöltél egy papot...papot nem lehet, ránk hozod az Isten büntetését...

NÁDASDY: Miért hozná? Ez a pap elárulta az istenét. Inkább azon siránkozz, hogy meghalt, ugrott a kétezer arany. Holttan nem fizetnek érte, hallhattad.

ÁBRÁNFY: Mindenki lóra! Most visszaszerzek mindent!

ABÁDI *(Benedékre mutat)*

És vele mi legyen?

ÁBRÁNFY: Itt marad, kikötve. Végig nézi. Innen látni mindent a kastélyt. Végig nézi! Ne legyetek kíméletesek a lánnyal sem. Lóra! Gyerünk!

ABÁDI: Ez a beszéd! Lóra! Támadás!

(kiabálások, a katonák és Ábránfyék elsietnek)

Közzjáték

(kivehetetlen tér, füst, fények, ezek között a fények között jönnek-mennek az alakok.)

ZSÓFIA: Megmondtam, hogy ne engedd el, mi szükség volt erre?

KATALIN: Visszajön. Visszajön és segít ezek ellen...

ZSÓFIA: Magadnak hazudhatsz, nekem nem! Benedeket megölték!

KATALIN: Azt megéreztem volna...

ZSÓFIA: Megérezted volna?! Betörte a kaput a rokonod, levágják a cselédséget, mit éreztél te meg?!

KATALIN: Elég. Még van elég emberünk...

ZSÓFIA: Kik? A szakácsnő? A kertészek?!

KATALIN: Még mi is itt vagyunk. És Imre nem tehet olyasmit...

ZSÓFIA: Apát is így kergetted a halálba?

KATALIN: Miről beszélsz?!

ZSÓFIA: Neki a töröknek! Miért? Magyarországért? Hol van az?! A ti hiúságodért, és lázadni akarásodért!

KATALIN: Nem igaz!

ZSÓFIA: Mindenki tudta, hogy nem győzhetnek! Miért nem azt mondtad, ha annyira szeretted, hogy adjunk el mindent, hagyjuk el azt az átkozott földet?
KATALIN: Ő katona volt. Apád katona volt.
ZSÓFIA: És én? Rám nem gondoltál? Rám nem gondoltatok? Ha akkor hárman elmegyünk, bárhová, Erdélybe, a szászokhoz, bárhová, akkor most ő is él, és együtt vagyunk!
KATALIN: Semmit sem értesz!
ZSÓFIA: A szellemúrnő! Bezárkózni a kastélyba, sértődötten nézni a világra, a lányunkat bevágni egy kolostorba, ahol nem láthatod évekig, ahol ribancot csinálnak belőle! Két napja vérzek, látod?! Tudod, mi jön ki belőlem két napja?! Láttad?! Mert én igen. Ez is miattad van! És Benedek még így is elvett volna, szegyenemben, fájdalomban! De őt is megölted! Milyen anya vagy te?!

KATALIN: SENKIT NEM ÖLTEM MEG!
ZSÓFIA: Gyűlöllek!

Katalin egy hatalmas pofont kever le Zsófiának, amikor érkezik oda Ábránfy Imre, mögötte Abádi.

ÁBRÁNFY: Családi dráma! Jókor érkezünk! Hol a többi pénz?
ZSÓFIA: Imre, követelem, hogy hagyd el embereiddel a kastélyt.
ÁBRÁNFY: Ötszázat akartál adni? Kétezerrel talán elmegyek, és nem háborgatlak többé. De te be akarsz csapni, neked nem fontos a saját lányod, és az a felnyalt parasztgyerek sem! Hol a pénz?!

ZSÓFIA: Nem kapsz többet. Nem kapsz semmit.
ÁBRÁNFY: Akkor megkeresem. De abban nem lesz köszönet. Zárjátok be a templomba őket. Tudom, hogy van annyi. Eldugtad, megkeresem.

Abádi beint két katonát, azok kivonszolja Katalint és Zsófiát.

ÁBRÁNFY: Tudom, hol kezdjem...gyerünk...

(Hátul tűz lobbanását látni)

ÁBRÁNFY: Mi ez? Mit művelnek ezek?! Megtiltottam...

(kifut Abádival, zajok, jajgatások, tűzropogás)

Hatodik jelenet

Leégett, üszkös falak, a templom falai. Középen egy kupac hamu, kivehetőek Katalin és Zsófia ruhadarabjai. Ábránfy Imre siet be, mögötte Abádi és Nádasdy.)

ÁBRÁNFY: Ki tette ezt?!!! Melyikötök volt?

ABÁDI: Végig veled harcoltunk, Imre...
NÁDASDY: El sem maradtunk egymás mellől...
ÁBRÁNFY: Azt mondtam, zárjátok a templomba őket, nem azt, hogy öljétek is meg!
ABÁDI: Én bezártam őket, és siettem vissza hozzád...
ÁBRÁNFY: Megmondtam, nincs gyújtogatás, ez a kastély épen kell nekem...ez az én örökségem!
NÁDASDY: Unalmas vagy már ezzel az állandó nyavalygással! Foglaltad volna el eddig. A katonák egy része kezdett gyújtogatni, megtalálták a borospincét, és nem lehetett bírni velük.
ABÁDI: Meggyújtották a templom tetejét, mit tehettem volna? Frissen rakott tető, azonnal belobbant!
ÁBRÁNFY: Ezt nem így...nem így akartam!
NÁDASDY: Ki kellett volna zavarni őket a mocsár felé, és megmondtam.

(csönd, Ábránfy lehajol a középső kupachoz)

ÁBRÁNFY: Nem tudtak kijutni...ez...
ABÁDI: Iszonyatos. Igen.
ÁBRÁNFY: Nem így. Nem így akartam. Ti tudjátok. Tanúsíthatjátok.
NÁDASDY: Senki sem fog kérdezni róla.

(távolról hallatszik Benedek hangja)

BENEDEK: Katalin!... Zsófia...!
ABÁDI: Ez a parasztgyerek még hiányzott ide.

(Benedek megjelenik)

BENEDEK: A templom... leégett a tempom...
ÁBRÁNFY: Megkötöztünk. Hogy kerülsz ide?
BENEDEK: Jöttek arra... Leégett?
ÁBRÁNFY: Láthatod.

(Benedek közelebb jön, nézi a kupacot.)

ÁBRÁNFY: Temesd el őket. Ami maradt belőlük. Temesd el tisztességgel. Nálad van még az ötszáz arany. Abból futja.
ABÁDI: Nem akarod nála hagyni?!

ÁBRÁNFY: Nézzünk körbe, mit művelnek a katonák. Nem szeretném, ha tovább rongálnák a kastélyt.
NÁDASDY: A hátsó udvarban a tüzet még el lehet oltani...

(kísietnek. Benedek marad egyedül. Néz körbe. Majd észrevesz valamit. Pár papírlap, Zsófia zsoltárfordításai. Felveszi, forgatja. A színpad hátsó terében, mint az előjátékban füst, benne megjelenik Katalin és Zsófia, ülnek egymás mellett.)

KATALIN: Még nem mesélted, milyen volt az első éjszakád vele.

ZSÓFIA: Mert ezt tiltja a női szemérem.
KATALIN: Tudnom kell.

(Benedek néz előre, figyel a hangokra, mintha önmagában, belül hallaná őket)

ZSÓFIA: Miért? Miért kellene ezt neked tudni?
KATALIN: Mert az anyád vagyok. És egyben a barátnőd is. Mert így nevelődtél. És mert kapsz egy pofont, ha nem meséled el.
ZSÓFIA: Félszeg volt, és ijedt.
KATALIN: Nohát.
ZSÓFIA: Levetkeztem, és kiszaladt az ajtón.
KATALIN: Miért?
ZSÓFIA: Nem látott még meztelen nőt. De visszajött.
KATALIN: Kezdeményezett?
ZSÓFIA: Nem mert.
KATALIN: Hát akkor?
ZSÓFIA: Nekem kellett.
KATALIN: Te honnan tudod a női kezdeményezést?
ZSÓFIA: Volt a zárdában egy apáca, hálótársam. Őneki meghalt tüdőbajban a jegyese, utána jegyezte el magát Istennel. Ő már gyakorlott volt ezekben a formákban, sokat mesélt estelente.
KATALIN: Igazán? Szép egy kolostorba íratlak...
ZSÓFIA: Ő mondta, mi kell a férfinembernek, hogy elégedett legyen.
KATALIN: És Benedek? Hogy fogadta ezt?
ZSÓFIA: Csudálkozott.
KATALIN: Nem kérdezte, honnan...
ZSÓFIA: De. Elmondtam nekik, de csak röviden, hogy maradjon meg a gerjedelem.
KATALIN: Elhitte?
ZSÓFIA: Miért ne hitte volna?
KATALIN: Igaz. Ezek elhisznek mindent. Érdekes... apádnak nem voltak ilyen gátlásai. Ő tudott mindent. Nekem csak...tanulnom kellett. Honnan a fenéből tudott ő mindent?!

ZSÓFIA: Mert apám nemes ember volt. És nyilván felkészítették, ahogy ez szokás.

KATALIN: Valami szajhával.
ZSÓFIA: Ne mond, hogy nem tudtad.
KATALIN: Jól van. A lényeg, hogy ti jól összejöttetek.
ZSÓFIA: Igen. Öröm volt egymásnak minden érintésünk. Fáradt vagyok. Öledbe hajthatom a fejem?

(Katalin nem szól, Zsófia ölébe hajtja a fejét, ülnek, néznek előre. Benedek észleli, a hangok megszűntek. Megnézi a papírlapot. Lassan énekelni kezd, mintha szertartáson lenne)

BENEDEK: Az Úr csodásan működik,
De útja rejtve van;
Tenger takarja lábnyomát,
Szelek szárnyán suhan.
Mint titkos bánya mélyiben,
Formálja terveit,
De biztos kézzel hozza föl,
Mi most még rejtve itt.
Bölcs terveit megérleli,
Rügyet fakaszt az ág.
S bár mit sem ígér bimbaja,
Pompás lesz a virág.
Ki kétkedőn boncolja őt,
Annak választ nem ad,
De a hívó előtt az Úr
Megfejtí önmagát.
Ne félj tehát, kicsiny csapat,
Ha rád felleg borul,
Kegyelmet rejt, s belőle majd
Áldás esője hull!
Bízzál az Úrban, rólad Ő
Meg nem feledkezik,
Sorsod sötétlő árnya közt
Szent arca rejtezik!

(elhallgat, leengedi a papírt, néz maga elé.)

– Vége –

Háború van

Jászberényi Sándor: A lélek legszebb éjszakája

Az elmúlt években egyetlen magyar novelláskötet sem aratott olyan zajos sikert, mint Jászberényi Sándor *A lélek legszebb éjszakája* című műve. Joggal feltételezhető, hogy a szerző előző novelláskötetéhez (*Az ördög egy fekete kutya*) hasonlóan nemzetközi szinten is kedvező fogadtatásra számíthat majd. A szerző tíz évet élt Egyiptomban, tudósított Izrael és a Hamász harcairól, ahogy az Iszlám állam ellen küzdő kurd pesmergák háborújáról is. Ezek az események ihlették a kötet novelláit. A kötetről folytatott diskurzusnak visszatérő és kikerülhetetlen eleme a szerző életére való hivatkozás, hiszen Jászberényi személye mintegy hitelesíti szövegeit. Erre a „hitelesítő eljárásra” azért van szükség, mert a novellák olyan témákat dolgoznak fel, melyek jelenlétét máskülönben tabusértésként (vagy ami még rosszabb: giccsként) értékelhetnénk. Ezért vált a diskurzusban szinte közhellyé a Hemingwayhez való hasonlíthatóság, ami már az előző könyv angol nyelvű recenziói számára is kézenfekvően adta magát – ez a hasonlóság több irodalmi karikatúra tárgya is volt. A hemingwayi stílust először egy Jászladányi Nándor álnevű szerző tette céltáblává (az oldal megjelenése zavarba ejtően nagy sajtóvisszhangot kapott), de paródiakötetében Bödőcs Tibor is szentelt egy írást Jászberényinek.

Jászberényi a történetmondást egy hangsúlyozottan fikcionalizált térbe helyezi át, miközben markáns és szuggesztív elbeszélői jelenlétet működtet. A legfőbb koherenciaképző elv tehát a (fiktív) elbeszélő személye lesz, akit Marosh Dánielnek hívnak, és aki egy különös véletlen folytán éppen haditudósítóként dolgozik a Közel-Keleten. Ez a szövegszervező megoldás egy többé-kevésbé konzisztens elbeszélői ént feltételez, amely két írás kivételével végig jelen is van a novellákban. A groteszk-ironikus *Marhanyelv* ugyan nem Marosh történetét meséli el, de a

Pesti Kalligram Kft., 2016

helyszín továbbra is Kairó marad. A kötet legvégén, a ciklusról szinte már leválasztva álló *Varjúleves* pedig áthelyezi a helyszínt Magyarországra. A mágikus világlátás, a szegénység és az idegen-ség-élmény azonban mégis összeköti a többi szöveggel. Domján Edit a *Kulteren* megjelent kritikájában meggyőzően érvel amellett, hogy a mű szoros kapcsolatban áll Hemingway *Indián táborával*. Jászberényi novelláiban fontos szerephez jutnak az afrikai és közel-keleti mitikus elemek. A ciklus motivikus szerkezetét az első (*Vigyén el az ördög*) és az utolsó előtti (*Valaki virraszt érted*) novella keretezi, melyekben a főhős álmatlansága kibogozhatatlan módon fonódik össze az egyéni és közösségi traumaélménnyel és a sötét, fenyegető átkokkal.

Marosh Dániel végigjárja a luxushoteleket, a frontvonalakat, a kórházakat, a kocsmákat, a bordélyházakat, végül egy angliai alvasklinikán

Martin Wanda Szeretők 6

Nyilvánvaló

Szakács István Péter: Csempészáru

Az erdélyi író, Szakács István Péter nyolcadik kötete *Csempészáru* címmel jelent meg tavaly decemberben. A kötet különlegessége, hogy a kiváló csíkszeredai grafikus, Siklód Ferenc képei kísérik a szövegeket. Illusztrátorként szerepel a belső borítón, de a könyvet forgatva egyértelmű, hogy a rajzok egyenrangú társai Szakács szövegeinek.

A kötet, alcíme szerint, apokrifeket tartalmaz, azaz a szó eredeti értelmében olyan szövegeket, melyek nem tagjai az elfogadott kánonnak, nem hivatalosak. A könyv fülszövege szerint „apokrif az, amit eltitkolnak, ami törvényen kívül áll”, ez a mondat ugyan a bibliai apokrifekre nem áll, mindenesetre a szerző játéka hívó elképzeléséhez teljes mértékben illeszkedik: nem hivatalos, másképpen képzelt, átírt, megváltoztatott, más-hogyan ismert történetek kerültek bele a könyvbe. Nemcsak bibliai parafrázisok, hanem a kötet másik harmadában mesék átiratai, a harmadik harmadban pedig Szindbád-történetek, utóbbiak Krúdy-modort utánzó formában. Ezzel együtt, tekintve, hogy a 21. század Európájában szinte nincsenek is titkok, éppen, hogy nem a titkolt igazságok előhozásához kellene módszerek, hanem a nyilvánvaló, egyértelmű bölcsességek közléséhez kell a mai szerzőknek látszólag titokzatos módszereket igénybe venniük. A közölni kívánt igazságok így valóban csempészáruk lesznek, de hát ritka az a kor, amikor nem azoknak kellett volt lenniük. De ami így kell, hogy közkinccsé álljon, az ettől még evidens, világos, nyilvánvaló. A mai kor szerzőinek a vázolt feladat egyszerre nehéz és egyszerre triviálisan megoldható. Nyilvánvaló, hogy ez a dolguk. Nyilvánvaló, hogy a maguk módján meg is oldják.

A *Más mesék* alcímű első részben látszólag modern (vagyis annak gondolt) formájú mese-változatok szerepelnek. Ezek annyiban minden-

??????????, 2016

képpen mesék, hogy az így ismert szövegek általános sablonjai szerepelnek bennük: van király, trónterem, mesebeli számok, csodás események. Ebből a szempontból nem másak ezek a mesék. A történetek ráadásul ugyanúgy a boldogulás lehetőségeit kutatják, ugyanúgy a győzelmes vég felé igyekeznek vinni hőseiket. Amiben viszont más mesék: a „boldogan éltek, míg meg nem haltak” történetzáró formulák véletlenül sem kerülnek elő. Épp ellenkezőleg, Szakács más meséiben nyitott kérdések maradnak, vagy nehezebb esetben, mint például a ciklust záró *A szörnyeteg* című írásban egyenesen a végén fordul igazán rosszra minden, illetve bomlik ki az eleve rossz.

A tanmesék kevés „eltitkolt” üzenettel operálnak, annál inkább találunk enigmatikus részeket a következő ciklusban, a *Felemás evangéliumok* címűben. A kötet terjedelmi szempontból is meghatározó része bibliai történetekből kinövő elbe-

köt ki. Nem marad passzív szemlélődő, lehetőségeihez mérten mindig igyekszik bekapcsolódni az eseményekbe. Különös vendég a felkeresett közösségekben, bekapcsolódik a mindennapi életbe, kívülről állását mégsem tudja levetkőzni. Egy beduin szereplő az Abu Magari (a magyar szó után) névre kereszteli el, a kurd pesmergák Kák Szárdárként szólítják (egy haditudósítása szerint a valódi kurd katonák is így hívták a kötet szerzőjét). Egy kairói ópiumárus Abu khoégának nevezi (*khoéga*: a gazdag, hitetlen külföldi), egy bordélyház szudáni madámja pedig M'zungunak hívja, ami szuahéli nyelven fehér fiút jelent. A ráaggatott nevek közös jellemzője az ideiglenesség: mindig csak egy adott közösségben, egy saját kulturális kontextusban érvényesek, és lecserélhetőek, ezért identitásjelölő funkciójuk is relativizálódik. Az ideiglenes névadás egyúttal az idegenség tapasztalatát is rögzíti. A cikluson belül külön blokkot képeznek a Kairó bordélyainak életét leíró történetek, melyekben az elbeszélő nyelv kegyetlensége, brutalitása gyakran már szinte elviselhetetlenné fokozódik (nem véletlen, hogy az Aegon-díj honlapján megjelent oktatói segédanyag a teljes kötetet nemhogy órai feldolgozásra, de még olvastatásra sem ajánlja). *A lélek legszebb éjszakája van* című szövegben ezenkívül némi túlírtás is érezhető. *A kutya kölyke* nagyon hatásos állatszimbolikával operál, de az ópiumos álmok leírása megterheli a kompozíciót.

A novellák szerkezeti felépítésében a felütés és a zárlat válik a lehangsúlyosabb elemmé. A felütés gyakran egy szokatlan kijelentés, melyet a szöveg későbbi részei akár többszörösen újrakontextualizálhatnak. Ilyen a *Dögevő* nyitómondata: „Szeretem a kurvákat. Ellentétben a rendes nőkkel, nem hazudnak a szemembe, nem csalnak meg és nem árulnak el.” (153.) A második mondat újraértelmezi az elsőt, de hogy az elbeszélőnek mi is a problémája az ún. „rendes nőkkel”, azt csak a teljes kötet ismeretében lehet megválaszolni. A novellák egy része tehát egy provokatív kijelentés rejtett jelentéseinek kibontását végrehajtó retorikai stratégiát követ.

Jászberényi másik jellegzetes kezdőmódszere ellentétes stratégián alapul: távolról közelít rá a helyszínre. Tájleírásai kifejezetten érzékletesek, gyakran épülnek rejtett feszültségekre, ellentétezésre. Különösen szép (és finom ellentétezővel felépített) leírás áll például a *Tél az ígért földjén* kezdősoraiban: „Tél volt Jeruzsálemben, december vége. Finom réteg hó borította a Koponyák

hegyét, az óvárosban pedig előkerültek a téliabátok. Hősugárvók duruzsoltak a boltokban, a hotelek pedig átállították a légkondicionálókat, hogy meleg levegőt nyomjanak be az ötszillagos boltívek és szökőkutak alá.” (25.) Az ellentétek a térábrázolás szintjén érnek össze: egymásba ér a belső és külső, biblikus és modern, gépesített és természetes környezet. A kötet egyik legszebb novellája, a *Pávaangyal* első mondataiban a füstölő romokat és a tankcsapdákkal szegélyezett út képét olyan plaszticitással tárja elénk a szöveg, mintha csak egy kamera tekintetén át követtünk.

A novella értékszerkezetét feje tetejére állító befejezésre a legjobb példát a címében camus-i asszociációkat keltő *Megölni egy arabot* jelenti. Az alaptörténet szerint a kurd pesmergák foglyul ejtenek egy ISIS-tagsággal gyanúsított tizenhét éves fiút, majd a vallatás után a kurd ezredes lelövi, hiába próbálta megakadályozni ezt Marosh Dániel (Kák Szárdár). A fiú ugyanazzal védekezik a vallatás alatt, mint az ezredes a gyilkosság után: „Háború van.” (83; 90.) Nem egyszerűen arról van szó, hogy a háború hatályaon kívül helyezi a békeidő normáit, már a harc is szabályok nélkül zajlik, így az ezredes sem tartja be a genfi egyezményt. Marosh Dániel számára egészen a mű zárlatáig nem egyértelmű, hogy a lelőtt gyerek ártatlan-e. A novella végén meglátja, hogy a részegen alvó ezredes gépén egy videó megy végtelenítve: „A megölt kamasz szerepelt rajta, egy jezidi nő levágott fejét mutatta a kamerába a hajánál fogva. Mosolygott.” (91.) A csattanó éppen azért üti meg az olvasót ilyen erővel, mert nem akarja feloldani a feloldhatatlan dilemmákat. Az elbeszélő azzal szembeesül, hogy ebben a helyzetben az európai politikában megszokott humanitárius szövegek egyszerűen nem működnek, hamisan és képmutatón csengenek. A végtelenített lejátszás a terrorizmus átmediatizáltságát állítja elénk: az erőszak mediális csatornákon át közelít meg minket, belép a saját terünkbe, elfoglalja és kisajátítja azt (akkor is, ha egy mediális áttétellel a nyelven belülről helyezzük át). A kép a traumaemlékezet működését is metaforizálja: az élmény újra és újra, végtelenítve játszódik le – ezúttal az emlékezet médiumán belül. Úgy látszik, az erőszak legyőzhetetlen: nyomot hagy a képeket archiváló technikai apparátuson, az emberi emlékezeten, végső soron pedig magán a nyelven belül is.

Jászberényi könyve éppen azért ennyire háborzongató, mert Szíriában (és sok más helyen) most is, ebben a pillanatban is háború van.

Válságmonológok

Egressy Zoltán: Júlialepké

Egressy Zoltán munkásságában a versek és drámák mellett a novella is jelen van, de több sikeres regény – *Szaggyatott vonal*, *Százezer eperfa*, *Lila csík, fehér csík*, *Szarvas a ködben* – is kikerült már kezei közül. Az idej, 88. Ünnepi Könyvhét-re jelent meg a *Júlialepké* című, harminckét valomásból álló novelláskötete, mely az író, költő, műfordító negyedik könyve az Európa Könyvkiadónál, s amely régebbi és korábban kötetben még meg nem jelent novellákat vegyesen tartalmaz. Az elbeszélések különböző élethelyzetekben, más-más írói korszakokban születtek, így stílusukban is eléggé elkülönülnek egymástól. Az első ciklus a *Most érsz mellé* című kötet, a második a *Majd kiszellőztetsz* írásaiból áll össze, a harmadik, a *Júlialepké* pedig az újabb novellákat tartalmazza. Az első ciklus novellái érzelmektől fűtöttek, szélsőséges végkifejletekbe torkollnak, a második ciklus írásai epikusabbak, szenvedéllyel teliek, míg a legújabb művek – a harmadik ciklus darabjai – valamelyest távolságtartóbbak.

A különálló, mégis összefonódó, elsősorban szomorú szerelmi történeteket feltáró novellák szereplői különböző életkorú nők és férfiak, boldogok, szerencsétlenek, szenvedélyesek, fokozott érzelműek vagy csendesek, azonban a rejtett utalásoknak köszönhetően felfedezhető közöttük valamiféle kapcsolat, élethelyzetük hasonlósága teszi őket. A kötetben szereplő történetek szélsőséges érzelmi állapotokkal, gyermekkori traumákkal, a szerelem fantomjával, a szenvedély és az idilli állapot elromlásával szembesítik az olvasót; férfi és női elbeszélői töprengő, melankolikus, szerelmet akaró vagy gyászoló lelkek. A méregkeverő asszonyt éppúgy megtaláljuk közöttük, mint a szerelem nevében ölni képes nőt, a pusztába vágyó kisfiút, a *Krokodilkönny klub* íróját, az őrzőangyalt, valamint a szultán tánc-

Európa Könyvkiadó, Budapest, 2017.

lóját. Mindegyik monológ egyfajta személyes valomás, s noha a szereplők gondolatainak közép-pontjában legtöbbször a szerelem áll, a *Júlialepké* nem nevezhető kifejezetten szerelmeskönyvnek – inkább a válság az, amely valamilyen formában végigkíséri szinte az összes elbeszélést. A szerző, akárcsak a *Szarvas a ködben* című regényében, a női lélek aprólékos ismeretéről ezúttal is tanúbizonyságot tesz. Meg persze a férfiéba is bepillantást enged.

A könyvnek ismeretterjesztő funkciója is van: a kötet címét, illetve a kötetben szereplő egyik elbeszélés címét egy Dél- és Közép-Amerikában honos, a tarkalepkék családjába tartozó rovar ihlette. E lepkefaj egyfajta szimbiózisban él a krokodilokkal, s „folyamatosan basztatja a kajmánonk meg a teknősök szemét, hogy könnyen termelődjen bennük. Aztán megissza... A júliák egyébként nem sebeznek, mint a vízilovas állat, csak táplálkoznak a

széleket tartalmaz, rengeteg ó- és újszövetségi idézettel, illetve a minden korban igen népszerű apokrif-idézetekkel. (Utóbbiak egyébként éppen azt példázzák, hogy a pszeudokanonikus iratok messze nincsenek eltitkolva. Triviális példa ezen belül az „Oldani vágyom és oldódni vágyom”-kezdetű, Weöres Sándor-fordításként ismert – János apostolhoz köthető – apokrif acta Krisztushimnusz. A kötet ezen fejezetében szerepel a címadó, *Csempészárú* című írás is. A történet az Édenkerttől indulva viszi az olvasót, és az innen származó magok sorsán keresztül ismerhetjük meg a szereplőket. A szöveggel innentől kezdve számos probléma akad. Az élet fájáról származó gyümölcsmagok a novella végén már almamagokként szerepelnek, pedig egy átlagos bibliaolvasó is tudja, hogy a másik, a jó és rossz tudásának fája sem feltétlenül almafa volt, a Biblia nem említi fajtát. A Genézis szerint az Édenben álló élet fája ráadásul nem volt tiltva az első emberpár előtt a bűneset előtt. Így a szöveget indító felvetés eleve elhibázott, történetesen, hogy az élet fájának magja elültetve terem egy gyümölcsöt (almát), amit aztán egy Mária(!) nevű cigánylány fog jóízűen elfogyasztani. Szakácsnak tehát sikerül egy igazi apokrifet létrehozni, a szó kevert értelmében. Egy kicsi bibliai utalás, egy rész modern szcéná, egy rész keleti misztikum. A szinkretista novella, ha létezik, pont ilyen. Ezt lehet szeretni, de még átlagos bibliai olvasottsággal is bosszantó lehet tartalmilag. Érdekes, hogy maga a szerző is érezhette ezt: mikor a történet végén az almát elfogyasztó cigánylányt megnevezi, a főhős elmosolyodik a helyzet komikumán. Talán szerencsésebb lett volna nem adni nevet a lánykának. És ez igaz a szövegekre általában is: szerencsésebb lett volna több titkot, kevesebb megfejtést adni az olvasónak. Így, sok esetben – többek között a címadó írásban – a szöveg nem nő túl a *Da Vinci-kód* tartalmi keretein, még akkor sem, ha Szakács profi novellista, technikailag messze felette áll a lektúrszerzőknek.

Kár, és éppen azért kár, mert ezekben az írásokban a Szakács István Péter írásaira oly jellemző erények is mind ott sorakoznak. Remekül teremt atmoszférát (*Krisztus teste*), bravúrosak a jellemrajzai (*A másik megváltó*), nyelvi és helyzetkomikumban is erős. Azokban a novellákban, ahol a tragikumé a főszerep, kellően mély és titokzatos (*Evező, vitorla és kormánylapát nélkül*).

A fent sorolt erősségeket a kötet záró ciklusába felvett Szindbád-történetekben is megtaláljuk. *Szindbád-változatok* a címe a három írást sorakoztató kötetzáró fejezetnek, és a szerkesztő dicséretére legyen mondván, jó, hogy ezekkel végződik a kötet. A novellák címei némi modorosságot rejtenek (lásd „ifjonti ábrándok”, „eltékozolt vágyak”), de a szövegek helytállnak.

Mert az elbeszélések ott billegnek a Krúdy-utánérzés modorossága és az elbeszélői nyelv adaptáltsága határán, és csak nagyon ritkán zuhannak le. A szövegek, ha tapasztalt Krúdy-olvasót találnak, örömet okoznak, és azt sejtem, hogy Szakács olvasói között elsősorban ők (mi, teszem hozzá a magam részéről) lehetnek. Az ifjúság elmúlásának fájó, de az eltelt és megélt múltnak örömteli krónikása és az ő bölcsessége, a boldogság hajszolása, az élet felfedezhetetlen és talán éppen ebben megragadható értelme adják a novellák tökesúlyát, miközben a forma – a megidézett Mesterhez illően – könnyed, légies. A történetek nem igazi történetek, mindegyikük egy-egy több képből összeálló jelenetsor, melyek igazán nem számíthatnak apokrifnek, hiszen nem csak a Szindbád-novellákból lehetnek ismerősek, hanem sokkal inkább az életünkben. Hol lelhető fel a boldogság: az öröklét börtönében, vagy a múltó élet szabadságában (*Szindbád és a velencei tükrös titka*)? Jó-e Szindbádnak, hogy „visszavonult, és ebbe a sétálóutcai garnizonba költözött, a hajdani kuplerájtól és az apácázárdától egyenlő távolságra” (*Szindbád és az ifjonti ábrándok bűvös lámpafénye*)? Vagy talán ott található meg az ember szabadsága és boldogsága, ahol a leírható valóság, amit Szindbád, az író mániákusan kutató, egyszer csak más dimenzióba kerül? A kötetzáró novellában ezt Áron, a volt iskolatárs így mondja, szembesítésként: a „történeteiden volt egy pont, ahol a hétköznapi világ átbillent egy másik dimenzióba”.

Szakács István Péter novelláskötetében fellelhetők ezek a pontok. Nem feltétlenül ott, ahol a szerző – érezhetően – ezeket el kívánta helyezni. Hogy ez erénye vagy hibája-e a kötetnek, az olvasó eldöntheti. Mindenesetre a *Csempészárú* ezeket akarhatta, ha akarta, becsempészni a mindennapjainkba. Ott, ahol ez az akarat nem volt készakart és erőltetett, sikerült. Mindehhez a Bookart kiadó adott szép keretet, a tartalomhoz méltó formával. Vida Gábor szerkesztői munkáját is dicséret illeti, ütem- és arányérzék jellemzi a szerkesztést.

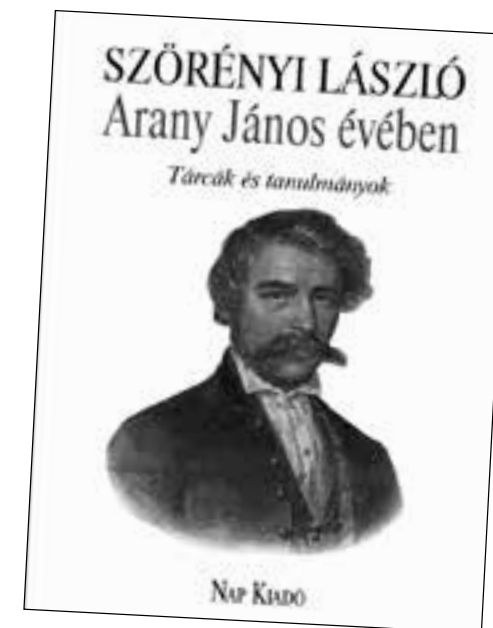

Annus aureus, avagy nem mind Arany...

Szörényi László: Arany János évében

Amikor a kötet megjelenéséről értesültem, arra gondoltam, teljes egészében Arany életműve köré szerveződik. A művet fellapozva azonban azzal szembesültem, hogy *nem mind Arany, ami fénylik*. Az első ciklus, a *Sorokszorító* tárcái csupán kis részben csoportosulnak alakja köré, kizárólag a második egységet alkotó tanulmányok kapcsolódnak mind a kétszáz éve született költőhöz, aki a kezdetektől Szörényi László érdeklődésének középpontjában áll. Amilyen sokoldalú az irodalomtörténész munkássága, olyan szerteágazó az anyag, mélyen merít a magyar és világirodalomból, a hazai és egyetemes kultúrtörténetből. Enciklopédikus tudását ezúttal is közérthetően, a szakszargon felesleges használata nélkül teszi közkincsé, elősegítve, hogy az irodalomtudomány legújabb eredményei az érdeklődő laikusokhoz is eljussanak.

A tárcák, melyek először a *Magyar Nemzet* Hétvégi Magazinjában jelentek meg, konkrét élményekből kiindulva izgalmas, csapongó szellemi kalandra hívnak. Csapongóak abban az értelemben, hogy játékos fürgeséggel, a szelek szárnyán száll bennük a gondolat, hetedhét országot jár be, színes világokat tár fel, miközben szerzőjük sosem barangol el messzire az irodalomtudósok vadászmezéjéről. A vibráló szellemidézés, a váratlan és olykor merész ugrások felidéznek a vizuális technika villódzó képeit, Szörényi tudományos szakszerűséggel exponált, részletgazdag, nem csak a jelennek szóló pillanatfelvételeket közvetít. Kisesz-széi kiemelkednek eredeti megjelenési helyükről, a napilap kontextusából, ritkaságszámba menő ismeretanyaguk, irodalomtörténeti adalékaik révén, így a tanulmányok mellett nem tűnnek idegen anyagnak. Az irodalomtörténész nem először tár-sítja az egymástól távoli műfajokat, megtette ezt

??????????, 2016

már a *Latin és röhej* (2015) és *A' bohóság láncsora* (2016) című könyveiben. A *Buborék* című rövid publicisztika jól példázza, milyen széles spektrumú egy-egy írás, ez a tárca a városi élet egyik pillanatképtől jut el Kölcsey *Vanitatum vanitas*ának ismert „*varázsigéjéig*”: „*Pára minden pompa s ék: / Egy ezred egy buborék*.” Az idézet utolsó szava előhív a szerző emlékezetéből egy gyermekkori élményt, melynek 1956 adja a háttérét. A kölyökkori emléktől a Kölcsey-verset méltató Fábíán Gáborig, Vörösmarty egyik legjobb barátjáig jut el, ahonnan már kevésbé kanyargós út vezet vissza a *Himnusz* költőjéig, majd a *Vanitatum vanitas* értelmző tudósokig, végül pedig az azonos címmel verset író Orbán Ottóig, és eközben némi filozófiatörténetet is belecsempész tárcájába.

A tanulmányokat felsorakoztató, *Arany János* című második fejezetben a gondolatfolyam némileg lefékeződik, ritkábbá válnak a váratlan kép-

hüllők könnyéből. Addig ügyködnek, míg kisasajtolják valahogy a könnyeket.”

Egressy szövegeiben nincs nyoma görcsös-ségnek, a tirádák (a körmondat sajátos változata) sodró lendületűvé varázsolják a szövegeket, már-már úgy tűnik, verssé akar változni a próza, s minden lapon érződik, hogy a szerző élvezettel használja a nyelvet. Íme, egy példa: „*Megfordul utánad, te nem nézel vissza, de tudod, hogy ő igen, erős vagy, erősebb, mint ő, aki most nem hall semmit, csend van a fülében, teljes sükettség, én hallom az autókat, meg hogy dobog a szíve, arra mindig figyelnem kell, ver, ahogy még sohasem, csak áll, már nem utánad néz, maga elé, visszafordul, eltűntél a kavarodásban, mindjárt a mozinál leszel, ahol voltak egyszer, annyira jó volt, beleszagoltál a nyakába, ez nem most jut eszébe, ez mindennap, most lépni kell, segíteni, nézd, mit csináltál, összegörnyed, ráhajol az oszlopra, szerencséje van, azt meg lehet fogni, bele lehet kapaszkodni.*”

Könnyedén játszik a szavakkal, ösztönös erővel teremt újakat (*bezsongolódni, kapadozni, felhőgubancok, emberálmot láttam, zagyvalék*), s festőket meghazudtoló módon keveri a színárnyalatokat is – világoszöld, mélyzöld térségek, sötétzöld sávok, bordó-kék almaborozó tűnik fel, „a fények a parton kékek és sárgák, pirosak meg zöldek, folyik össze a sok szín a szemem előtt.”

Kiemelt szerepet kap a tájleírás, a pszichés állapotok kivetítése, a környezet antropomorfizálása. Az író egy hipnotizőr profizmusával vezeti a befogadót a szereplők által bejárt tájakra, ismert, budapesti helyszínekre – hol a Liszt Ferenc tér, hol az Oktogon tárul az olvasó elé, hol pedig az Erzsébet híd vagy a Tabán tűnik fel. A szereplők a barangolások során válaszokat keresnek az őket aktuálisan foglalkoztató, szívüket-lelküket kínzó kérdésekre. A természet komponensei éppoly intenzíven vesznek részt az egyes cselekményekben, mint maguk a szereplők, éppúgy változnak, ahogyan a szereplők lelkivilága.

Mindegyik novella egy újabb kalandozás, melyhez Egressy-szemüveget, színes, választékos szókincset kap a befogadó, s a részletes, aprólékos leírásoknak köszönhetően egészen közel férközhetünk a természethez, a flóra- és faunaszeg-

mensekhez is. „*Féltem, nem valami állat-e, kis rák vagy keménypáncélú bogár, de nem, lehajoltam, és felemeltem a sérült kagylót. Kékes volt, kékeslila, jókora helyen hiányzott róla a festék.*”

Visszatérő, jelentésüket váltó, gazdagodó metaforákra, szimbólumokra épül a szöveg. Az erdő, a tenger, a fa, az eső, a hold, a fekete zongora meglehetősen gyakran feltűnedeznek: „*Hold van rajta, téli hold, szép sötétkék az ég mögötte, tavaly karácsony előtt láttam meg egy kirakatban, gyorsan megvettem, mert nagyon tetszett (...)*”

Éjjelente, mikor mindent sötétség borít, hűvös van, és csillagok uralják az eget, rendeződnek a novellák elbeszélőinek gondolatai, agyuk zakatolása némileg csillapodik. A *Nem, nem köszönöm* című novellában például a női elbeszélő már október közepétől idegesen nézegeti a konyhai falinaptárát, december elsejétől tekinti télnak a telet, ekkor nyugszik meg, de a jeges fuvallatnak már november körül komoly boldogsággal tud örülni. Aztán napfelkeltekor, hőségben ismét a gyötördésé a főszerep: „*Mióta az eszemet tudom, mindig este voltam jól, a sötétedés olyan nekem, mint négy-öt kávé, dopping a szívemnek. Hiába mondják nekem, milyen szép a napfelkelte, mennyire gyönyörűek a hajnalok, nyomták nekem most is, mielőtt elindultam, meglátom, majd csodás lesz a Fekete-tengernél.*” „*Kánikula dühöngött, a legborzasztóbb, hiába utószезon ez, hiába akarnak már nagyon elválni a fáktól a levelek, ez itt még nyár, és én egy ideje tudom, hogy a napfénytől leszek igazán depressziós, kifejezetten a déli naptól, a fénytől örülök meg.*”

Egressy Zoltán műve lehetőséget ad az olvasónak arra, hogy néhány lépéssel közelebb kerüljön önmagához. Történetei egyszerre finom humorúak, megrendítőek, néhol melankolikusak és borzongatók, s olyan problémákkal, érzésekkel (félelemmel, magánnyal, csalódással, tépelődéssel, reménnyel, boldogsággal, vágyakozással) szembesítenek, melyekkel valamennyien kénytelenek voltunk már farkasszemet nézni életünk során. Összességében a *Júlialepke* minden tragédiájával, szorongásával együtt mégiscsak egy bizakodó, elringató kötet, mely nyár- és télimádóknak, hold- és naprajongóknak egyaránt ajánlott.

Szó, kép, írás

Banner Zoltán: Képirás-képolvasás – Az erdélyi magyar művészetről

Megrezdül bennünk a lélek, valahányszor Erdélyről hallunk hírt, valahányszor az erdélyiséget magyarázza illetékes vagy illetéktelen, vigyázni kell, mert könnyen szétszóródnak a gondolataink, a képzettársításaink, föl-le ingadozik bennünk a láthatatlan mérleg nyelve a szív és az értelem két pólua között, hirtelen nem tudjuk, szeretni kell Erdélyországot, vagy az agy minden sejtjét mozgósítani kell a célból, hogy hasznos, racionális tettekkel legalább hajszalnyi, morzsányi hasznot hajtsunk azokért, akik ott, *otthon* kisebbségi sorsban élnek.

Vagy egy időben mindkettőre szükség van? A szív és az ész láthatatlan energiáinak amplitúdóit kell összeadni?

Végtelenségig nyújtható az ilyen elmélkedés, és bizonyára haszontalan. Arany János, akit ebben az évben virágos kedvvel és daloló lélekkel ünnepelünk, tudta, ki és mi nem haszontalan, oda is állította Toldiját a nemzet elé örök mementónak: „*Ez volt ám az ember, ha kellett, a gáton...*”

Ember kell hát a gátra, cselekvő, dolgos ember, akinek tudatában és tudatalattijában ott motoszkál, zsong, zsibong Madách Imrének, Arany kortársának és munkatársának (A *Tragédiát* részben együtt írták!) az axiómája: „...*az ember célja e küzdelem maga*”.

Mindezt Banner Zoltán életének és művének margójára tartottam fontosnak előljáróban följegezni.

Ember kell hát a gátra, igaz ember, cselekvő ember.

Zavarba jön a méltató, ha Banner Zoltán életművének rengetegébe lép. Égig érnek itt a fák, a lombkoronákhoz a Nap jár csókolózni, a liánok milliárdjai lógnak a talaj és a szédítő magasság között, cserjéktől, bokroktól, páfrányoktól zöld a talajszint.

Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2016

Példabeszéd, allúzió a fenti leírás, lefordítva Banner-nyelvre így hangzik: monográfiák, dokumentumkötetek, emlékiratok, levél- és írásgyűjtemények, emlékműsorok, nekrológok, tárlatmegnyitók, forgatókönyvek, versek, tanulmányok, esszék, portrék, laudációk, vallomások, rádióbeszédok és szavaltatok végtelen folyama.

S mindezt Erdélyben, Erdély vonzáskörében írta, szerkesztette, mondta, szavalta, cselekedte.

Tudós elmék állítják, hogy a szó vált valósággá, aztán a szó képpé, csak azután született meg az írás.

Sokan hibásan idézik a Bibliát. Betű szerint így hangzik: „*Kezdetben vala az Ige, és az Ige vala az Istennel, és Isten vala az Ige.*” (Jn., 1. 1.)

Tehát mindvégig Isten birtokában volt és van a Szó, az Ige, mert ő azonos azzal, mi, emberek néha-néha kölcsönkérjük az Úrtól, s hol fennköltten, magasztosan, hol cudarul, emberhez, Istenhez méltatlanul használjuk.

zettársítások, az irodalomtudós a műfajváltáshoz igazodva klasszikusabb stílusra vált, miközben mesélő kedve nem hagyja el, nem lankad a kötet lendülete, „*csak hangköre más*” lesz. A barangolások már kizárólag az irodalom világában zajlanak, bár továbbra sem statikus térben és időben, hanem Arany – Szörényinek is köszönhetően – táguló univerzumában, olykor-olykor bepillantást engedve párhuzamos világegyetemekbe is.

Az elemzések egy csoportja kiemeli a költő életművének kapcsolódását kortársaihoz: az egyik tanulmány finoman árnyalja Arany Széchenyi-képét, és elemzi az írásjelek gondolati, ritmikai szerepét a *Széchenyi emlékezete* című gyászódában, de vizsgálódási körébe vonja Arany szintén felkérésre készült, a gróf Tiszát szabályozó munkásságának emléket állító három kevésbé ismert epigrammáját is. Az *Arany költői emlékezete és Jókai* című értekezés felidézi azt a levelet, amelyben a költő ironikusan bírálja Jókai *Bűntársának* a rémromantikához kapcsolódó vonásait, részletet közöl azonban a *Szegény gazdagokról* szóló kritikájából is, amely arra a magaslatra emeli Jókait prózaíróként, ahová Petőfi ért el verseivel. Ugyanezen tanulmány Szörényire jellemző módon, a komparatiztika eszközeivel élve, ismerteti a rokonmű vonásokat, „*szemléleti és tárgyi hasonlóságokat*” a két 19. századi alkotó műveiben, többek között a nő kiszolgáltatottság irodalmi megjelenését.

A kötet közelebb hozza olvasóihhoz Arany munkamódszerét azáltal, hogy az egyik írásmű forráshasználatával ismerteti meg Szent Lászlóról írott verseiben, míg egy másik lapszéli jegyzeteibe enged betekintést. Számos érdekességgel szolgál az a tanulmány is, amely Arany kései leveleiből szemezget és idéz, többek között az utolsóból, amely ránk maradt, 1882. szeptember 21-ei keltezéssel, ebben a költő tudatja egy számára ismeretlen, őt nagyon tisztelő katolikus gimnazistával, hogy elvállalja a bérma-keresztapaságot, amire a tanuló levélben kérte fel. A záró írás már átvezet egy másik könyvhöz, amely ugyancsak a kétszáz éves évforduló alkalmából látott napvilágot, szintén a Nap Kiadónál. A *Világol tiszta fénye* rektora Szörényi László, szerzője pedig a közelmúltban elhunyt, tanulmányaiban új Arany-képet felvázoló Csűrös Miklós. Az Arany megkezdhetetlenségét alátámasztó antológia a költő kortársaitól a jelenkorig tartó korszakot öleli fel, kommentálva a beválogatott alkotók és verseik Aranyhoz fűződő kapcsolatát.

Az irodalomtörténész munkáiban visszatérő gondolat, hogy maradandó irodalmunknak jelentékeny szerepe van a nemzet sorsának alakításában. Ha a magyar kultúra elsorvad, megismétlődhet egy ahhoz hasonló „*haláltánc*”, amilyenben Krúdy Gyula a Régi Magyarország pusztulását festette meg az *Őszi utazások a vörös postakocsin* című (1917) regényében, amelyről Szörényi is megemlékezik kötetében. Az *antidotum* „*a magyarság semmi mással nem helyettesíthető kulturális hozzájárulása lehet a világ művelődésének nagy szimfóniájában.*” (Sz. L.: *Nemzeti tudományok és oktatás, Magyar Nemzet*, 2010. május 20.)

A szerző egyik tárcájában Domokos Mátyás tanulmányán eltöprengve, amely a jórészt elfeledett, „*a halhatatlanság purgatóriumában*” időző Török Gyuláról szól, arról elmélkedik, hogy irodalmunknak mindig két alapvető feladata volt, egyrészt hogy bizonyítsa, Európa szerves részei vagyunk, másrészt hogy hozzájáruljon a magyarság fennmaradásához. Idézi Domokostól azt a gondolatot, mely szerint a nagy népek irodalmából árad „*a nemzeti lét elpusztíthatatlanságának derűs magabiztossága*”, miközben a magyar irodalom „*a nemzeti fennmaradás emésztő gondját hordozza.*” (53.) Szörényi ezt a pesszimizmust némileg ellenpontozza, amikor egy másik publicisztikájában úgy fogalmaz, hogy a bicentenárium alkalmából „*[á] télhetjük sorsunk fájdalmaikat, és megtudhatjuk, hogy hogyan, milyen csoda révén sikerült túlélőnk azt, ami ránk méretett.*” (50-51.) Hozzáteszi, megtanulhatjuk, hogy a költészet igen nagy erő, varázslat, és hálát adhatunk Aranynak, a varázslónak.

Köszönettel azonban nem csak az ünnepelt költőnek, de tudós értelmezőjének is tartozunk, aki szakszerűen, mégis olvasmányosan, az Arany-univerzum kevésbé ismert vidékeire is elkalandozva tekint be a művész sokrétű világába, miközben kapcsolódási pontokat, párhuzamokat keres a vele egy időben alkotókkal és az utódokkal. Szörényi időutazásai alátámasztják a költő örökérvényűségét, azt, hogy nem csupán a múlthoz tartozik, de élő kortársunk is, aki utat mutat a jövő felé. Amint a szerző egy interjúban kifejti, „*a művészetekben megvalósul az az abszurdum, hogy tudniillik a jelen örök, és ily módon a jövőt is tartalmazza, vagyis ez az egyetlen dolog, amivel foglalkozni kell és érdemes.*” (Hafner Zoltán: *Hogyan él a múlt, Vigilia* Kiadó, 2013. 100.) A kis kötet nem pusztán kötelező tisztelgés a kétszáz éve született Arany emléke előtt, hanem örökségének újragondolásához is hozzásegít.

Banner Zoltán a *Szó* embere. *Igét* is mondhatnánk *Szó* helyett. Elmúlt nyolc évtizede úgy zúgott el fölötte (és fölöttünk), hogy zengett, visszhangzott általa *rendületlenül* Arany János nyelve, annak a nemzeti bölcsnek az *Igéje*, aki embert állított a gátra.

Nem túlzás, valóban zengett a szó. Mi, erdélyiek, ha Banner Zoltán nevét halljuk, olvasuk, ha kezét fogunk vele, színpad rémlík föl, azon suhanctermetű fiatalember jelenik meg a képzeletünkben, aki Petőfi-verset szaval. Ez az állókép, ez az életkép elválaszthatatlan tőle. A versek ritmusa, hangulata, forradalmi ditirambja vagy azok édes melankóliája úgy rögzült bennünk, ahogy Banner Zoltán – mint jó kertész az oltóágot a vadfában – bennünk elhelyezte. *Petőfi a hídon* verscsokrával száznál több föllépése volt. Talán kétszáz. A legjobb színházakat tálszárnyaló teljesítmény! Aztán Bartalis János, Nicolae Labis, Horváth Imre, Lucian Blaga, Dsida Jenő, Arany János... Még Ausztrália békés egére is fölszárnyaltak Banner hangján Petőfi zsoltárai.

S mindez azért fontos, mert a *Vers* áll a legközelebb ahhoz az *Igéhez*, amit az ember kölcsönkért az Úrtól, egyedül a *Vers* tudja transzcendentális magasságba emelni a *Szót*. Ennek a fáklyavivője volt ő évtizedekig, fordított Prométheusz, aki nem elrabolja Zeustól a fényt, a tüzet, hanem felviszi őhozzá, égi magasságba.

Banner szavalóművészete csak amolyan szép virágos oldalága az életműnek. Ő a képzőművészet templomában főpap. Túlzás, persze, hogy túlzó metafora a főpap, de nem alap nélküli. Van valamilyen szakrális méltóság abban, ahogyan festményekről, szobrokról, freskókról, oltárdíszekről, „*voluntás vagy karéjos-pártázatos kapubástyákról*”, „*kapubéltetkekről*”, szárnyas oltárokról, a grafika rejtélyes vonallabirintusairól beszél és ír. Képes olyan hőfokra fölhevülni, amilyen hőfokon született a mű, s ebben a lobogásban későre vesszük észre, hogy nem művész, hanem komoly szakember szólalt meg. S ez azért szép, mert Banner Zoltán – tudós. Van egy láthatatlan hídja, alagútja, rejtélyes járata, amelyen a művészetek és a tudományok között közlekedik. Ha például egy reneszánsz kori önarckép vagy akt titkait magyarázza, felgöngyölíti a történelmet, az antropológiát, a hely földrajzát, a korstílust, a néprajzban föllelhető analógiát, és így tovább.

Bámulatos tárgyi tudás, szélessávú tájékozottság jellemzi minden megnyilatkozását.

S ezzel elérkeztem e jegyzet tényleges tárgyához. Könyv jelent meg, nagyszerű kézikönyv, a csíksze-

redai Pallas-Akadémia Könyvkiadó adta ki: *Képfírás-képolvasás – Az erdélyi magyar művészetről*, 2016*

Aki szereti a képzőművészetet, bizalommal emelheti le a könyvespolcra ezt a munkát. Erdély középkora, újkora, a festőiskolák, a művésztelepek, művésztáborok, a szobrászat mind-mind egy-egy fejezetei ennek a sajátos breviáriumnak, olvasókönyvnek, szöveggyűjteménynek. S mindez olyan kipillantással és körültekintésekkel találja Banner, hogy látjuk az egész Kárpát-medence, sőt Európa képzőművészetének kontúrjait.

Mindjárt az elején nagy meglepetéssel szolgált. Az egykori Csíkszék műemléktemplomairól, emlékhelyeiről hoz tudósítást igencsak eredeti módon. Biciklire pattant 1957-ben (24 éves volt akkor!), s Orbán Balázs tonnás összefoglalóját használva kalauznak, bejárta a legkeletibb magyar falvakat, s felszínre hozta „*egy különös lelke nép*” virágos-csillagos művészetét.

Értelmetlen lenne megismételni elemzéseit, eszmefuttatásait, inkább egy-két kuriózum kívánczik recenzióba.

Most, a 21. században a legnagyobb hatású-
rú egyházi szertartás, magyar zárándoklat a csík-
somlyói búcsú, van olyan év, hogy félmilliónál
többen gyűlnek össze itt, aminek nemzetmeg-
őrző jelentősége van. Az áradó tömeg iránytűje.
Fényfókusz a kegytemplom híres Mária-szobra.

Nos, amikor Banner a csíki templomok népies faragású barokk faszobrait veszi számba (összesen 26-ot!), fölfedez Csátószezen, a katolikus templom egyik eldugott fülkéjében egy „*dús és nagyvonalúan kidolgozott*” Mária-szobrot, amelyről megállapítja: „*Sok tekintetben értékeőbb szobrászi mű, mint a csíksomlyói kégyeszobor.*” (15. oldal)

Élesen látó szem és bátorság kellett ahhoz, hogy a két jeles alkotást összevesse, és ne a kegyes áhítat, hanem a képzőművész szakszerűségével szóljon róluk.

Nagyszerű belépő a könyve elején ez a „középkor” utazás! A templom- és várépítéset, a faragászat, a festészet, a román, a gót, a barokk stílus műremekeivel szembesít minket egy világtól elzárt, éppen ezért érintetlenül megmaradt vidéken.

(Zárójelbe kívánczik ide egy megjegyzés. Köpeczi Sebestyén József híres heraldikus, címerfestő és képzőművész-történész nevét mindvégig, a névmutatóban, is K. Sebestyén József formában írja a szerző. Jó alkalom ennek ürügyén, a székely sors jellemzésére, elmesélni az egyik legbizarrabb székely-magyar történetet. Köpeczi Sebestyén József a székely hadosztály-

ban harcolt az első világháború végén, román fogságba esett, együtt raboskodott Brassóban Márton Áron püspökkel, halálra ítélték, csoda mentette meg a kivégzéstől, s mivel Köpeczi volt az előneve – holott a mezőszéki Széken született! –, az erdővidéki Köpecet nevezték meg kényszer-lakhelyének. Oda deportálta a román katonai parancsnokság. S az ennél is abszurdabb fordulat ezután következett be az életében, a köpenyfor-gatásáról és árulásairól híres Hohenzollern ro-mán királyi ház őt bízta meg a román nemzeti címer elkészítésével. Ferdinánd őfelsége villás-reggelin fogadta Köpeczi Sebestyén Józsefet, az egykori halálraítéltet, a Peles kastélyban, és kö-szönetet mondott neki zseniális munkájáért. S ha-már székelty faragott a sors Mezőség szülöttjé-ből, nagyszabású festményen örökítette meg „*A nemes székelty nemzet címereit*”.

Íme, mi van egy rövidítés, egy K. betű mögött!)
E kitérő után lehet száguldozni, vagy lassan,
elmélyülten búvárkodni a könyvben.

Banner nagyszerű képíró, szavakkal fest. Entz Géza, Szervátiusz Jenő, Szervátiusz Tibor, Nagy Pál, Balázs Imre, Kádár Tibor, Papp Aurél, Bardócz Lajos, Deák Ferenc, Baász Imre, Zsigmond Attila, Márton Árpád, Gaál András stb. portréi szuggesztívek, lényeglátóak, az életművek esszenciáját hordozzák.

És Nagy Imre! A nagy kedvenc! Minden szé-
kely imádott Imre bácsija!

Őt úgy hozza be a látótérbe Banner, hogy a csíkszögödi mester által készített íróportrékról értekezik. Értzi, hogy olyan nagy követ mozgat, segítségét kell hívnia a megbillentéséhez, hívja is, és nem akárkit, Tamási Áront, az ő nemes szövegét idézi, amit 1937-ben írt Nagy Imre budapesti kiállításának katalógusába. Ide egy mondat kívánczik: „Egyszerűen és kényszerítően az az igazság, hogy elemi erőkre kell utalnom, ha Nagy Imréről beszélek.”

Talán az egész Banner-könyv két kulcsszava fedezhető fel a Tamási-idézetben: „*elemi erő*”.

Csak akkor borul virágba Erdély művészetének, kultúrájának gyönyörű koronája, ha elemi erők munkálnak, ha Nagy Imréhez hasonló elszánt, konok, látó emberek testi, lelki energiái táplálják a gyökereket.

Ezeket a mestereket vállalja Banner, általuk termékenyült meg, s vált ő is mesterré, a szép, magyar beszéd, az okos írás mesterévé.

Hasonló a sodrása azoknak a tanulmányoknak is, amelyekben festő-, illetve szobrásziskolákról értekeznek. A szaktudós a széppróza stí-

lusával kél versenyre, ízes hasonlatok, allúziók, példabeszédek sokaságával hozza közel a kevésbé képzett olvasót is a színek, vonalak világához.

Az erdélyi képzőművészetet nem tekinti zárványterületnek, minden alkalmat megragad, hogy az anyaországi, a felvidéki, a délvidéki festőkre, szobrászokra is essen fény. Párhuzamba állítja például az alföldi és a székely festőiskolát, hozzáértéssel szól a makói művésztelepről.

És szívet, lelket gyönyörködtető pátozzsal is-
merteti a Gyergyószárhegyi Alkotótábort!

A transzszilvanizmus elméletét a hőskor nagyjai, Kós Károly, Kuncz Aladár fogalmazták meg, ehhez is van szava, Banner azt az egyetemességet keresi s mutatja föl az erdélyi képzőművészetben, amelyet a klasszikusok az irodalomban megteremtettek.

A szó nagymesterei azt mondták, Erdély „európai tető”, Banner azt állítja és bizonyítja, hogy Erdély a színek, formák, vonalak által lett olyan csúcs, amelyre a kontinens más nemzeti ámulattal tekinthetnek föl: a nagybányai iskola, a képzőművészetben is megvalósuló bartókiság, az izmusok utórezgései, a drámai látásmód, az itt élő népek roppant színes folklórával és népzenejével létrejött szimbiózis mind-mind ok és alkalom arra, hogy Európa vigyázó szeme ne csak Párizsra szegeződjön, hanem a Kárpát-kanyar művészeinek palettájára is.

Sokat tett Banner Zoltán azért, hogy ez megvalósuljon, joggal tartja őt a szakma a magyar képzőművészet nagykövetének.

Születésnap laudáció lenne a jegyzetem harmadik tétele.

Szép, tartalmas élete előtt örömmel hajtunk fejet és zászlót. A nyolcvanöt esztendő nem mögötته, hanem fölته van, a kultúrára predesztinált ember feje fölته csillagos égbolt keletkezett az eltelt évekből. Minden év egy csillag.

Banner Zoltán transzszilván ember, annak az örökéletű eszmének, eszmerendszernek a megszállottja, amely parancsára szolgálni és gyarapítani kell Erdély eredendően gazdag kultúráját, és mozgásba hozni szellemi energiáit. A transzszilvanista merít és hozzáad, megtermékenyül és megtermékenyít. S dolgozik megszállottan, hangyamódra, hagymázás révületben. Ez Banner. Konokan, céltudatosan munkálkodott azért, hogy felépüljön a templom. Erdély sorkornyú temploma.

Ennek a folytatásához kívánok – a *szépkorban* – szép, tartalmas, gazdag éveket.

